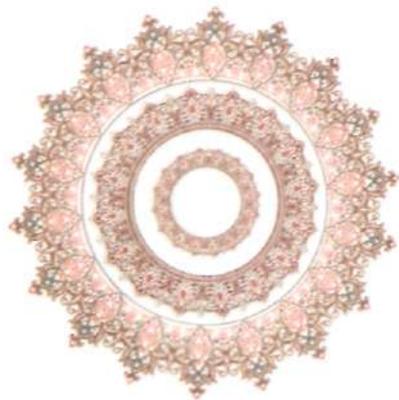

АЛИШЕР НАВОЙИЙ

Шўла асарлар тўплами

Ўн жилдлик

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
Тошкент — 2011

Н-14/6

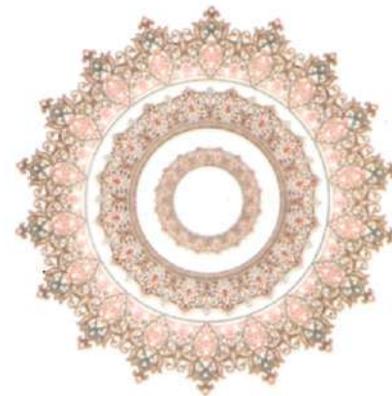
АЛИШЕР НАВОЙИЙ

Шўла асарлар тўплами

Олтинчи жилд

Хамса

Ҳайрат ул-аброр
Ғарҳод ва Ширин

22145

TOSHKENT DAVLAT
SHAROSHUNUSHLI BILIM VA MAдания
KUTUBXONASI
№ 22145

Ҳайрат
ул-аброр

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим,
Риштаға чекти неча дурри ятим!

Ҳар дур анга жавҳари жондин фузун,
Қиймат аро икки жаҳондин фузун.

Риштаси худ иқди жаҳон риштаси,
Дема жаҳон риштаси, жон риштаси.

Ганжи бақо зикрига улким этиб,
Бу дур ила риштани тасбиҳ этиб.

Ришта эмас, турфа камандедур ул,
Давлату дин сайдиға бандедур ул.

Қайси каманд, ўлмади ҳаргиз каманд,
Равзай фирдавс газолиға банд.

Бал ариғедурки оқар жон суйи,
Йўқ, демаким жон суйи, ҳайвон суйи.

Ул сув яқосида алифдин шажар,
Шамрасидин ул шажар узра самар.

Йўқки, ўшул риштаи гавҳар баҳо,
Ганжи илоҳийға эрур ажлаҳо.

Ёки булар барчаси таъвил эрур,
Арши муалло аро қандил эрур.

Балки бу қандил аро айлаб аён,
Боғи аҳад фоҳтаси ошён.

Йўқки, эрур махзани ваҳдатқа йўл,
Йўлу не йўл, асру яқин йўлдур ул.

Лекин эрур ҳам қатиғу ҳам махуф,
Ўйлаки ожиздурур ондин вуқуф.

Қилгучи бу бодия қатъиға майл,
Аҳли қабулу рад эрур икки хайл.

Азмиға чун қўйди қадам аҳли рад,
Раҳбари тавфиқдин ўлмай малад.

«Бо»си ибодин урар аввал сало,
«Ё»ки дегай ло не бўлур жуз бало.

«Син»и наҳанг арқосининг арраси,
Юз кеманинг офати ҳар парраси.

«Син» била «мим»и йўлида кўр ҳумум,
Йўли ҳумум анинггу ели самум.

«Мим»и йилони дамидин ўт сочиб,
Йўл бошида ётибон оғзин очиб.

Уч «алиф», уч «лом»и солиб рустахез,
Олти жиҳатдин чекибон тиги тез.

«Ҳе»лар учи қатл ишида тез ўлуб,
Румҳ учидек ҳар бири хунрез ўлуб.

«Ре»лариким зоҳир этиб иқтирон,
Фош ўлуб ондин зарари бегарон.

«Ҳе»си ҳалок эттали қуллобваш,
Маҳлака қалби аро қуллобкаш.

«Нун» чекиб эл саҳми учун ёсини,
Балки бақо заръи учун досини

«Ё»си муҳолиф сори ҳарфи нило,
Яъни, эт оллимда ҳаётинг фидо.

Нукталари ул йўл аро тошлар,
Тошлар ўлмайки, кесук бошлар.

«Мим»лар анда гириҳ узра гириҳ,
Жазмлар анда зирих узра зирих.

Ҳар сори «ташдид» тааддуд била,
Зоҳир ўлуб элга ташаддуд била.

Ҳар негаким нозири мақсуд ўлуб,
Аҳли назар кўзига мардуд ўлуб.

Лек қачон қатъига аҳли қабул,
Азм қилиб айласа ул ён нузул.

«Бо»си бурун «бо»и башорат дурур,
Шамраси кирмакка ишорат дурур.

«Син»и саломат йўлининг зинаси,
Балки саодат юзи оинаси.

«Мим»и очиб манзили мақсадга йўл,
Балки бу манзил аро сарчашма ул.

Ҳар «алиф»иким еридур жон аро,
Шамъ ўлуб ул тоза шабистон аро.

«Лом»лари борча ливойи зафар,
Бериб анга жилва ҳавойи зафар.

«Ҳо»си ҳувиятни қилиб жилвагаҳ,
«Лом»и била қойили «Ал-мулку лаҳ».

Равзаи жаннатга эшик «ро»лари,
Ғунчаи ваҳдатга бешик «ҳо»лари.

«Мим»ки «нун»дин қилибон интиҳо,
Жонга кўюб миннати бемунтаҳо.

«Ё» била «мим»и қилиб изҳори ям
Айлагали гарқан баҳри карам.

Нуқтау ташдид анга чақмоқу тош,
Қилмоқ учун партав «алиф» шамъи фош.

Жазми солиб тавқ кўнгул бўйнига,
Нуқта бақо дуррини жон қўйнига.

Ҳам ҳаракотидин ионат этиб,
Етгали мақсудқа таҳрик этиб.

Ҳам саканоти қилиб ифшо суқун,
Анда таваққуфқа бўлуб раҳнамун.

Сойири чун пўяға гомин очиб,
Гардидин атрофига жонлар сочиб.

Бош-аёғи боштин-аёқ жон бўлуб,
Бошдин-аёғ жон неки, жонон бўлуб.

Азмида ул қавмга доғ узра доғ,
Қатъида бу хайлға боғ узра боғ.

Ҳикмати ул қаҳр аро, бу лутф аро,
Ушбуки тўлғай икки меҳмонсаро.

То агар ўт солса жалолияти,
Лутф ила урғай сув жамолияти.

Истабон, эй хаста Навоий, наво,
Бўйла сафарға қилур эрсанг ҳаво.

Йўл ёмону яхшисидин ема ғам,
Бисмиллоҳ, дегилу қўйғил қадам.

«Хайру санонин лимуфизил-карам»,
Ким карамидин эрур эл муҳтарам.

II

*Ул холиқ ҳамдиким, махлуқот тасвирига анинг қалами сунъи чеҳракушодурур
ва маснуот таҳририга анинг хомаи ҳикмати жамолафзо ва ҳар кўнгул
ғунчасига бир ҳуен гули сори анинг силсилаи шавқидин вобасталиқ
ва ҳар кўз ахтарига бир қош ҳилоли сори анинг риштаи
муҳаббатидин пайвасталиқ!*

Ҳамд ангаким вожиби биззот эрур,
Ҳомид анинг зотиға заррот эрур.

Ваҳдати зотиға қуёшдек тонуқ,
Заррадин афзуну қуёшдин ёруқ.

Жисм сипеҳрини масир этгучи,
Руҳ қуёшини мунир этгучи.

Гулшани фирузани чеккан баланд,
Гулларидин меҳрни гулдастабанд.

Ҳар сори анжум гуликим очилиб,
Кўкка бу гулдастасидин сочилиб.

Минтақа бирла фалаки ложувард,
Сунъи бисотида ики тахта нард.

Солмоқ учун тоқи сипеҳр ичра шайн,
Ою қуёшдин қилибон қаъбатайн.

Тахта келиб чархи мунаққаш анга,
Бурж ҳисобидин ики шаш анга.

Тун кун ила муҳра намудорлиқ,
Анжум ила тахта салафкорлиқ.

Даҳрда ҳар нақши савобу қусур,
Борчаси бу нарддин айлаб зуҳур.

Кўргузубон нақши хасису шариф,
Мисли қазову қадар икки ҳариф.

Чун очибон субҳ узори гулин,
Зулф этиб ул юз уза тун сунбулин.

Ул юз ўлуб даҳрға кофурбез,
Устида ул зулф бўлуб мушкрес.

Оқу қаро узра бериб иштиҳор,
Мушк ила кофурини лайлу наҳор.

Чун ясабон ҳужраи тори димоғ,
Ақлдин ул ҳужрада ёқиб чароғ.

Ришта анга тори иноят бўлуб,
Шуъла анга нури ҳидоят бўлуб.

Андин олиб нур кўнгул маскани,
Лек ўчуруб ишқ елидин ани.

Ишқ елин еткурубон тунду тез,
Ақл алочуғин этиб рез-рез.

Ҳам учуриб зуҳду вараъ хирманин,
Ҳам совуруб сабру сукун масканин.

Боғи хирад нахлини хошок этиб,
Баҳри бало мавжини кўлок этиб.

Дарду бало ўтини тез айлабон,
Тез неким, чархситез айлабон.

Васл саҳобин чу қилиб қатрабор,
Айлабон ул ўтга сукун ошкор.

Ҳусн қуёшин қилиб офоқсўз,
Партавини айлади оламфурўз.

Дема қуёш, равзаи ризвон дегил,
Равза ичинда гули хандон дегил.

Жилваси жон гулшани оройиши,
Кўрмаги маҳзун кўнгул осойиши.

Зотиға жуз лутфу сафо бермайин,
Лекин анга бўйи вафо бермайин.

Ул чу вафо рангидин озод ўлуб,
Аҳли вафо жониға бедод ўлуб.

Кимга вафодин берибон чошни,
Бир нафас олмай кўзидин ёшни.

Кимки иши ғайри вафо қилмайин,
Баҳра анга ғайри жафо қилмайин.

Ишқни жон риштасиға банд этиб,
Васл кўнгул ториға пайванд этиб.

Водийи ҳажр ичра солиб кўр хатар,
Хору гиёҳини қилиб ништар.

Лоласини шуълаи оҳ айлабон,
Сабзасини захргиёҳ айлабон.

Лола била сабзаси бу навъ бум,
Ели эмас мумкин анинг жуз самум.

Ул ел эмасдур бу биёбон ўти,
Бил бу биёбон ўти — ҳижрон ўти.

Кимники бу шуъла била куйдуруб,
Кўкка ҳамул эл кулини совуруб.

Кимни кул айлаб бу самуми бало,
Дарду бало кўзгуси ториб жило.

Чун солиб ул кўзгу аро тобу нур,
Ишқ юзига бериб андин зухур.

Доирани жуз бу сифат тузмайин,
Силсилани бир-биринин узмайин.

Бир-бирига бўйла тузуб марҳала,
Силсилаға боғланибон силсила.

Айлади сокин кураи хокни,
Сойир этиб давраи афлокни.

Токи муҳит ўрниға афлок эрур,
Маркази онинг кураи хок эрур.

Лутфи била борчаға мавжудлуқ,
Қаҳридин-ўқ бўлғуси нобудлуқ.

АВВАЛҒИ МУНОЖОТ

*Ҳақнинг аввалиятидаким, хирад анга соний билмас, балки аввал
ва охир эли сано десалар анга лойиқи соний топилмас ва мумкинот
гулшанидағи гулларнинг адам шабистонидин вужуд гулистониға
келмагининг сифати ва коинот бозоридағи дурларнинг хафто саҳобидин
зухур дарёсига тушганининг маърифати!*

Эй санга маблаъда абаддек азал,
Зоти қадиминг абадий ламъязал.

Не бўлуб аввалда бидоят санга,
Не келиб охирда ниҳоят санга.

Аввал ўзунг, охиру мобайн ўзунг,
Борчаға Холиқ, бориға айн ўзунг.

Андаки бор эрди ниҳон бу жаҳон,
Балки ниҳон доғи жаҳондек ниҳон.

Не сочибон кун юзи барги суман,
Не кечанинг турраси мушки Хўтан.

Не очибон кўкда шафақ лолалар,
Не ёғиб анжумдин анга жолалар.

Не еру не ер юзида бир киши,
Не кўку не ғайри ситам ер иши.

Ҳусн ўти ҳангомафурўз ўлмайин,
Ишқ элиға мояи сўз ўлмайин.

Ёрумайин шамъ ила кошонае,
Куймай анинг ишқида парвонае.

Жилваи ноз айламайин гул ҳануз,
Замзама чекмай анга булбул ҳануз.

Демаки наргис кўзи масти хароб,
Балки адам гулшанида масти хоб.

Хум боши муғ дайрида очилмайин,
Аҳли вараъ хирқа гарав қилмайин.

Ишва била муғбачаи майфуруш,
Зухд элини айламайин дурднўш.

Кўргузуб орому сукун баҳри зот,
Мавж аён айламайин мумкинот.

Сен эдингу бас, яна мавжуд йўқ,
Жилва қилиб ўзунгга ўз хуснунг-ўқ.

Мазҳар ўлуб хуснунгга миръоти ғайб,
Жилва қилиб анда хаёлоту ғайб.

Нозир ўзунг эрдингу манзур ўзунг,
Ишқингга хуш, хуснунгга мағрур ўзунг.

Бирлик эдию ададе йўқ эди,
Бирдин ўзга аҳаде йўқ эди.

Йўқ эди худ илмингга ижмоли зот,
Монии тафсили шуюну сифот.

Лек ўшул чеҳраи ушшоқсўз,
Ким анга ҳар ламъадур офоқсўз.

Қилди мазохирда хаёли зухур,
Топқали ул хусн камоли зухур.

Жилваи хуснунгга чу йўқ эрди ҳад,
Кўзгу керак бўлди анга беадад.

Очти бу гулшанники рангин эрур,
Ҳар гул анга ойинаи Чин эрур.

Жилваи хусн ўлғали зоҳир анга,
Бўлди бу миръот мазохир анга.

Восита бу эрдик қилдинг тамом,
Кўкни тўқуз лавҳаи ойинафом.

Бўлди сафо важҳида ҳар ахтаре
Кўзгу киби хуснунг учун мазҳаре.

Меҳр юзин ойинаранг айладинг,
Юзда кусуфин анга занг айладинг.

Кўкни қилиб сафҳаи мину киби,
Айладинг ул сафҳани кўзгу киби.

Боғчасин даҳрнинг этгинг назиҳ,
Панжараси бўлди мусаддас гириҳ.

Сунъунг этиб конни муламмаъгуҳар,
Хукмунг этиб тоғни мурассаъкамар.

Торти ёгин риштаси чун баҳри соф,
Ел илигин қилдинг анга ҳуллабоф.

Ел била чирмангтурубон тийра гард,
Чархдек этгинг ани гетинавард.

Мунча гаройибки мисол айладинг,
Борчани миръоти жамол айладинг.

Ганжинг аро нақд фаровон эди,
Лек боридин гараз инсон эди.

Турфа каломингга доғи комил ул,
Сирри ниҳонингга доғи ҳомил ул.

Кўнглига қилдинг чу яқин ганжи қисм,
Жисмини ул ганжга қилдинг тилисм.

«Каррамано» келди маноқиб анга,
«Аҳсани тақвим» муносиб анга.

Маърифатинг ким қила олмай сифат,
Қилдинг ани орифи ул маърифат.

Илмига ҳар зотни хайл айладинг,
Зотиға оламни туфайл айладинг.

Ё Раб, ўшул ганжжи маҳрам анга,
Кимса эмастур, магар одам анга.

Айла Навоийни бурун одамий,
Ким бўла олғай бу ҳарам маҳрами.

Ончаки розингга амин қил ани,
Ҳарне қилурсен яна сен бил ани.

IV

ИККИНЧИ МУНОЖОТ

*Махлуқот зеболарининг жилваи зухуридаким, холиқи ашё азамати даргоҳига
ондин суде етмас ва мавжудот раъноларининг ҳодисаи футуридаким,
воҳиди доно жабарути боргоҳига кимса андин зиёнбуде тасаввур этмас¹.*

Эй бори мавжудга сендин вужуд,
Балки вужуд аҳлиға файёзи жуд.

Катми адамдин неки мавжуд ўлуб,
Сожил ўлуб, сен анга масжуд ўлуб.

Кимки боши саждала — масжудисен,
Кимки юзи қиблада — маъбудисен.

Мунчаки афлок сабуксанг эрур,
Ё кураи хок куҳанланг эрур.

Сендин алар жунбишу ороми ҳам,
Ўйлаки, ижоди ҳам, эъдоми ҳам,

Гунбади мино била тоқи сипехр,
Ким анга шамъ анжум эрур, шамса — меҳр.

Даркида қосир бўлубон ҳислари,
Чун кўрубон ақл муҳандислари.

Бўлмади юз ончаға меъморлиқ,
Санъатинг устодиға душворлиқ.

Ё десанг ул вазъға етеун халал,
Қаҳринга бордур бу халал филмасал.

Тунд ел оллинда овуч хокдек,
Илдириб ўтрусида хошокдек.

Сарсари қаҳринг чу бўлуб кўҳқан,
Тоғ булут янглиғ бўлуб наъразан.

Соврулубон кўк бир этак кул киби,
Кўзғалиб анжум бир овуч гул киби,

Майл адам даштиға айлаб Зуҳал,
Пар бугуб эгнида нечукким жуал.

Қатъ ҳаётин кўрубон Муштари,
Тахтау тобути бўлуб минбари.

Тез этибон қатлиға Баҳром тиг,
Тортибон ўз ҳолиға ҳар дам дариг.

Бўйла қаро кун аро меҳри мунир,
Тийра бўлуб ўйлаки бир курси қир.

Зухра ушотиб даф ила чангини,
Навҳа кўкида тузуб оҳангини.

Тийр илигида не қалам, не рақам,
Балки рақам ояги «Жаффал-қалам».

Аҳли адам шомиға зулматфизой,
Таҳти шиои абадий ичра ой.

Ўт чекибон шуълаи бекбони,
Чуркабон анжум била афлокни.

Ел кўк ила ерни табоҳ айлабон,
Ўйлаки мазлумлар оҳ айлабон.

Баҳрға бир валвалау изтироб,
Ким тегиб ахтар юзига ҳар ҳубоб.

Ер қўпуб ўрнидин ўлуб ҳамлагард,
Ким итиб анда фалаки ложувард.

Одами ул дамда анингдек адам,
Ким бу дам одамда вафоу карам.

Ер тутубон авжу фалак таҳ тушуб,
Гаҳ бу чиқиб юқори, ул гаҳ тушуб.

Ўт қилибон баҳрда ғаввослиқ,
Тоғ этибон чарх узра раққослиқ.

Чарх мисосида булутдек ғирев,
Девзада ўйлаки кўрганда дев.

Тоғу фалакларда тароқо-тароқ,
Борча тароқида аён алфироқ.

Бир неча дам борчаға бу рустахез,
Токи фано сарсари эсгунча тез.

Ул чу эсиб тоза ва гар худ кухун,
Бир дам аро «кона каан лам якун».

Тенгри қолиб боқию дайёр йўқ,
Ёр муаббад бўлуб агёр йўқ.

Арзу фалак йўқидину боридин,
Борчанинг ихфосию изҳоридин.

Не азамат ичра анга суд ўлуб,
Не жабарутиға зиёнбуд ўлуб.

Сўз «Лиманил-мулк» ўлуб ул дам анга,
Ким ангадур мулк мусаллам анга.

Ё Раб, агар етсам ўшул кунга жазм,
Ёки бурун айласам ул ёнға азм.

Ул нафас имон манга ҳамроҳ қил,
Кўнглум аро маҳви сиваллоҳ қил.

Раҳмати омингни нисор эт манга,
Лутфи амийминг манга ёр эт манга.

V

УЧУНЧИ МУНОЖОТ

Ул маънидаким, олам ва одамни вужуд кочинасидин адам фаромушонасига солмоқ вужуди мутлақдин ўзга вужуд тутмас ва бу маънини вужуд аҳли андин ўзга вужудқа мутлақо ёвутмас ва исён зулматида аёқдин тушганларга хулосаи олам шафоати дастгир дурур ва ул шафий-шафоат қилгонларга холиқи олам ва одам шафоатпазир!

Эй қилибон қаҳр ила лутфунг шиор,
Борни йўқ айламаку йўқни бор.

Йўқ эдилар ҳар неки — бор айладинг,
Фаҳму хирад бориға ёр айладинг.

Ҳам тўкуз афлокни чектинг рафесь,
Ҳам кураи хокни ёйдинг васесь.

Гар фалакиёту аносир дурур,
Борча саминқадр жавоҳир дурур.

Конию ҳайвони, агар худ набот,
Ҳар бири бир гавҳари олий сифот.

Борчасини гарчи латиф айладинг,
Борчадин инсонни шариф айладинг.

Қатрағача қулзуми заххордин,
Заррағача шамсаи заркордин.

Они мунга, муни анга банд этиб,
Бир-бирига борчани пайванд этиб.

Воситалар бўлди аён тў-батў,
Бир-бирига боғланибон мў-бамў.

То тикилиб ушбу бийик боргоҳ,
Бўлди муҳайё бу улуг коргоҳ.

Онча бўлуб вусъату оройиши,
Ким сари мў йўқ яна гунжойиши.

Борчасини бузмоқ агар истасанг,
Бошгин-оёқ зеру забар истасанг,

Гарчи эрур ақл ҳаросон баче,
Ул доғи оллингдодур осон баче.

Чун қилибон қудратинг изҳорини,
Бирисининг қўймағунг осорини.

Эмдики жунбушқа келиб баҳри жуд,
Зоҳир этарсен чу аламдин вужуд.

Кимки ҳисоб айласалар мавтидин,
Минг йилу ўн минг йил ўтуб фавтидин.

Қолабининг дафтари ажзо бўлуб,
Жузвлари лоятажаззо бўлуб.

Зоҳир ўлур «буъсира мо фил-қубур»,
Жилва қилур «хуссила мо фис-судур».

«Явмаизин мо халақаллоҳу фиҳ»,
«Явма яфиррул-маръу мин ахиҳ».

Не кун ўшул оҳу надомат куни,
Оҳу надомат не, қиёмат куни.

Аввалу охир эли зору асир,
Ҳар бир ўз аҳволига тортиб нафир.

Бу чекиб ўз дарди учун вой-вой,
Йиғлаб ул ўз меҳнатига ҳой-ҳой.

Қайси фигонким жазаи маҳшар ул,
Қайси йиғиким фазан акбар ул.

Номалар эл оллига раррон бўлуб,
Кўрмагининг эл юраги қон бўлуб,

Борчаси исён била бадхўйлуқ,
Бадхўйлуқ йўқки, сияхрўйлуқ,

Қизга ано боқмай, ўғулга ато,
Борчасининг оғзида «Воҳасрато!»

Ҳар сори журм аҳли гуруҳо-гуруҳ,
Юкланибон журмлари кўҳ-кўҳ.

Ҳар бири бир ҳайъати ҳойил била,
Боғланиб ағлолу салосил била.

Ҳам томуг ўти солибон рустахез,
Кўрмагининг эл сўнгаги рез-рез.

Ҳам гули фирдавс бўлуб жилвагар,
Ҳасрати дўзах ўтидин ҳам батар.

Кун қизигининг қилибон мағз жўш,
Кўкка чекиб аҳли қиёмат хурўш.

Кўпрук ўлуб ўйлаки тори хаёл,
Лек хаёлеки ул ўлғай маҳол.

Кучланибон панжау бозуи адл,
Асрабон ойини тарозуи адл.

Ҳокими одил бўлубон ҳукмрон,
«Дома лаҳул-мулк, ва лаҳул-ҳукму шон».

Авж тутуб шуълаи жабборлиқ,
Мавж уруб лужжаи қаҳҳорлиқ.

Ҳам мутафаккир бўлубон авлиё,
Ҳам мутаҳаййир қолибон анбиё.

Ғайри набийи арабий ул нафас,
Ким бўлубон халқ шафийно бас.

Гоҳ Сирот устигача рўй уруб,
Лаҳзаи мезонга таку рўй уруб.

Солибон оғзига бийик ҳиммати,
Замзамаи «уммати во уммати!».

Йўқки ҳамин уммати гумроҳни,
Балки тилаб мо халақаллоҳни.

Ҳарне таманноки расул айлабон,
Борчасини Тенгри қабул айлабон.

Бўлса не мақсудга майли анинг,
Ҳақдин ўлуб барча туфайли анинг.

Ё Раб, анинг ҳаққиқи қилдинг насиб,
Мартабаеким санга бўлди ҳабиб,

Ким бу сифат анжумани ғам аро,
Ғам демайин, мажмаи мотам аро,

Ким ани оламга шафеъ айлагунг,
Сўзига лутфунгни мутеъ айлагунг.

Бўлғуси журм аҳлини истар замон,
Истамагию караминг тавъамон.

Умматидин келса бир ул навъ хайл,
Ким бориға бўлса жазо чоҳу вайл.

Умрида келмай биридин бир амал,
Ғайри хатоски, ториб дин халал.

Жонлари андуҳ ўтидин ғам аро,
Юзлари исён тутунидин қаро.

Истаса ул қавм халосини ҳам,
Кўзига учрат мени осийни ҳам.

ТҶРТУНЧИ МУНОЖОТ

Карам дарёси васфидаким, иноят насимидин мавжга кирса, исён хасу хошокин қирогларга итурур ва кўҳи гуноҳдин лангар солгонларнинг гаронжонлиқ кемасин бир пари коҳдек мақсуд соҳилига еткурур!

Эй караминг оллида кўҳи гуноҳ,
Елга учуб ўйлаки бир парри коҳ.

Нечаки жамъ ўлса сомон кўҳ-кўҳ,
Ел қошида анга не бўлғай шукуҳ,

Жумла жаҳон аҳли хато қилсалар,
Журм билан нома қаро қилсалар,

Номани оқ айламак осон санга,
Ким йўқ ўшул амрда нуқсон санга.

Тунки тузуб шуъбада ҳангомасин,
Қилди қаро аҳли жаҳон номасин.

Лутф қуёшига чу бердинг зухур,
Меҳр ила қилдинг бори зулматни нур.

Чун санама айлади эл кинидан,
Гулни ниҳон сунбули мушкинидин.

Елни қилиб чобуки бурқаърабой,
Кеча саводида аён қилдинг ой.

Афв чароғи қачон ўлғай ёруқ,
Қилмаса исён туни осий ёзуқ?

Журм ўтиға бўлмаса гар шуъла тез,
Абри карам қайда бўлур қатрарез?

Қилмаса олуда этак хирқанўш,
Ҳожат эмас баҳри иноятқа жўш.

Йиқмаса май айлабон элни асир,
Лутф илиги кимга бўлур дастгир?

Зухд ила қавмеки вараъ қилдилар,
Қилгон учун музд тамаъ қилдилар.

Ҳар амалеким киши хайр айлағай,
Коми буким равзада сайр айлағай.

Айламаган май била олуда лаб,
Тонгла қилур бодаи кавсар талаб,

Мунда жамил истамаган ҳеч кас,
Анда қилур хур жамолин ҳавас.

Гўшаи вайронани қилгон паноҳ,
Қасри мурассаъ тилар оромгоҳ.

Ҳар киши бир қатъи таматгуъ қилур,
Муздини юз онча таваққуъ қилур.

Аҳли вараъ гар бори музд олсалар,
Номасияҳ хайл боқиб қолсалар,

Айламагинг афви хато бас қани?
Баҳри карам бирла ато бас қани?

Лутфу карам баҳри лаболаб туруб,
Бир неча лабташнанинг оғзи қуруб.

Барчаларин ташналаб ўлтурмагинг,
Ё бу тенгиз теграсидин сурмагинг,

Мумкин эрурму экин оё бу иш?
Айлагасен сен ҳар иш, илло бу иш!

Ҳар киши осшо гунаҳкорроқ,
Афв ила раҳматқа сазоворроқ.

Аҳли вараъ ажри бўлуб гар биҳишт,
Куйса томуғ ўтиға исёнсиришт.

Ул торибон равзани этса фароғ,
Дўзах аро бўлса мунга дарду доғ.

Лутфу карам ганжини неткунг дурур?
Кимга атою карам эткунг дурур?

Бир неча муҳтожу асиру гадо,
Юзлари силлийи гунаҳдин қаро,

Қойтса хони ниамингдин сенинг,
Ҳошо, лутфу карамингдин сенинг!

Хон анга ёйғилки эрур муштаҳи,
Тўқ емас, ар еса бўлур мумтали.

Ўтса қуруб қолгон экиндин булут
Баҳр уза ё асради ё ёеди тут.

Ансаб анга луқмаки, ул оч эрур,
Авли анга тўнки, яланғоч эрур.

Бу бори афсонаи беҳудадур,
Кимки сен уммидисен — осудадур.

Ё Раб, урарда караминг баҳри жўш,
Чексалар ул хайл фиғону хурўш.

Гарчи гунаҳпинг ҳаду поёни йўқ,
Айламасанг раҳм ҳам имкони йўқ.

Чун чекибон лутф саронардасин,
Кечсанг алар кардау нокардасин.

Бўлса наво бирла бори муҳгарам,
Айлама маҳрум Навоийни ҳам.

Эрмас анга хур ила жаннат ҳавас,
Сен анга бўлғилки, анга ушбу бас.

АВВАЛҒИ НАЪТ

*Ул ҳазратнинг нури қидамиятидаким зот бахрининг аввалги жунбушида
ул дурри бебаҳо ламъаси хафо риштасин узди ва ул гавҳари якто ашиъаси
ламъа кўргузди ва дурждин дуржга интиқол этти то
Сафиоллоҳдин Абдуллоҳга етти!*

Эй қилибон ламъаи нурунг зухур,
Андаки не соя бор эрди, не нур.

Нурунга тоб икки жаҳондин бурун,
Ҳарне йўқ ондин бурун, ондин бурун.

Зовияи жисмға ҳар зотдин,
Рух ёқиб шамъ бу мишкотдин.

Тошти азал субҳи чу базминг чароғ,
Не тонг агар ёрус а юз минг чароғ.

Бўлди санга Одам сабқатнамо,
Аввал ўғул, сўнгра гар ўлса ато.

Наслида ҳар ким анга пайванд ўлуб,
Борчаси фарзандинга фарзанд ўлуб.

Кимки мунга даъвийи ҳужжат этар,
«Кунту набийян» анга ҳужжат етар.

Ўзга далил истаса табъи сақим,
Басдурур Одамда «алиф», «дол»у «мим».

Борчаси Аҳмадда тошиб иззу шон,
Ўғлида уч ҳарф атодин нишон.

«Ҳо»и муҳаббат анга-ўқдур насиб,
Ким сени ҳақ деди ўзига ҳабиб.

Ҳар неки ҳақ ваҷҳи аро мубҳам ул,
Зоҳир этиб юзда ҳабиби ҳамул.

Шоҳид очиб чеҳра бу кўзгу анга,
Ул не қилиб, кўргузубон бу анга.

Айлади чун одами хоки зухур,
Солди анга партавин ул пок нур.

Нур дема, бориқаи сармадий,
Бориқа йўқ, шаъшаан Аҳмадий.

Бўлди чу Одамда бу партав ниҳон,
Анда ниҳон, лек юзида аён.

Эғнига ёпилди давожи шараф,
Қилди макон бошига тожи шараф.

Таҳги рисолат уза шоҳ ўлди ул,
Хайли малойикка паноҳ ўлди ул.

Истади Ҳавво била чун иттисол,
Айлади Ҳаввоға бу нур интиқол.

Поку жамил айлади Ҳавво юзин,
Ўйлаки ҳақ партави ҳавро юзин.

Шисқа чун бўлди яна мунтақил,
Ойни қилур эрди юзи мунфаил.

Риштасидин чун бу гуҳар бўлди кам,
Бир садаф ўлди яна гавҳаршикам.

То атодин ато, анодин ано,
Бир ано ким йўқ эди андоқ яно.

Бўлди рисолат дурининг махзани,
Балки нубувват гулининг гулшани.

Бўлгач-ўқ ул дурға садаф пардапўш,
Тушти жаҳон баҳриға жўшу хурпўш.

Эмдики рафъ этти юзидин ниқоб,
Туғмади андоқ яна бир офтоб.

Ғам тунини нурсиришт айлади,
Ер юзини боғи биҳишт айлади.

VIII

ИККИНЧИ НАЪТ

*Анинг наврас ниҳоли жаҳон гулшанин сарсабз қилиб, қирқ йилгача
андин ҳаё ва адаб гуллари очилиб, андин сўнгра нубувват
меvasи бергани, доғи шох ва баргин сидра шохидин ўтқариб,
икки олам аҳлининг сояи раҳматига киргани!*

Эй кўрунуб гурра киби тифлзол,
Тифли раҳинг чархи қадимийниҳод.

Инсу малак жонию жононаси,
Икки жаҳон гавҳари якдонаси.

Маҳд санга лавҳаи фирузаранг,
Ким ҳаракатдин анга бўлмай даранг.

Сен киби бу гулшан аро тоза вард,
Умрида кўрмай фалаки солхўрд.

Сураг аро тифл, вале ақли кул,
Қавлунг аро ғайри яли лам-яқул.

Ахтаринг ул тунки, тулуб айлабон,
Чарх саломига рукуъ айлабон.

Куфр бийик тоқиға солиб шикаст,
Ерга бўлуб паст буту бутпараст.

Маккада дин аҳлиға мукнат бўлуб,
Уззо ила Лотқа узлат бўлуб.

Мухталиф аҳвол ўлуб аҳли курайш,
Баъзи ўлуб ғамзада, баъзида айш.

Гар отадин йўқ эса баҳранг не тонг,
Одам ўғул бўлса, ким ўлғай отонг?

Гавҳари зотингға садафсиз не бим,
Итти садаф, чиқти чу дурри ятим.

Дурға шараф бор ўзининг зотидин,
Тонг йўқ анга ор садаф отидин.

Гарчики минг дур чиқорур бир садаф,
Бир дур ила минг садаф айлар шараф.

Қайси дур ул, дуржи вафо гавҳари,
Қайси гуҳар, буржи ҳаё ахтари.

Ахтаридин меҳрға фархандалиқ,
Бадру ҳилол айлаб анга бандалиқ.

Меҳр мутии амру мисоли била,
Шаққ бўлубон бадр ҳилоли била.

Гарчи тижоратқа бўлуб моясанж,
Ким қаро туфроқдин олдида ганж.

Кўз тутиб эл нафъу басорат анга,
Уммат этиб суду тижорат анга.

Ноқаға маркаблиғидин кўп сурур,
Ўйлаки тушганда малак узра нур.

Деб лақабин аҳли тажаммул Амин,
Андин ўлуб ҳамдами Рухул-амин.

Чунки шубонлиқ этиб ўз пешасин,
Жадй ватан айлаб Асад бешасин.

Сут кўрунуб шаккарида хушгувор,
Гарчи хирад пири анга ширхор.

Заҳри жафо кўп эзилиб жомига,
Ширу шакар таъми бериб комиға.

Неча ачиг йиғлағудек иш етиб,
Лутфи шакарханда била дафъ этиб.

Шоми нифоқ аҳли чу айлаб ситез,
Бошига анжумлек этиб сангрез.

Ул қилибон субҳ киби нўшханд,
Хайр дуоси била деб элга панд.

«Аззама қадрах» — бу не хулқи азим,
«Каррама важҳах» — бу не нафси карим.

«Ҳодиюно кавкабу иқболиҳи,
Саллу алайҳи ва ало олиҳи».

IX

УЧУНЧИ НАЪТ

*Ул нубувват қуёшининг соясиизлигининг пояси, балки қуёш бўлмақ
анинг сояси ва беш бармоғига қалам тутмай ақолими сабъани
якқалама қилғони, балки жамиъ милал авроқиға насх қалами чеккони!*

Эй шараф авжида юзунг шамъи меҳр,
Соядек ул шамъга нилий сипеҳр.

Соялигинг бўлмаса гар варзиши,
Тушмак аёбингга нединдур иши.

Турфаки шамъингга бийик поядин,
Ор ўлубон шамъ киби соядин.

Меҳрки чеҳрангдин анга нурдур,
Теграсидин сояси маҳжурдур.

Сенки, юз онча санга ҳақ берди нур,
Тонг йўқ агар соядин ўлсанг нуфур.

Соя агар бўлмади шахсингга ёр,
Сояи қадрингда дурур ҳар не бор.

Шамъинга чун нури қидам соядур,
Нурдур улким анга ҳамсоядур.

Соя сифат келди санга анбиё,
Яъни эрурлар қуёшингдин зиё.

Жилваи ҳусн айласа меҳри шариф,
Боис ўлур сояга жирми касиф.

Зогинг эди гавҳари улвий нажд,
Тутмади ер сояси бирла савод.

Қайда савод эттали чеккай рақам,
Қолди чу маҳрум илигингдин қалам.

Бўлмади гар хома бошин ёрмоғинг,
Ёрди қамар хомасини бормоғинг.

Қўймади гар бу қаламинг бир нуқат,
Лек милал насхиға хуш чекти хат.

Юз қаролиғ хома киби қилди фош,
Кимки хатингдин чиқорур бўлди бош.

Тиғи сиёсат бошин этти қалам,
Кимки чиқорди рақамингдин қадам.

Итса қалам қайда ғам ўлди санга,
Чунки жаҳон якқалам ўлди санга.

Хаттинга бош қўйди Ажам то Араб,
Тутмасанг илгинга қалам, не ажаб.

Ўлмади илгингни чу нолон қалам,
Мотамий айлабтур они бу алам.

Ким юзин айлаб қаро ғамнок эрур,
Шаққи эмаским, ёқоси чок эрур.

Тутмоғонинг андин эди хомани,
Ким ул этибдур қаро кўп номани.

Нома қаро қилғали бўлдик сареъ,
Номасияҳларға чу сен-сен шафеъ.

Эй ёвумай номаға хоманг сенинг,
Хома йўқу ҳақ сори номанг сенинг.

Ҳақ азалий раҳмати жовиди сен,
Нома қаро қилғон эл уммиди сен.

Кимки амал номасин айлаб қаро,
Сен кириб онинг қаро жони аро.

Кимники гумраҳ қилибон толии,
Жодаи шаръинг ўлуб шори.

Зулмати куфр улки бўлуб жамъ анга,
Ҳар «алиф» ислонинг аро шамъ анга.

Барча милалға чу юруб ҳимматинг,
«Лом» ила «те» дин лат уруб миллатинг.

Лотки андин эди динга бало,
Сен ушотиб поясини бўлди ло.

Куфр элига улки бор эрди Манот,
Бўйинини сен синдурубон бўлди мот.

Куфр бошин кестинг этиб қахр фоп,
Бошиға фар қолмади, жисмиға бош.

Хаста Навоий сори наззора қил,
Куфр анониятиға чора қил.

Эт бу иноят била ҳосил ани,
Зумраи ислом аро дохил ани.

X

ТЎРТУНЧИ НАЪТ

Ул рисолат сипехрининг рифъатида ва барча оламни сипехрдек ихота қилғон қудратида ва асҳоби бобидаким ҳар бирига ул сипехрда бир кавкаби рахшандалиқ содиқ дурурки, «Асҳоби кан-нужум» бу мазмунга нотиқ дурур¹.

Эй нафасинг мояи эъжоз ўлуб,
Руҳи қудус нутқунга ҳамроз ўлуб.

Гоҳи такаллум санга муъжиз калом,
Назми каломинг бори муъжиз низом,

Нукта фасоҳатда мунаққаҳ санга,
Шоҳиди даъво: «Ана афсаҳ» санга.

Сихҳати ҳукм ичра ҳадисинг саҳиҳ,
Арзи фасоҳатда каломинг фасиҳ.

Нутқ аро чун зоҳир ўлуб муъжизинг,
Аҳли фасоҳат бўлубон оҷизинг.

Зотинг ўлуб баҳри жавоҳирнишон,
Сўз аро баҳринг кафи гавҳарфишон.

Каф неки, баҳре бўлуб ул панж шох,
Етти ҳубоб ул сувға бу етти кох.

Хамса салотингга чу навбат бўлуб,
Панжаи исломға қувват бўлуб.

Куфр қўлу панжасини ранжа бил,
Боис анинг ранжиға бу панжа бил.

Фақр аро ул панжа қабул этти ранж,
Лек ҳақиқатда эрур панж ганж.

Панжаи ислом чу маҳкам солиб,
Куфр ети қўрғонидин хамс олиб.

Дема илик, тифеки бир бормоғи,
Ойни ики бўлди ишорат чоғи.

Тонг эмас ар ул кафи муъжизнамой,
Қилғач ишорат ики айрилса ой.

Ноқаси ер узра чу рафтор этиб,
Ҳар изи «Шаққал-қамар» изҳор этиб.

Амри этиб нахл қадин хуш хиром,
Ўйлаки қилгай бути саркаш хиром.

Хасмидин ўлғонда анга парда гор,
Оғзида ўргамчи бўлуб пардалор.

Айламасун деб ел ила парда сайр,
Байзасидин тугма тоқиб анда тайр,

Пардаси жон риптасидин тор ўлуб,
Тугмалари гавҳари шаҳвор ўлуб.

Қўйди чу ул дом ила ул дона гор,
Кўрки не давлат қушин этти шикор.

Горда ёри била ул тезхуш,
Тоғ ичида ўйлаки олгун-кумуш.

Куфр чу эълоий ливо айлабон,
Нусрат учун динга дуо айлабон.

Ким ики тандин бирин эт тожвар,
Бири Абу Жаҳду бириси Умар.

Қисмати аввалғининг ўлди азоб,
Бўлди икинчида дуо мустажоб.

Буки каломуллоҳ ангадур насиб,
Ким йўқ анга муъжиза андин ғариб.

Сура дема, «қоф» ила «нун» ёки «сод»,
Яъниким ҳар ҳарфиға онинг савод.

Сунбулидек борча паришон эди,
Жомиъ анга жомии Қуръон эди.

Маккани чун қилди жудо дайрдин,
Тиг суйи бирла юди ғайрдин.

Бўлди вале манзарадин бутфикан,
Сўнгра наби Ҳақ эвида бутшикан.

Наълини гар тожи шараф қилди Арш,
Қилди Али наълиға эгинини фарш.

Рух эди ул баҳри нубувват дури,
Тўрт рафиқи танининг унсури.

Нақди киромий улу тожир анга,
Водийи ҳижратда муҳожир анга.

Динға етиб раҳна чу куффордин,
Саддиға нусрат кўруб ансордин.

Аҳлию авлодию атбоиға,
Олию аҳфодию ашъёиға

Тенгри таоло карамидин қарин,
Юз тухафи «Раҳмат ила явмид-дин».

XI

БЕШИНЧИ НАЪТ

Меърож кечаси таърифидаким, каримаи: «Субҳоналлазий асро» анга мусаддақ дурур ва «биабдиҳи лайлан минал-масжидил ҳароми илал-масжидил-ақсо» анинг субутиға икки гувоҳи содиқ!

Бир кеча зулматқа қолиб коинот,
Меҳр ниҳон ўйлаки айнул-ҳаёт.

Гарчики ул чашма назардин қочиб,
Хизр кўк узра қатаротин сочиб.

Тун қилибон гардини анбарсиришт,
Бутратибон ерга насими биҳишт.

Ер куравий шакл ила мижмар бўлуб,
Кеча саводи анга анбар бўлуб.

Ўт киби ер мижмари остида меҳр,
Ёпиб этак мижмара узра сипеҳр.

Ёғибон орому сукун ёғини,
Паст қилиб ҳодиса туфроғини.

Бу кеча ул сарви гулистони унс,
Равшан этиб шамъи шабистони унс.

Васл хаёлидин этиб кўнгли жўш,
Баҳрдек ул жўш ила айлаб хуруш,

Ким этиб ул сойири улвий мақом,
Илгида бир тойири улвий хиром.

Пўяда кўк сайрича ором анга,
Ердин ўлуб кўккача бир гом анга.

Қосиди қудсий чу салом айлабон,
Ҳақ соридин арзи наём айлабон.

Добким, аё махзани асрори шавқ,
Ҳақдин эрур васлингга изҳори шавқ.

Чунки набий муждаи жонон топиб,
Муждаи жонон чу ториб жон топиб.

Пайки ани қўлдабон отлондуруб,
Рахшани келган сори-ўқ ёндуруб.

Сойир ўлуб рокиби фаррухжамол,
Тойир ўлуб маркаби фархундафол.

Гарди била бораи суръатнамо,
Еткурубон ақл кўзига амо.

Ул маҳи шабгард бўлуб жилвасоз,
Жилвагаҳи борча шабистони роз.

Чун этибон кўк сори тавсан анга,
Ой бўлубон ўтгали равзан анга.

Тийри қаламзан чу ториб ул шараф,
Буқаламунлуғни қилиб баргараф.

Зухра тараб барбатини соз этиб,
Замзамаи таҳният оғоз этиб.

Соясидин меҳр чиқармай жамол,
Таҳти шуоъ ичра нечукким ҳилол.

Меҳрида Баҳромки якрў бўлуб,
Тиғи шараф юзига кўзгу бўлуб.

Мавкибидин поя топиб Муштари,
Йўлида бир поя бўлуб минбари.

Шамъи Зухал зулматини нур этиб,
Зангийи шабрангни кофур этиб.

Ҳам Ҳамалу Савр бериб жон анга,
Жон этибон иккиси қурбон анга.

Ҳам тонгибон оллида Жавзо камар,
Ҳам Саратон туз бўлубон жилвагар.

Шер йўлидин тутубон гўшае,
Сунбула рахшиға бўлуб тўшае.

Палла йўли гардидин иксирсанж,
Ақраб аро нўшу даво, нишпу ранж.

Қавс тутуб чилла дуоси учун,
Жадй бериб фулла гизоси учун.

Далва Юсуф киби солмай назар,
Ҳутда Юнус киби қилмай мақар.

Ел киби чун қатъи буруж айлабон,
Арш фасилиға уруж айлабон.

Фарши бўлуб Арш ила Лавҳу Қалам,
Қўймоқ учун рахши аларға қадам.

Рафраф уза пўя қилиб чун кушод,
Ҳамраҳу раҳравға этиб хайрбод.

Қолмади чун йўлида асло макон,
Қилди макон бодияи ломакон.

Олти жиҳат қайдидин ихрож ўлуб,
Тўрт гуҳар тарки анга тож ўлуб.

Йўқлуг аёғи била солиб қалам,
Андаки йўлу қалам ўлуб адам.

Ўзлугидин нақшу намудор йўқ,
Нақшу намудоридин осор йўқ.

Чун ўзини айлаб ўзидин халос,
Пардаи иззатда қилиб ўзни хос.

Анда етиб гум бўлубон ўтриси,
Ҳар неча кўз солса, бақо кўзгуси.

Чун бўлуб ул кўзгуда суратнамо,
Кўзгусидин ташқари қолгон фано.

Ахтариға чун етибон мунча авж,
Зоҳир ўлуб баҳри иноятқа мавж.

Ҳақ тилидин умматин истаб тамом,
Ҳақдин ўлуб борча муродиға ком.

Ҳамраҳ анга қолаби хокинасаб,
Гар десалар бор эди йўқтур ажаб.

Ким тан анга боштин-оёқ жон эди,
Жони доғи восили жонон эди.

Икки жаҳон раҳматини қозғониб,
Ҳар нимаким қозғониб, олиб ёниб.

Равшан ўлуб юзидин ул боргоҳ,
Сурма қилиб гардини бу коргоҳ.

Гунча бориб, тоза гулистон келиб,
Зарра бориб, меҳри дарахшон келиб.

Борғонию келгани бир он ўлуб,
Ақл бу мансубада ҳайрон ўлуб.

Қайда хавориқ била муъжиз дурур,
Ақл анинг идрокида ожиз дурур.

Борғону келган анга жузви сағир,
Ким эмас ул жузв тажазипазир.

Қатъ бўлуб чун бу ҳумоюн сафар,
Рухсат олиб ҳодийи фархундафар.

Тахт уза олам шаҳи айлаб мақом,
Олам ишига берибон интизом.

Шаръи тили пома баёзин ўқуб,
Тиғи суйи куфр саводини юб.

XII

*Ҳазрати Шайх Низомий мадҳидаким, назм мулкида зўрбозу сарпанжаси
била панж ганж нуқуду жавоҳирин олди ва Амир Хусрав таърифидаким,
бу жавоҳир ва нуқуд тамаидин панжа анинг
панжасиға солди¹.*

Хайли фасоҳат бошининг афсари,
Ганжи яқин афсарининг гавҳари².

Кони фазилат гуҳариға амин,
Баҳри балоғат аро дурри самин.

Хилватининг қаҳили анбарсиришт,
Тўрт ҳади зимнида секкиз биҳишт.

Гарчи кўнгул кулбасидек мухтасар,
Икки жаҳон анда бўлуб жилвагар.

Масжиди қандили сипеҳри асир,
Шуъла бу қандил аро меҳри мунир.

Каъба уйидин бир очуқ боб анга,
Сажда чоғи ҳайъати меҳроб анга.

Ганжа ватан, кўнгли анинг ганжхез,
Хотири ганжуру тили ганжрез.

Фикрати мизони бўлуб ҳамсасанж,
«Хамса» дема, балки дегил панж ганж,

Каффаи мизон анга афлок ўлуб,
Ботмони тоши кураи хок ўлуб³.

Тортса юз қарн хирад хозини,
Чекмагай онинг кўпидин озини.

Хони латойифқа сўзи мунқасим,
Дурри маонийға тили мунтазим.

Нозим ўлуб сўз дури серобиға,
Чарх «Низомий» ёзиб алқобиға⁴.

«Куддуса сирруҳ» — не маонидур ул⁵,
Руҳи қулус файзи нишонидур ул.

Отики беш ҳарф қилурлар хитоб⁶,
Минг бир эрур айласанг они ҳисоб.

Ушбу адал бирла оти гавҳари,
Ҳақнинг ўлуб минг бир оти мазҳари.

Мазҳар этиб чун алифин исми зот,
Ўзга адал ҳарфини исми сифот.

Дурларидин ер юзи мамлу бўлуб,
Балки фалак дуржлари ҳам тўлуб.

Чун қилибон сўз юзи оройишин,
Кўймай эл оройиши гунжойишин.

Файри ҳамул ҳиндуйи чобуксувор,
Ким чиқариб ханжари ҳиндий иёр⁷.

Ханжарининг барқидин ўт чақилиб,
Раҳши дағи тезлик ўтча қилиб.

Қай сари ўтдек юз уруб тунду тез,
Солибон ул кишвар аро рустахез.

Ушбу мамоликдаки маъмур эди,
Қилди тасарруф неки мақдур эди.

Ҳундуи чобук демаким, ройи ҳинд,
Килки учи мамлакаторойи ҳинд.

Назми саводи аро ҳар достон,
Ўйлаки, бир кишвари Ҳиндустон.

Ганжа шаҳи ганжфишон, пайрав — ул,
Шаҳ бу сўз иқлими аро, Хусрав — ул.

Хусрав ўлуб мулк этиб обод ҳам,
Ёлғузи Хусрав дема, Фарҳод ҳам.

Ранж тоғин қозмоқ анинг пешаси,
Тоғи анинг назму тили — тешаси.

Ишқ ўти оташғаҳи жони анинг,
Ғам тенгизи ашқи равони анинг.

Шамъ киби базм фурузанда ул,
Базм фурузандау сўзанда ул.

Ганжа қуёшики, кўтаргач алам,
Айлади сўз мамлакатин якқалам.

Бўлмади бир мулк сари кинахоҳ,
Ким бу доғи чекмади ул ён сипоҳ.

Бир май ила бодапараст ўлмади,
Ким бу ҳам ул май била маст ўлмади.

Қайси шабистонғаки, ул қилди азм,
Базми ерида бу доғи тузди базм.

Ул безабон «Махзани асрор»идин,
Бу ёрутуб «Матлаи анвор»идин.

Маснави услуби мусаллам анга,
Пайраву монанд бу бир ҳам анга.

Кўп киши ҳам қилди татаббуъ ҳавас,
Сарву гул ўтрусиға келтурди хас.

Бир кишидин ўзгаки, андоқ киши,
Бермади ёд эски фалак гардиши.

XIII

*афо жомининг софи ошоми мавлоно Нуриддин Абдураҳмон Жомий' мадда
ллаҳул-олий васфиким, васфға сизмас ва таърификим, таърифға рост
мас ва ул ҳазрат илтифотининг қуёши бу хоксори тийра рўзгор ҳолиға
артав солгонининг изҳори ва ул қуёш тарбиятидин бу туфроққа зоҳир
қилган гули насрин, балки гуноғуи раёҳин осори ва «Тухфат ул-аҳрор»
туҳафи мутолаасидин маҳзун кўнгул тараби ва «Ҳайрат ул-аброр»
лаъли ва жавоҳирин назм риштасиға тортмоқнинг сабаби.*

Улки букун қутби тариқатдур ул,
Кошифи асрори ҳақиқатдур ул.

Кўкси ҳақойиқ дури ганжинаси,
Кўнгли маоний юзи ойинаси.

Олий анга етти фалакдин маҳал,
Етти фалак мушкили оллида ҳал.

Мадрасаи Қудс анинг маъмани,
Хонақаҳи унс анинг маскани.

Жилвағаҳи гулшани чархи барин,
Обхўри чашмаи айнул-яқин.

Қасри каломи чиқиб андоқ баланд,
Ким анга гардун сола олмай каманд.

Анда шаётин хасиға йўқ сабот,
Баски уруб хайли малоийик қапот.

Гунбадийи хужрада зоти ниҳон,
Ўйлаки кўк гунбази ичра жаҳон.

Қайси жаҳон, олами кубро дегил,
Қудрати Аллоҳу таоло дегил.

Хирқа анинг, жисмида қаптон бўлуб,
Қаптони тан, жисми анинг жон бўлуб.

Хирқа била топмағани ихтисос,
Танни риё тўнидин этмак халос.

Чупки таважжуҳда қуйи солса фарқ,
Сойири равшан равиш андоқки барқ.

Сайрдаким чархни айлаб хижил,
Тай қилибон арз «Катайис-сизл».

Вақти қуёшин чу қилиб пардапўш,
Килки қаро абрдек айлаб хуруш.

Парда ясаб ҳолати пинҳон учун,
Сафҳа ёзиб сатр ила китмон учун.

Зулмат этиб жамъ давоти анинг,
Маъни ўлуб оби ҳаёти анинг.

Қатрасидин кимки бўлуб комёб,
Умри муаббад қилибон иктисоб.

Назми ақолими жаҳонни тутуб,
Насри доғи кишвари жонни тутуб.

Файзи гадову шаҳ аро мунташир,
Хизматига шоҳу гадо муфтахир.

Лек манга оллида ажзу ниёз,
Борча улусдин берибон имтиёз.

Меҳридин офоқ аро гар нурдур,
Зарра анинг меҳрида машхурдур.

Қуш кўр ўлур боғ ҳаримиға хос,
Булбул ила гулга бўлур ихтисос.

Номағаким роқим этиб хомасин,
Кўрмади мен кўрмайин эл номасин.

Меҳр тулуъ айлади чун тоғ уза,
Тушти бурун партави туфроғ уза.

Гулбун уза ҳарне гул очти чаман,
Аввал анинг ҳамдами бўлди тикан.

Базмда бир кун юзидин нур эди,
Ҳар соридин нодира мазкур эди.

Тушти чу раҳрав била пайравға сўз,
Егги Низомий била Хусравға сўз.

Ким не сифат олам аро солди шайн,
Иккисининг хомасидин ҳамсагайн.

Лек бу ўн турфаки, тормиш жамол,
Икки бурунғисиди бор ўзга ҳол:

Гавҳаре йўқ «Махзан ул-асрор» дек,
Ахгаре йўқ «Матлаъ ул-анвор»дек.

Ўзга санамлар ҳам эрур жилвасоз,
Борчасининг ҳуснида зеби мажоз.

Ул икисидин бири гавҳарфишон,
Гавҳарида нури яқиндин нишон.

Ул бириси доғи бўлуб нурпош,
Нури аро партави таҳқиқ фош.

Нукта сув янглиғ эритур тошни,
Топса ҳақиқат ўтидин чошни.

Бўлса ҳақиқат гуҳаридин йироқ,
Ришга сўзин сўзламаган яхшироқ:

Ришгаға чун зоҳир эрур тору руд,
Дурсиз анга ранги-ю нақши не суд?

Ўтти чу алқисса бир ой, икки ой,
Бир кун ўлуб, бахту хирад раҳнамой.

Хидматин этгимки, таманно эди,
Илгида кўрдум неча ажзо эди.

Кулгу била қилди ишорат манга,
«Тўхфа» била берди башорат манга.

Ким олибон боштин аёғиға боқ,
Қил назар авроқиға боштин-аёқ.

Оллиға жон нақдини сочгим равон,
Олдиму ўпгум, доғи очтим равон.

Боштин-аёқ гавҳари шаҳвор эди,
Қайси гуҳар, «Тухфат ул-аҳрор» эди.

Нафъ топиб кимки бўлуб мустафид,
Мухтасар ул иккидин, аммо муфид.

Ул иккиси торса бўлур мунда-ўқ,
Мунда тухаф кўпки, ул иккида йўқ.

Шавқида кўксумни шикоф айладим,
Жилдиға кўнглумни гилоф айладим.

Чун ўқумоқ замзамаси бўлди бас,
Кўнглум аро дағдаға солди ҳавас,

Ким бу йўл ичраки алар солди гом,
Бир неча гом ўлса манга ҳам хиром.

Форси ўлди чу аларға адо,
Турки ила қилсам ани ибтидо.

Форси эл топти чу хурсандлиқ,
Турк доғи топса барумандлиқ.

Ул икига фотиҳа ўқуб сўруб,
Фотиҳа бу бири манга еткуруб.

Ботин ила қилмаса ул икки рад,
Зоҳир ила бу бири қилса мадад.

Менки талаб йўлида қўйдум қадам,
Бордур умидимки, чу тутсам қалам.

Йўлдаса, бу йўлда Низомий йўлум,
Қўлдаса, Хусрав била Жомий қўлум.

Нукта сурудида раво бўлмағай,
Буки Навоийга наво бўлмағай.

Элтса жоҳ аҳлига муфлис паноҳ,
Торса қабул ул ҳам ўлур аҳли жоҳ.

Мушкка ҳаргиз теридин ор эмас,
Лаълга ҳам хорадин озор эмас.

Боғи аносирки, эрур дилкушой,
Жадвали девори анинг чордой.

Бўлса ўту суву ҳаво дилпазир,
Ул аро туфроқ ҳам эрур ногузир.

Сарву гулу лола харидори бор,
Лек ўтунинг доғи бозори бор.

Бўлса хазу атласу иксун либос,
Ит жули қилмоққа ярар ҳам палос.

Лаъл ила ёкуту дур истар баҳо,
Лек сомонни чекар қахрабо.

Уч қадаҳи соф ила шаҳ бўлса хуш,
Лойи доғи қолса чекар дурдкаш.

Ит киби чун пастлигим чоғладим,
Ўзни бийиклар ипига боғладим.

Бўлса алар озими дашти адам,
Мен ҳам ўлай соя киби ҳамқалам.

Каҳфи бақо ичра алар бўлса гум,
Мен ҳам ўлай «Робиухум калбухум».

XIV

*Сўз таърифидаким, башар вуҷуди сипехрининг кавокиби жаҳонтоби
ва инсон зоти маъданининг жавоҳири сероби дурур ва саъд кавкабларнинг
бир-бири бирла қирони яхши асар кўргузуридин ва самин жавҳарларнинг
бир-бирига иқтирони дилпазир кўрунуридин, назм таркибин наср
тартибига таржиҳ қилмоқ.*

Сўз гуҳариға эрур онча шараф,
Ким бўла олмас анга гавҳар садаф.

Тўрт салаф гавҳарининг дуржи ул,
Етти фалак ахтарининг буржи ул¹.

Боғчан даҳрки юз тоза гул —
Топти қаёнким назар этти кўнгул.

Катми адам гулшани ичра нуҳуфт,
Гунчалар эрди бориси ношукуфт.

Чун бу насим эсти азал тоғидин,
Мунча гул очилди жаҳон боғидин.

Қайси насим улки эрур гулфишон,
Барги гулу настаран андин нишон.

Бу икки яфронни қачон зуфунун,
Бир-бирига қўйса бўлур «кофу нун»².

Даҳр муқайяд била озодаси,
Борча эрур «коф» ила «нун» зодаси.

Зодасидин зода бўлуб беадад,
Зодаға ҳам волид ўлуб, ҳам валад.

Васф не навъ ўлғай анга эл сўзи,
Ҳарне сўз айгилса эрур чун ўзи.

Жон ўлуб ул, руҳ анинг қолиби,
Ким танида руҳ, анинг толиби³.

Борча кўнгул дуржи аро жавҳар ул,
Борча оғиз ҳуққасида гавҳар ул.

Гар худ эрур ханжари пўлод тил,
Суфтидоғи инжулари сўзни бил⁴.

Тил бу чаманнинг⁵ варақи доласи,
Сўз дураридин бўлубон жоласи.

Сўздин ўлукнинг танида руҳи пок,
Руҳ доғи тан аро сўздин ҳалок.

Тиргузуб ўлганни каломи фасих,
Ўзига жонбахш лақаб деб Масих⁶.

Боис ўлуб шаҳ сўзи белодга,
Туҳмат ўлуб ўртада жаллодга.

Сўздин этиб ўтга азимат Халил⁷,
Сўз юкига ҳомил ўлуб Жаброил⁸.

Тенгрики, инсонни қилиб ганжи роз,
Сўз била ҳайвондин анга имтиёз.

Ғунча оғизлиқ санами нўшлаб,
Сўздин агар айласа хомўш лаб.

Лаъли майи ақлни маст айласа,
Маст неким, бодапараст айласа.

Сурат ила бўлса маҳи осмон,
Сурати девор ҳамон, ул ҳамон⁹.

Гар чиройи рашки қамар бўлмаса,
Лаъли лаби тунги шакар бўлмаса.

Айламаса ғамзани новакфикан,
Қилмаса кирпик сафини сафшикан.

Бўлмаса ғоратгару танноз ҳам,
Чин била ҳусн ўлса анга ноз ҳам.

Лек такаллум чоғи айлаб итоб,
Талх ҳадис ўлсаву ширин жавоб.

Фитна қилиб, ваъдау пайғом ила,
Ақлни маст айласа дашном ила.

Кўргузубон лоба малоҳат уза,
Лобаси туз сепса жароҳат уза,

Ким экин ул шуълаға ёқилғучи,
Ё бу жароҳатқа даво қилғучи.

Гар бўлубон ҳусн ила обидфиреб,
Бўлса малоҳат била ҳусниға зеб.

Ойтса бу ҳусну малоҳат била,
Нуктани ойини фасоҳат била.

Солғуси жинси бани одамға ўт,
Не бани одам, бори оламға ўт.

Ҳар дам этиб элни ҳалок ўртагай,
Балки башар хайлини пок ўртагай.

Базмда ҳар мутриби дастонсаро,
Чекса тараннум била дилкаш наво.

Нақшда ҳар неча талоло деса,
Ё амал ичра танадирно деса.

Борчасидин ҳазл этар аҳли укул,
Гар худ узоқ чекса бўлурлар малул.

Ё бу наво зимнида асраб маҳал,
Чекса Навоий сўзидин бир газал.

Ким анга алфоз ўлуб оташфишон,
Берса улус кўнглига мунгдин нишон.

Базмда ул лаҳза алолони кўр,
Кўйи харобот аро гавғони кўр.

Кўрки нечукдур ёқо чок айламак,
Ўзни фиғон бирла ҳалок айламак¹⁰.

Донау дур сўзини афсона бил,
Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил.

Мунчаки шарҳ этти қалам сўзга ҳол —
Насридадур, назмида бор ўзга ҳол.

Сўз аро ёлғон киби йўқ нописанд,
Айлар анинг назмини доно писанд¹¹.

Ўрнида тишлар дури манзум эрур,
Чун сочилур қиймати маълум эрур¹².

Варду шажар шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтун силкидадур тоғ аро¹³.

Мунда паришонлиғи нохуш қилиб,
Анда мураттаблиғи дилкаш қилиб.

Навъи башар бошиға Рабби Рафур,
Кўйди тавофут била тожи зухур.

Шоҳки, гулшанни бисот айлағай,
Базм тузуб, азми нишот айлағай,

Ҳар киши ўз пояси бирла мақом —
Тутса эрур анжуман ичра низом.

Эмдики май зойил этиб хушни,
Шаҳ ёниға торғти човушни.

Кул бег ила тузди узун можаро,
Қайда ҳаловат яна ул базм аро?

Арсда шатранжни улким тўкар,
Неча йиғоч порасидурким ўкар¹⁴.

Чунки биров ўлтурубон ҳар тараф,
Терса бисот ичра ани икки саф.

Ҳар ён ики саф ики мисраъ киби,
Тўрт саф ўлса, ики матлаъ киби.

Ҳар бири бир турфа муаммо бўлуб,
Отлар анинг зимнида пайдо бўлуб.

Фикри саҳиҳ элга бисотида от,
Қилса паришонлиғ ўлуб анда мот.

Дафтари назмида чу шерозадур,
Гул варақи гулшан аро тозадур,

Узди чу шерозасини дафтари,
Ел учурур ҳар варақин бир сари.

Назм анга гулшанда очилмоғлиғи,
Наср қаро ерга сочилмоғлиғи¹⁵.

Бўлмаса эъжоз мақомида назм,
Бўлмас эди Тенгри каломида назм¹⁶.

Назмда ҳам асл анга маъни дурур,
Бўлсун анинг сурати ҳарне дурур.

Назмки, маъни анга маргуб эмас,
Аҳли маоний қошида ҳўб эмас.

Назмки ҳам сурат эрур хуш анга,
Зимнида маъни доғи дилкаш анга¹⁷.

Ё Раб, ани халқ дилафрўзи эт,
Хаста Навоийға доғи рўзи эт.

Бир неча сўз ул маънидаким, сўздаги маъни жоне дурурким, сўз қолиби онсиз қолибе дурурким жонсиз ва ани топмоқ ишини киши билмас, балки ани топқон киши топилмас ва аҳли газоф ноинсофлиғига мунсиф бўлмоқ, балки ўз газофига инсоф бериб, аларнинг узрини қилмоқ.

Ул киши сўз баҳрида ғаввос эрур,
Ким гуҳари маъни анга хос эрур.

Файз ҳаримида тажалли анга,
Ким ёрубон машъали маъни анга.

Сўз майини ул киши ошом этиб,
Ким дури маъни садафин жом этиб¹.

Руҳ сафолиқ не ажаб роҳдур,
Тийра кўнгул кунжига мисбоҳдур².

Лаб-балаб ул май била хуми сипеҳр,
Оғзидаги кирпич анга хишти меҳр.

Ғарқа анинг баҳрига аҳли жаҳон,
Кўздин этиб они латофат ниҳон.

Қатрасини ҳар киши нўш айлабон,
Нашъасидин хум киби жўш айлабон.

Нечаки файзи била олам тўлуб,
Қатрае баҳридин анинг кам бўлуб.

Менки, бу май нашъасидин маст мен,
Дайри фано аҳлига ҳамдаст мен³.

Андоқ эрур гарм димоғим менинг,
Ким ёқиб ул шуъла чароғим менинг.

Ғарчи этиб жоме ҳидоят манга,
Сўзда сукут ўлди бағоят манга⁴.

Лек бирор вақт бориб ихтиёр,
Май илигимдан чиқориб ихтиёр.

Арсан оламга сабодек бориб,
Меҳрдек ободу бузуқ ахториб.

Илгима тушмай бори офоқ аро,
Балки тўкуз чархи кўҳан тоқ аро.

Ўйла ҳарифеки, чу базм айласам,
Ичғали бу бодани азм айласам.

Назм бийик маснадида ўлтуруб,
Оллима назм аҳли туман минг туруб.

Базмда шоҳона ясаб созу барг,
Бошим уза эгри қўлоб нимтарг.

Сўз майидин оллима дарёйи жарф,
Илгима заврақ киби жоме шигарф.

Ғар нафас айлаб тўла ул жомни,
Сирқориб ул бодаи гулфомни.

Турк суруди била солиб қўлум,
Қилсам адо ҳай тулугум, ҳай тулум⁵.

Ул қила олмаса ҳамовозлиқ,
Қилса аёлғу била дамсозлиқ.

Бўлмаса бир жомим ичар журъати,
Бўлса бирор журъа чекар қуввати.

Базми муродимни сипеҳри балаид,
Қилмади бу тухфа била аржуманд.

Йўқ эди эркинму бурун ҳам киши,
Ким бу май ичмак эди эркин иши?

Ё бўлубон борчаси азм эттилар,
Базмға мен етмас экач кеттилар.

Манга бу бекаслик эмас эрди бас,
Ким чиқибон ҳар сари бир ҳечкас.

Табъкажу борча такаллумнамой,
Нагма чабу борча тараннумсарой.

Англамайин сўзда туюқ баҳрини,
Қайси туюқ, балки қўшуқ баҳрини⁶.

Лафзлари бемаза, таркиби сует,
Носара маънию адо нодуруст.

Борчасиға даъвийи маънийи хос,
Хосларим тормай алардин халос.

Равзаи назм ўлғали рангин манга,
Ҳарне йўлуқти санами Чин манга.

Бор эди машшотан табъим иши,
Бермак алар ҳуснининг оройиши.

Шона уруб сунбули гусусиға,
Сурма чекиб наргиси жодусиға.

Қон ёш ила оразини ол этиб,
Юзида қўз мардумини хол этиб.

Лафз либосин тикибон ранг-ранг,
Киймак учун ул санами шўху шанг.

Кийдурубон ҳуллаи мавзун анга,
Зевар этиб юз дури макнун анга.

Қилсам этиб боштин-аёқ жон ани,
Ҳажлаи ноз ичра хиромон ани.

Чун анга бу хайли жафогар этиб,
Ҳуллаларин форату торож этиб.

Жисмида не ҳулла қўюб, не ҳарир,
Ўзини бедод ила айлаб асир.

Зоҳир этиб йиғлагудек ҳол анга,
Кийдурубон эски қаро шол анга.

Турфа буким, шеър қўюб отини,
Еткурубон кўкка мубоҳотини.

Турфароқ улким, тониримни билиб,
Ҳақдин уялмай, манга зоҳир қилиб.

Ваҳки, манга жилвагар айлар чоғи,
Истабон эҳсон доғи, таҳсин доғи.

Қўнглума кўп тиғи жафо урдилар,
Дема қўнгул, жонима еткурдилар.

Қолмади чун ўзга манга чопае,
Қалъа ясардек торибон хопае.

Қулла чу ҳам олий эди, ҳам васеъ,
Устига қўйдум бу бинойи рафеъ⁷.

Сувғача хоро била бунёд этиб,
Кўкка дегин пораи пўлод этиб,

Хандақини ваҳм анингдек қозиб,
Кимки боқиб қаърига ақли озиб.

Не тубига нақб бўлуб судманд,
Не етибон кунгурасиға каманд.

Маъмани ул хайли паризод этиб,
Жонларин ул хавфдин озод этиб.

Тегмак учун жисму учурмоққа бош,
Анда қилиб таъбия кўр ўқу тош.

Тоши анинг тақвийи жонкоҳдин,
Ўқлари ҳам оҳи саҳаргоҳдин.

Ногаҳ анга ёвуса бир беадаб,
Тош ила ўқдин анга етгай тааб.

Аллоҳ-Аллоҳ, бу не афсонадур,
Ким бу фасона деса девонадур.

Арбада кўр бўлди, магар маст мен,
Ёки жунун қайдига побаст мен.

Эрмас эсам маст, недур мунча лоф,
Маҳз жунун бўлмаса, мунча газоф.

Бу неча тандинки, шикоят дедим,
Англамайин ҳарза ҳикоят дедим.

Борчасининг нуктаси рангин эрур,
Назмлари дилкашлу ширин эрур.

Ўзда йўқ эрдим бу сўз айтур замон,
Борча алар яхши эрур, мен ямон.

Тебра Навойи-ю наво демагил,
Ҳарне эмас бўлса, раво демагил.

Савтунг эрур боштин-аёқ ҳарза, кўп!
Бошлариға эврул, аёғларин ўп.

Борча гадо оллида бўлгил гадо,
То санга шаҳ қурбини бергай Худо.

XVI

*Салотин хайлининг сарафрози ва хавоқин мулкининг ганжпардози
зиюс-салтанати вад-дунё вад-дин Абулғози Султон Ҳусайн Баҳодирхон
алладаллоҳу мулкаҳу ва султонаҳу ва авзаҳа алал-оламина бирраҳу
ва эҳсонаҳу мадҳиким, гўё тил била мадҳин демак маҳолдурур,
батахисским қалам тили мадҳида лол дурур.*

Қайси шаҳ ул хусрави олампаноҳ,
Оламу одам анга мулку сипоҳ.

Қасри ети гунбади гардон келиб,
Етти атосиға дегин хон келиб.

Хон келибон ҳам ото, ҳам от анга,
Фақр оти бирла мубоҳот анга.

Турку мўғул қуллари хонлар анинг,
Мулкдеҳи мулкситонлар анинг.

Қуллуғи хонларға келиб фарзи айи,
Хонлару шаҳлар шаҳи Султон Ҳусайн.

Шоҳ Абулғозийи хуршедрой,
Роятининг маҳчаси хуршедсой.

Чархи барин тахти учун пояе,
Шамсаи хур тожиға пирояе.

Абри кафи баҳри жавоҳирнисор,
Тиғи бу дарё суйиға жўйбор.

Меҳр камарбандида ёкут ўлуб,
Ёнидағи ханжар анга Ҳут ўлуб.

Недур, агар Ҳут эмас ханжари,
Қабзала гавҳардин анга Мушгари.

Қавс анга бир ёки чу тортиб кучун,
Ости фалак тоқиға маншур учун.

Турки фалак чун анга гоҳи етиб,
Тебрата олмай нечаким зўр этиб.

Чархи мудаввар анга қолқон келиб,
Қуббаси хуршеди дурахшон келиб.

Бўлди бу қолқон юзида Қаҳқашон¹,
Қини мурассаъ қиличидин нишон.

Найзасидур чархда эрмас шиҳоб,
Қавс киби ёрқон анга сийми ноб.

Лаълийи таҳ нукра қилурға шафақ,
Ранги-ю афшонға қуёш зарварақ.

Қаҳри ўти чиқти мухолифгудоз,
Лутфи ели эсти раиятнавоз.

Бориқан ханжари офоқсўз,
Шаъшаан соғари гетиғурўз.

Илги саховатдин ўлуб зарфишон,
Лутфи талатғуф била гавҳарфишон.

Кўнгли билик гавҳаридин ганжхез,
Илги саховат кафидин ганжрез.

Ҳам карами баҳр ила кон офати,
Ҳам ғазаби мулки жаҳон офати.

Лек қачон қаҳри ўти чекса бош,
Афви саҳоби етибон қатрапош.

Разм куни бўлса темур ичра фарқ,
Жавшани зарқор қадам то ба фарқ.

Рост хазон барглари сув аро,
Ёки адув чехраси кўзгу аро.

Тиғи темур панжа аро чун тутуб,
Тиғи ҳамоно бу темурдин бутуб.

Шуълаи тиғин демагил чарқаси,
Чекти забона ҳамул ўт шуъласи.

Чун тушубон найза адув фарқиға,
Ўхшабон ул лаҳза бало барқиға.

Тушгач анинг абри кафидин бу барқ,
Тўда кулу тоғ аро йўқ ҳеч фарқ.

Ашҳаби ранг ичра бўлуб барқфом,
Ранги неким, пўяда ҳам барқгом.

Музмар аёғи, илигида сабо,
Оти бу маънидин ўлуб бодпо.

Ҳар сориким пўя қилиб тезу тунд,
Тавсани афлок ўлуб оллида кунд.

Жанбида гардун кўрубон тавсанин,
Уйки юруб янчар анинг хирманин.

Хирман уйи бўлмаса невчун мудом,
Дойир этар сайру туз этмас хиром.

Истасанг ул хирману уйдин нишон,
Бас бу нишон Сунбулау Каҳқашон.

Секримақ ичраки анинг йўқ ҳади,
Гунбади гардун киби ҳар гунбади.

Йўрғаламоқ вақти чу солиб аёғ,
Кабки дари оллида андоқки зоғ.

Лек ёриш вақти югурган замон,
Тоғ ҳамон оллида ҳомун ҳамон.

Сайр чоғи тушса кўзи ҳар сори,
Солиб аёқ минг йиғоч андин нори.

Иш куни бу рахш уза жавлон уруб,
Юз туман аъдо черигин синдуруб.

Разм иши чун қолмаса майдон сори,
Ишрат учун кўйса юз айвон сори.

Тупсау Рустам киби қилса хиром²,
Тахт уза Жамшеддек этса мақом³,

Ҳам бошидин кўйса олиб тожи зар,
Ҳам белидин ешса мурассаъ камар,

Чиқса уруш бўктару хафтонидин,
Кийса тараб ҳуллау каттонидин,

Боғи Эрам саҳнида базм айласа⁴,
Бодаи ноб ичғали азм айласа.

Қилса навозандалар оҳанги руд,
Аҳли ғино тортса дилкаш суруд.

*Кўнгул таърифидаким, кўнгул тилагандек қилилмайдурур ва анинг
васфин соҳибдиллиқга мавсуф бўлгон кишидин ўзга киши билмай дурур.
Кўнгулсиз роқим хомасин рақамкаш қилмоқ ва бу рақам саводи
била кўнглин хуш қилмоқ.*

Субҳи азал қилди чу деҳқони сунъ,
Одами хокийни гулистони сунъ.

Эсти насими бу гулистон сари,
Сунбулу сарву гулу пайҳон сари.

Қим бу раёҳинга етушти футуҳ,
Ўйлаки тан гулшанига кирди руҳ.

Ермас эди анда ғараз ҳеч гул,
Ғайри кўнгулким, ғараз эрди кўнгул!

Эйки, кўнгул васфи баён айладинг,
Сен бу кўнгулни не гумон айладинг.

Гулшани жисминг аро гул ғунчаси —
Битса, гумон этма кўнгул ғунчаси.

Ғунча эмаским, бу кўнгул қон эрур,
Ё бўялиб, қон аро пайқон эрур.

Йўқки, бу бир шакл дурур рангу бў,
Ҳарне керак бўлсун, агар бўлса бу.

Ғар бу дурур ҳар нимаким жони бор,
Жисмида бу ғунча сифат қони бор.

Ҳам они дажжол ториб, ҳам наби,
Исо била тенгму бўлур маркаби?

Ғар бу эса Хожа, ўзин муттасил —
Қайси кўнгул бирла дегай аҳли дил?

Бу худ эмас жазм сен истар кўнгул,
Ғар бу кўнгул бўлса сен андин тўнгул.

Соқийи гулчеҳра тутар бирла қўш,
Айласа базм аҳлиға торожи хуш,

Шаҳлар адабдин тикибон ерга кўз,
Сўрмаса, бегларга не имкони сўз.

Анжумани гулшани ғардун бўлуб,
Анда кўёш соғари майдин тўлуб,

Зухра сурудини матоъ айлабон,
Бадр бу мажлиса самоъ айлабон,

Балки Аторид киби ҳар дам Суҳайл,
Зоҳир этиб мадҳ адосиға майл.

Базми бўлуб гулшани ахзар киби,
Қурси газак ҳар сари ахтар киби,

Маснади узра ўзи Жамшеддек,
Йўқки, синехр авжида хуршеддек,

Эл кўзини партави равшан қилиб,
Бал қаро туфроғни гулшан қилиб,

Жуд илиги аҳли ғино бошиға,
Қайси ғино, шоҳу гадо бошиға,

Боди хазондек дирами зар сочиб,
Абри баҳорий киби гавҳар сочиб.

Токи хазон ели зарафшон эрур,
Абри баҳорий гуҳарафшон эрур.

Ул биридек элга зарафшонлиғ эт,
Бу бири янглиғ гуҳарафшонлиғ эт.

Баҳри фалакдин санга гавҳар хирож,
Гавҳари зотинг бори оламға тож.

Тожинга тарсиъ абад зевари,
Авжи уза баҳри бақо гавҳари.

Буки кўнгул дерсен эрур бу юрак,
Исм кўнгул бирла анга муштарақ.

Кўнгул эрур булбули бўстони роз,
Кудс ҳаримида бўлуб жилвасоз.

Ройиҳаи жаннати аъло ҳам ул,
Партави мисбоҳи тажалло ҳам ул.

Солик ани Арши муалло деди,
Сўфи ани олами кубро деди.

Айни назоҳатда бу аъзам жаҳон,
Борча жаҳон аҳли кўзидан ниҳон.

Каъбаки оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ андоқки кўнгул каъбаси.

Ким бу халойиққа эрур саждагоҳ,
Ул бири Холиққа эрур жилвагоҳ.

Торқуча ганжинаи асрорлиқ,
Кўр қилибон солики атворлиқ.

Каъбага ҳам қатъи мапозил қилиб,
Дайрға ҳам таййи мароҳил қилиб,

Ҳам етибон аҳли муножот аро,
Ҳам тушубон кўйи харобот аро.

Гоҳ бўлубон муътакифи хонақаҳ²,
Шайх они тоатға қилиб рўбараҳ.

Гоҳ кириб дайри фано сори маст,
Муғбача оллида бўлуб бутпараст.

Гоҳ қилиб шамъга парвоналиқ,
Гоҳ пари ишқида девоналиқ.

Гоҳ висол ичра бўлуб айшсоз,
Гоҳ фироқ ўтиға айлаб гудоз.

Гар кўрубон чобуки симинтане,
Хандаи ширин била шўрафкане.

Дарду бало тоғида Фарҳод ўлуб³,
Тирноғ анга тешаи пўлод ўлуб.

Ё йўлуқуб моҳрухи дилкаше,
Дашти малоҳат аро Лайливане.

Ишқида саргашта чу гардун ўлуб,
Дард биёбонида Мажнун ўлуб⁴.

Сокин ўлуб ўтда самандар киби,
Ғўта уруб сув аро гавҳар киби.

Ғарқи ҳаво абри гуҳарсанждек,
Туфроқ ичинда ётибон ганждек.

Водие қолмай ул анга етмаган,
Қағъида такмили сулук этмаган,

Ориз ўлуб жумлаи ҳолот анга,
То бўлубон касби камолот анга,

Олам аро ҳар не кўруб, касб этиб,
То лақаби олами кубро этиб.

Кимга бу олам сари очилса йўл,
Олам аро аҳли дил ул бўлди, ул.

Улки этиб махзани раъфат анга,
Бўлди бу оламда хилофат анга.

Тахти сафо бўлди анинг маскани,
Сўфийи соҳибдил ани бил, ани.

Йўлида жону кўнгул айлаб фило,
Жону кўнгулдан анга қил иқтидо.

Гар этагин тутмоқ эмас дастрас,
Тушса Навоий сари бир ришта бас.

АВВАЛҒИ ҲАЙРАТ

*Кўнгулнинг адам тунидин қутулуб, вужуд субҳиға ҳамнафас бўлуб,
малак олами баҳористонининг ранго-ранг азҳори ва гуногун ашжорин
тамошо қилғони ва аларни «Саббиҳисма Раббикал-аъло» амри била
қайюми ҳақиқий тасбиҳиға машғул эрконин билиб димоғи боғида
ҳайрат гуллари очилғони ва ул гуллар атри димоғидин хуш
олиб беҳуш йиқилғони.*

Субҳдур, эй соқий, этиб меҳр фаш,
Тут манга бир жом нечукким қуёш.

Тонг қуши чун берди паёми сабуҳ,
Нўш этайин бир-икки жоми сабуҳ.

Субҳ сафолиқ майидин маст ўлай,
Тонг қушиға нолада ҳамдаст ўлай.

Берди саҳар ҳулласи зар рипштатоб,
Қолмади тун пардасидин рипшта тоб.

Ёзди фалак тоқиға килки қазо,
Ояти «Ваш-шамс» била «Ваз-зуҳо»¹.

Сўфийи субҳ айлабон ул дам зухур,
Ёйди синехр узра мусаллоийи нур².

Шом саводи асарин тийра хок,
Субҳ супургуси била қилди пок.

Чархки, даҳр узра эди мушкрес,
Бўлди ҳамул мушк уза кофурбез.

Нилуфари чарх тўқуб жоласин,
Очти саҳар боғи сариғ лоласин³.

Ож ўлубон панжараи обнус⁴,
Ўт сочибон мижмараи сандарус.

Куйди қуёш ўтиға зулмат туни,
Учти ҳаво узра нужум учқуни.

Жилва бўлуб гум кеча товусидин,
Нур кетиб гуллари кўзгусидин.

Кўз очибон Хожа адам шомидин,
Жон толибон тонг ели пайғомидин⁵.

Шоми аламни суруб андоқки дуд,
Эсти димоғиға насими вужуд.

Зоҳир ўлуб ўзига бегонавор,
Юз урубон ҳар сори девонавор.

Ҳар нафаси субҳ киби сорғориб,
Тонг елидек ҳар дам ўзидин бориб.

Юз туман аъжуба тамошо қилиб⁶,
Сиррини билмакни таманно қилиб.

Фикрати қилғон сойи кўпрак хаёл,
Англабон ўз комини кўпрак маҳол⁷.

Бўлмади ул пардада чун кашфи роз,
Кўр қилиб изҳори сужуду ниёз.

Каср ҳаримида мақом айлади,
Ажзу таҳайюрға қиём айлади.

Яъс ила ўз ажзини қилғоч адо,
Қилди анга ҳотифи ғайбий нидо —

Ким, қўпу сайр айла бу гулшан сори,
Айла назар сабзаи равшан сори.

Кўптию қўйди чу бир-икки қадам,
Бўлди аён равзаи боғи Эрам.

Қайси Эрам, гулшани минусиришт,
Гулшани мину дема, боғи биҳишт.

Ҳар шажари сидраға бош текуруб,
Шохин анинг шоҳиға чирмаштуруб.

Барглари кўкка қилиб сарзаниш,
Соясида меҳр ториб парвариш.

Сарвлари саркашу зангоргун,
Ҳар бири кўк борғаҳиға сугун.

Меҳр чинор офатининг ранжаси,
Панжасини ожиз этиб панжаси.

Сорғориб ул меҳнати жонкоҳ ила,
Куйдурубон они қизик оҳ ила.

Сандалининг атри Масиҳо дами,
Андин ўлук мисли Масиҳ одами⁸,

Сув бўлубон ройиҳасидин гулоб,
Сояси туфроғни қилиб мушки ноб.

Соқи сапидорнинг андоқки сийм,
Гард анинг сиймиға қўймай насим.

Сийм анга чун соқи сумансо бўлуб,
Яфроғи таҳ нуқрай мино бўлуб.

Чарҳқаким шохи санубар етиб,
Тугмаларин анжум учун ҳўд этиб⁹.

Сарву сапидор сафи муттасил,
Сарву сапидорни айлаб хижил.

Турфа буқим бошида гул очилиб,
Ул гул аёғиға доғи сочилиб.

Сабзасининг ранги зумуррад киби,
Ришгасида тугма забаржад киби.

Ҳар сори бир ҳавзаи ойинаранг,
Ким наmidин тутмайин ойина занг.

Жилвагар ул кўзгуда жон сурати,
Даста бўлуб анга ариғ ҳайъати.

Рухқа ориғ суйидин қут ўлуб,
Реза тоши лаъл ила ёқут ўлуб.

Гул оёғиға сув қўюб бошини,
Бошини қўйким, бу ушоқ тошини.

Зийнат учун қилғали халхол¹⁰ анга,
Йўқки бу нақд ўлғали помол анга.

Бикр сифат гунча бўлуб парда чоҳ,
Риштаи бахтидин очилмай гиреҳ.

Шоҳиди гул ҳусну намойиш учун,
Хон олиб илтига қушойиш учун.

Дур солибон шабнаму эсгач насим,
Барги шукуфа тўқубон анда сийм.

Сабзау гул акси тушуб сув аро,
Оразу хат ўйлаки кўзгу аро.

Гул уза шабнам чу тушуб ҳар варақ,
Кўргузуб афрухта юзда арақ.

Сунбули речон бўлуб афъи мисол,
Гунча анинг нишидин озурда ҳол.

Заҳр ила ёшил бўлубон пайқари,
Булбул анинг бошида афсунгари

Тугмаки остида гумон этти хайл,
Заҳр дурур қилғон оёғиға майл.

Нишгар урарға чидамай хордин,
Булбул этиб доия минқордин.

Сарв аёғида хиромон тазарв,
Шуъла тазарв ўлди, анинг дули — сарв.

Жилва қилиб ҳар сори товуси маст,
Гуллару гулбун ториб андин шикаст.

Толни янги шох ила барги гулу,
Айлади девонаи жўлидамў.

Боғ ҳакими ҳиялу макр ила,
Солиб аёғига судин силсила.

Наргис арилмай маразидин ариғ,
Кўзлари айни ярақондин сариғ.

Кўз тикибон сувғау ранги синиб,
Сабзани сув ичра болиғ соғиниб¹¹.

Ҳар сори занг зар этиб ошкор,
Номия пайкиға ҳамишабахор¹².

Ринди муқаммирдек этиб лола шайн,
Тоси аро жола бўлуб каъбатайн¹³.

Гул ул ўюнга чу ҳавас кўргузуб,
Жайбидағи хурдаларин ўтқузуб.

Жола бинафшаға уруб тошини,
Боғлаб кўк ёғлиғ ила бошини.

Кўргузубон барқ булутдин дарахш,
Қатра Хизр чашмасидек руҳбахш.

Қилғали амвотни ихё насим,
Фош этиб анфоси Масиҳо насим.

Қатраси гавҳар суйидин ҳам фириҳ,
Туфроғи жаннат гулидин ҳам назих.

Ул бу Эрам тавфида беҳол ўлуб,
Зойил ўлуб ҳушу тили дол ўлуб,

Ҳар тарафиким боқиб ул равзанинг,
Кўзга гаройиб кўрунуб бирга минг.

Неча назар бўлса тамошоталаб,
Булғажаб узра кўрунуб булғажаб.

Топмади сарриштани чун фикрати,
Ҳайрат уза қилди гулу ҳайрати.

Ақл ишин яъс жунун айлади,
Васваса ҳушини забун айлади¹⁴.

Ким бу гулистонким эрур бир жаҳон,
Балки жаҳоне гул ичида ниҳон.

Бутмак ўзи худ эмас имкон анга,
Гар бу эмас ким эса деҳқон анга¹⁵.

Солди ниҳодиға бу ҳайрат хуруш,
Ким деди ул ҳайрат ичинда суруш —

Ким, недурур ҳайрати бефойида,
Санга бу ҳайрат ила не фойида.

Сирри ҳақиқатдин ўлуб баҳравар,
Айла басират кўзи бирла назар¹⁶.

Дур киби етгач қулоғиға бу сўз,
Нури ҳидоят била очти чу кўз.

Фохтадин қумрию булбулгача,
Балки шажар яфроғидин гулгача,

Барчаси қайномиға зокир эди,
Ҳар бир анинг шукриға шокир эди.

Гар ел, агар сув бўдубон нағмасоз,
Сониъ ила ҳар бирига ўзга роз¹⁷.

Чекти бу ҳайрат била ўтлуқ хуруш,
Ким бори гўё эдилар, ул — хамуш

Солди димоғиға бу хомушлуқ
Оҳ бухори била беҳушлуқ.

Соқий, етубдур яна жисмимга тоб,
Юзума ур, бола суйидин гулоб.

То торибон ҳуш такаллум тузай,
Сўз чамани ичра наво кўргузай.

XIX

ИККИНЧИ ҲАЙРАТ

*ҳумоюнбол қушининг малак олами гулистонидин малакут олами
бистониға ҳаво қилиб, ул рафиъ манозилнинг шамъ ва машоолин
а тилидин «Вазкурисма раббика ва табаттал илайҳи табтило»
била холиқи аслий зикрига зокир эрканин маълум қилиб, ҳайратдин
бир оламдин яна бир оламга борғони ва бу ҳайрат яна ани
бехудлукқа солғони¹.*

Турки Хўтан ёпти чу зебо жамол,
Мушкфишон бўлди насими шамол².

Урди нафас нафҳаи апбар насим,
Ёпти варақ сафҳаи абҳаршамим³.

Тўқди жаҳон гулбунни барги суман,
Очти фалак боғчаси настаран.

Луббати Чин чеҳра ниҳон айлади,
Зулфин очиб мушкфишон айлади.

Ройиҳадин айлади бу суда мушк,
Анжуми шабгард димоғини хушк.

Ўйлаки ул юбс чу таъсир этиб,
Чекратибон кўзлари уйқу кетиб.

Пардаги ўлди эгин ичра карак,
Учти очиб пардаларин шабпарак⁴.

Бумки азми фалак ўлди анга,
Доирадин ой дафак ўлди анга⁵.

Кўк ўланг агрофида ҳар гуна вард,
Анжум ила доираи ложувард⁶.

Бу кеча ҳам юз тааб ўлди анга,
Бир-биридин булжажаб ўлди анга⁷.

Айлар эди чархи мушаъбидшиор,
Ҳар нафасе ўзга тилисм ошкор.

Кўк бу мушаъбиднинг ўлуб чодари,
Ахтар ўлуб луббати симинбари.

Ҳайъати тулоний ила Қаҳқашон,
Чархқа сайр эттали йўлдин нишон.

Дема китоба фалак айвониға,
Раҳрав ўлуб чарх шабистониға.

Қилди чу зийнат била боғи сипеҳр,
Ахтарининг ҳар гулини рашки меҳр.

Тойири қудсий яна истаб наво
Учти доғи ул сори қилди ҳаво⁸.

Қолиби хокий қолибон хок уза,
Чиқти фалак ахтари афлок уза⁹.

Руҳ қаноти била тойир бўлуб,
Чарх шабистониға сойир бўлуб¹⁰.

Ушбу жинон равзасининг тойири,
Бўлди чу аввалғи чаман сойири¹¹.

Зоти анинг жавҳаре эрди басит,
Олам анга марказ ўлуб, ул Муҳит.

Ҳалқа бўлуб жавҳари улвий хиром,
Хотам анга нуқтаи сифлий мақом.

Ҳалқа дема, балки мудаввар лаган,
Шамъи анинг машъалаи анжуман.

Жумлаи оламға иши қаҳр ўлуб,
Аччиғидин боштин-асқ захр ўлуб.

Тиф солиб ҳар сори аччиғидин,
Қон демаким, захр томиб тигидин,

Ел бошининг косасидин жом анга,
Май ерида қон бўлуб ошом анга.

Ҳам ўқи тийра кеча анжумрабой,
Ҳам қиличи захми бўлуб янги ой,

Румҳи била ўқлари, бал тиги ҳам,
Тиллар ўлуб дегали шукри ниам.

Чун яна бир марҳалаға чекти рахт,
Сокин эди саҳнида бир некбахт.

Ўзи малакваш, кийими ҳулласон,
Хоҳ ридо бил ани, гар тайласон.

Минбари шашноя уза ўлтуруб,
Зухд шукуҳи юзидин билтуруб.

Чехрани очмоқ кеча одат анга,
Машғал ўлуб нури саодат анга.

Давлати сармад киби фаррух жамол,
Ақли мужаррад киби фархундафол.

Кишвар анга нуру сафо хиттаси,
Анши этиб ҳамду сано хутбаси.

Чун яна бир даир сори қилди сайр,
Кўрдикки бир ҳинду эрур пири даир.

Ҳар ишида сабр таманно анга,
Сабр киби ишда таанно анга.

Тийражабин ўйлаки меҳнат куни,
Лангхиром ўйлаки фурқат тунни.

Дайри сабукравға нигаҳбон бўлуб,
Лек батийсайру гаронжон бўлуб.

Томини бу даирнинг айлаб матоф,
Қарн ўгубон айлаб ани бир тавоф.

Илгидаким субҳани айлаб мудир,
Тилни қилиб зокири Ҳаййи Қадир.

Чун яна бир қуллага айлаб қарор,
Ториб анинг даврини маҳкам ҳисор.

Буржиға бу етти фалакдин уруж,
Балки анинг бобида «Зотил-буруж»¹⁴.

Хандақининг умқиға андоза йўқ,
Буржи ўн икки, анга дарвоза йўқ.

Развана ҳар буржи аро ғурфае,
Жилвагар ул ғурфа аро турфае.

Турфа буким сайр қилиб бардавом,
Сайрлари лек ўн икки мақом,

Ҳол тили бирла мақол айлабон,
Ҳамди Карими Мутаол айлабон.

Чун боридин юққори урди алам,
Юққориғи рояға қўйди қадам¹⁵.

Кўрди ўшул хиттани бутхонае¹⁶,
Ҳар бутининг ҳайъати дурдонае.

Анда не раҳбон эди, не барҳаман,
Лек бори бутлар эди сиймтан.

Ҳар бути бутгарға парастипида маст,
Ўйлаки бут саждасида бутпараст.

Мунча ғаройибғаки қилди гузар,
Айлади ибрат кўзи бирла назар.

Борчасида зикру сужуд англади,
Маърифатуллоҳға шухуд англади.

Юзланиб ўз ҳолида ғайрат анга,
Бирга минг ўлди яна ҳайрат анга,

Ким бори зокир эди, ул гунгу лол,
Борчаси мажмуу ул ошфуфта ҳол.

Қилди яна ҳайрати беҳад ани,
Хуш заволи била беҳуд ани.

Соқий, эрур жисмим анингдек заиф,
Ким нафасим чиққали эрмас ҳариф.

Жомға худ мен қўя олмон обиз,
Рахта била оғзима они томиз.

XX

УЧУНЧИ ҲАЙРАТ

*Ул ошфуфтаҳол мусофирнинг малакут олами шабистонидин бадан мулки
шаҳристонига нузул қилгани ва ул кишвар аҳлининг ҳам «Фазкуруний
азкурукум» буйруғи била Қодир мутлақ ёди бирла эрконин билиб,
ҳайрат ўти иштиол этиб, вужуди ул ўтдин кул бўлуб, фано елига
билкул совурулмоқ била иккинчи фано мақомин ҳосил этиб, андин сўнг
Ҳақдин бақойи комилий этиб, Хожанинг ул мулкда хилофат
тахтига қарор тутқони.*

Меҳр чу машриқ сори урди алам,
Олди жаҳон мамлакатин якқалам¹.

Тавсани гардунга минар майл этиб,
Чиқти уфуқ жонибидин секритиб.

Чунки бийик бўлгуча қилди шитоб,
Солди ҳарорат била оламға тоб.

Хожаки ҳайрат майидан маст эди,
Мастлиқ уйқусиға ҳамдаст эди.

Солди қуёш тоби чу Мағрибға жўш,
Сесканибон кирди димоғиға хуш.

Асру ачиғ май била махмур ўлуб,
Балки қизиқ ўт била маҳрур ўлуб.

Фурбат ўти ҳар дам ўлуб шуълазан,
Тушти хаёлиға ҳавои ватан.

Ёна сафар ранжи қабул айлади,
Манзили азмиға нузул айлади.

Чунки жаҳон арсасидин топти баҳр,
Келди анинг оллиға бир турфа шаҳр².

Ҳар ёни аъжубаға ҳад нопадид,
Турфаи беҳадға адал нопадид.

Сунъ илиги болчигин айлаб хамир,
Лутф ила айлаб ани ҳайъатпазир.

Икки сугун узра қилиб таъбия,
Анда кўп аъжуба қилиб таъмия

Вазъини ул дамки мураттаб қилиб,
Тўрт жавоҳирни мураккаб қилиб³.

Икки анга гавҳари улвий нажд,
Икки яна жавҳари сифлий ниҳод⁴.

Ўйла таодулки бўлуб тўрт зид,
Борча тараккуб юзидин муттаҳид.

Масжиду бозору маҳаллот анга,
Кўчаву бўстону харобот анга,

Ўтиға Мусо ўти янглиғ зиё⁵,
Ели Масиҳо дамидек жонфизо.

Суйи латофатда зулоли биҳишт,
Туфроғи гул, нафҳау анбарсиришт.

Кишварининг қалбида бир тахтгоҳ,
Бўлмоқ учун хусрави кишварпаноҳ.

Тахтига ҳар ҳолки тори бўлуб,
Жумла ақолимида сори бўлуб,

Анда салоҳ ўлса, борида салоҳ,
Бўлмаса солиҳ, бориси бефалоҳ.

Авжида бир қасрки меъмори сунъ,
Айлаб ани муқассам паргори сунъ.

Вазъида ҳайрон хиради хурдабин,
Лол қолиб тарҳида наққоши Чин⁶.

Қаср уза бир гунбади олий асос,
Гунбади гардун била раъсан би раъс.

Ҳарне рақам гунбади гардун аро,
Борчаси бу гунбади мавзун аро.

Қасрига бир турфа эшик очилиб,
Ким дуру гавҳар уйидин сочилиб⁷.

Бўлуб икки лаълдин абвоб анга,
Ҳар сори дандона дури ноб анга.

Фаршики ёқут ила марбут ўлуб,
Дурлари ёқут аро мазбут ўлуб⁸.

Ҳар неки маъкул ила машруб эрур,
Ким егали, ичгали маргуб эрур.

Шаҳрға бу йўл била айлаб хиром,
Шаҳр элининг қути бўлуб субҳу шом.

Фазлалари дафъи учун икки йўл,
Жониби асфалдин ўлуб зоҳир ул.

Лаъл эшиги узра ики бодгир,
Ҳайъати матбуу ўзи дилпазир.

Ҳам кирибон, ҳам чиқиб андин насим,
Тошида гачкорлиги сода сийм⁹.

Гунбади рукнига махориж бўлуб,
Шаҳр йўлидин йўли хориж бўлуб,

Ушбу мамар бирла насими шамол
Шаҳр элини айлабон осудаҳол.

Шоҳ риёзиға ҳам айлаб мурур,
Етқурубон базмиға юз минг сурур¹⁰.

Шоҳға бир нойиби ҳикматмаоб,
Кишвари атрофида ул комёб.

Диққат аро фикри қаёнким кетиб,
Нуқтаи мавҳумни юз қисм этиб.

Фикрати ҳар амрда фархундарой,
Ройи бори уқдада мушқилкушой.

Шоҳ ани ўз мулкида дастур этиб,
Мулкини ул адл ила маъмур этиб,

Юққориғи қаср уза фаррух вазир,
Сокину эл амриға фармонпазир.

Қасрда беш раҳба муҳайё анга,
Бўлғали ҳар сори тамошо анга¹¹.

Лек бу беш раҳбада беш кордон,
Бир-бирилек ҳар бири бисёрдон.

Ҳар бири бир раҳбада топиб маҳал,
Ўз фанида бир-бирига йўқ бадал.

Бири назар илмини идрок этиб,
Айни сафодин назарин пок этиб.

Бирига иш буки эшитгач самоъ,
Қилғай ани диққат ила истимоъ.

Бирига қилмоқ бўлубон таъм дарк,
Нўши ҳаёт ўлеун, агар ниши марг.

Бирига ҳар ройиҳа айлаб асар,
Хоҳ қуруқ нофау, гар мушки тар.

Бирга гулу хор муассир бўлуб,
Совуғ, исиедин мутаассир бўлуб.

Босирау сомиау ломиса,
Зойиқау шомма била хомиса.

Ҳар неки оламда бўлар мудраки,
Кимдаки идрок мунга йўқ шаки.

Қасрки даҳлези ториб нақши Чин,
Соҳатида сокин ўлуб беш амин,

Ҳар неки зоҳир бўлубон беш ҳавос,
Ўз иши кунҳида бўлуб раҳшунос.

Борча жавоҳирни йиғиб келтуруб,
Бурноғи хозин қўлиға топшуруб.

Андин иккинчига толиб интиқол,
Ким бўлубон хозини онинг хаёл.

Андин учунчи бўлубон нақдсанж,
Ҳофиз ўлуб ҳарне анга етса ганж.

Чун яна бирга бўлубон мунтақил,
Ул мутасарриф бўлубон мутгасил.

Ҳарне тасарруф қўли онинг етиб,
Борчани дастурға таслим этиб.

Забт этибон нойиби равшанзамир,
Нақди мамоликни нечукким вазир.

Азм этибон дарғаҳи иқболға,
Юз қўюбон Каъбаи омонға.

Арз қилиб борчани шоҳ оллида,
Додгари мулкпаноҳ оллида.

Шаҳ бу хазойинга чу ҳозир бўлуб,
Диққат ила борчаға нозир бўлуб.

Рад қилибон ҳарнеки мардуд эрур,
Ойириб ул тухфаки мақсуд эрур.

Ҳазрати иззатқа ниёз айлабон,
Тухфаларин воситасоз айлабон.

То етиб ул лаҳза нидойи қабул,
Торибон ул тухфа тариқи вусул.

Бадрақан роҳи нажоти бўлуб,
Мужиби рафъи даражоти бўлуб.

Хожаки кўрди яна мундоқ жаҳон,
Заррада кавн, қатрада дарё ниҳон.

Фикр наҳангиға яна қут ўлуб,
Лужжаи ҳайрат аро мабхут ўлуб,

Фикрат ўти кўкка чекиб дудини,
Ҳайрати нобуд этибон будини,

Чунки бу ҳайрат аро ранжу ано
Фони этиб Хожани балким фано.

Ҳақдин ўлуб тоза вужуде анга,
Тоза вужуд ичра шухуде анга.

Шамъи бақо чун ёруғ айлаб кўзин,
Англабон ул салтанат ичра ўзин.

Фатҳ ўлуб ул мулк ила кишвар анга,
Балки жаҳон мулки мусаххар анга,

Мулк ўзию тахт ўзию шоҳ ўзи,
Борча ўзи, борчадин огоҳ ўзи.

Нафсага чун ориф ўлуб мў-бамў,
Фойиз ўлуб «Қад арафа раббаху»¹².

Соқий, олиб кел қадаҳи хушгвор,
Бирга олиб тортай ани хожавор.

То чекибон бир-иқи жоми шигарф,
Хожа мадиҳида супай неча ҳарф.

XXI

*Хожа Баҳоуддин Нақибанд¹ қуддуса сирруҳу мадҳидаким, сунъ
наққоши ҳикмат хомаси била рўзгор саҳифасида анинг вужуди
нақшин исломий тарҳ этти ва сурати иршоди била куфр аҳли кўнгли
варақидин хитойи ва фаранги нақши кетти ва Хожа Убайдуллоҳ
салламахумуллоҳға ниёз арзиким, ул ҳазратқа халафи мутлақ,
балки халифани барҳақ дурур.*

Хожаки, наққоши сипеҳри баланд,
Бўлғали ер сафҳасига нақшбанд,

Айлади авроқ мунаққаш баса,
Нақш рақам айлади дилкаш баса².

Лек анинг нақши киби дилнавоз,
Чекмади то хомасидур нақшсоз.

Собит анинг кўнгли аро нақши жуд,
Маҳв ўлуб ул сафҳада нақши вужуд.

Нақшига тенг тутмай ўзин нақши Чин,
Олам ўлуб илгида нақши нигин.

Бўйла нигин нақшига фармонбари,
Мунча ажаб нақш ила деву пари.

Саъй ила бу гунбади бисёрнақш,
Ҳар нечаким айлабон изҳор нақш.

Нақшининг оллида намудор уза,
Нақш бўлуб сафҳаи девор уза,

Мунча ажаб нақш била аржманд,
Кимса эмас гайри шаҳи нақшбанд.

Жонга чекиб ранжу ано нақшини,
Сизмоқ учун анда фано нақшини,

Жони чу ул нақш макони бўлуб,
Нақшдин ўзга бори фони бўлуб.

Турфа буқим нақшга кўз солмайин,
Жонида жуз нақши бақо қолмайин.

Кўнгли чекиб маскан аро нақши сайр,
Сайрда йўқ кўнгли аро нақши гайр.

Сайр анга бу тоқи мунаққаш уза,
Нақши қафи лавҳаи заркаш уза.

Чун изининг нақшига сургуб жабин,
Равшан этиб кўз фалаки нақшбин.

Равзаи жаннатқа чу айлаб хиром,
Ҳоли анинг ўрнида қойим мақом.

Улки бу офоқ ичида тоқ эрур,
Тоқ неким, муршиди офоқ эрур.

Чархи нигун даргаҳида хокрўб,
Балки жабини била хошокрўб.

Юз қўюбон қуллуғига шоҳлар,
Базмида беҳуд ўлуб огоҳлар.

Хизматидин ҳар киши огоҳ ўлуб,
Гарчи гадо маъни ила шоҳ ўлуб.

Неча тушуб эгнига қилсанг қиёс,
Хозини ирфон кафидин юз либос.

Зарқ ила тағйири либос этмайин,
Тафриқаи хаззу палос этмайин,

Сухбатида ҳар неча бешакку райб,
Жилва қилиб шоҳиди раъноии ғайб.

Гўшаи хилват аро тутмай қарор,
Ўзини қилмай яшурун ошкор³.

Атласи гардун била минг зебу фар,
Тўрта тўни остида кўк остар.

Лек ўшул тўрмаси ҳар тор ила,
Фақрда юз муршид учун силсила.

Мулки жаҳон мазраи деҳқони ул,
Балки жаҳон мулки ниғаҳбони ул.

Йўқки мамоликка ниғаҳбон ўлуб,
Борча салотин уза султон ўлуб.

Руқъалари етса не шаҳ қошиға,
Иш анга қўймоелиғ ўпуб бошиға.

Англаб ани бош уза тожи яқин,
Ҳар сўзи ул тож уза дурри самин.

Шаҳға дема, лутф чоғи тожбахш,
Балки гадоларға доғи тожбахш.

Ҳақ сўзини элга қилурда адо,
Тенг кўрунуб оллида шоҳу гадо.

Чун чолиниб навбати қадрига кўс,
Шаҳлар ўлуб навбат ила хокбўс.

Хотир ўлуб меҳри жаҳонтоб анга,
Авжи шараф анжуми асҳоб анга.

Ҳар бири олам элига раҳнамо,
Дема жаҳон аҳлики, аҳли само.

Борча сулук аҳлиға раҳбар бўлуб,
Йўл элиға тийра тун ахтар бўлуб.

Тийра назарларға бериб нуру тоб,
Ҳар бириси ўйлаки нажму шиҳоб.

Гарчи тижорат бўлуб ойинлари,
Бўлмади бир мулкда таскинлари.

Юкларида тухфаи нақди фано,
Ҳар бири ул нақддин истаб ғино.

Симлари борча фано конидин,
Дурлари йўқлуқ суви Уммонидин.

Чун кивуруб ҳар сори рахти нажот,
Банд бўлуб чорсуйи коинот.

Олғучи гар ваҳми зиёнбуд этиб,
Лек бу савдо чу қилиб суд этиб.

Токи жаҳон қасрининг имкони бор,
Устида онинг фалак айвони бор.

Қўймасун айвони жаҳонни тиҳи,
Дабдабаи кўси Убайдуллаҳи.

Ҳимматидин бизни ҳам этсун Худой,
Фақр йўлида ғани, имонға бой.

XXXII

АВВАЛҒИ МАҚОЛАТ

Имон шарҳидаким, «Ал-имону ан туъмину биллаҳи ва малоикатиҳи ва кутубиҳи ва русулиҳи ва бил-явмил-охирини ва бил-қадари хайриҳи ва шарриҳи» демакдин мақсуд бу калимот эмас ва агар аҳли зоҳир мунни имон деса, аҳли маъни демас ва улухият дарёсиға шинолиғ ажзин зоҳир қилмоқ ва малойиқа ҳавосида бир неча қанот урмоқ ва кутуб авроқида бир неча ҳарф сурмак ва русул жодасида неча қадам югурмак ва қиёмат қойим бўлурида қиём кўргузмак ва қадар бобида алоқадри ҳол тараннум тузмак.

Кимки жаҳон аҳлида инсон эрур,
Билки нишони анга имон эрур.

Улки ҳаду расм қўяр мантиқий,
Токи бу ҳайвони била нотиқий.

Иккиси инсонға бўлуб ҳадди том,
Зумраи инсон аро айлар хиром.

Навъини нотиқ била ҳайвон қилур,
Нотиқу ҳайвонини инсон қилур.

Сен доғи инсон мун қилсанг гумон,
Билки ҳамон сен-сену ҳайвон ҳамон.

Муники инсон мутафовит эрур,
Тенгри калюми хабар андин берур.

Бас киши жазм айласа инсон они,
Яхши-ёмон ичра тафовут қони?

Бўлмади бас ноқису комилла фарқ,
Топмагай эл олиму жоҳилла фарқ.

Бу сифат инсонда топилмас фалоҳ,
Мантиқий айлабдур ани истилоҳ.

Бас ани инсон атағил бериё,
Ким ишидур сабр ила шукру ҳаё.

Бўйла буюрди набийи Ҳошими,
Ким бу уч имоннинг эрур лозими.

Бас ани инсон демак ўлғай раво,
Ким иши имон била топқай наво.

Эйки, санга айладим инсонни шарҳ,
Эмди эшитким қилай имонни шарҳ.

Олти дурур шаръда билгил алад,
Ҳарнеки мўминга керак муътақад.

Айласа бу олти била ихтисор,
Олти жиҳатдин анга бўлғай ҳисор.

Ким бу ҳисор ўлса анинг маъмани,
Ўғридин эмин бўлубон махзани,

Нақдини бу ҳодиса бироҳидин,
Балки ўкуш бим гузаргоҳидин

Ўтқарибон хайру саломат била,
Қолмайин ул йўлда маломат била.

Мақсади аслийға хиром айлағай,
Қурб ҳаримини мақом айлағай.

Англадинг ижмол ила таъвилини,
Эмди эшит ҳар бири тафсилени.

Олтидин аввалғики мақсуд эрур,
Билмак эрур Ҳақники, мавжуд эрур.

Айтма мавжудки, айни вужуд,
Ҳарнеки мавжуд анга файёзи жуд.

Зоти вужудига бўлуб муқтазий,
Нуқс, камолидин ўлуб мунқазий.

Андин ўлуб мунҳат ила муртафиё,
Мунҳат агар муртафиё ул мухтарийо.

Зотиға дарёйи қидам чун тошиб,
Бир ён азал, бир ён абаддин ошиб.

Ҳарнеки қойим, ўзи Қайюм ўлуб,
Бўлғуси ул, борчаси маълум ўлуб.

Борча жаҳон аҳлиға зоти ниҳон,
Мазҳари асмоу сифоти жаҳон.

Борчани ҳам қилғучи побуд ўзи,
Борча бориб, бўлғучи мавжуд ўзи.

Икки жаҳон мулки мусаллам анга,
Ўзга жаҳон бор эса ул ҳам анга.

Олтидин иккинчи — малоийикни бил,
Борчага тасдиқи вужуд айлагил.

Билким эрур зойири афлок алар,
Нафсининг олойишидин пок алар,

Ҳар бир ули-ажниҳа товус ўлуб,
Донаи тасбиҳ анга маънус ўлуб,

Тоби муҳаббат чоғи ул ажниҳа,
Ўтлари тугёни учун мирваҳа.

Бир била топмай бу жаноҳ инқитоъ,
Бир неки, масно ва сулоса рубоъ.

Не қадаме амрсиз олиб, не дам
Борча вужуд аввалидин то адам.

Поку мужаррад борининг жавҳари,
Туфроқу суву елу ўтдин бари.

Хулди барин қушларидек шавқнок,
Амр адосидин ўлуб завқнок.

Бир қуш алар ичраки топмай бу завқ,
Фохта янглиғ топибон бўйни тавқ.

Лаънда уч ҳарфки бор ошкор,
Ҳар бирининг доманаси ҳалқавор.

Ҳар бирининг ҳалқаси топиб вусул,
Тавқда малъун бўлуб ул булфузул.

Англа учунчи кутуби осмон,
Тенгри сўзи бил бориси бегумон.

Қайси кутуб, ҳар бири дарёйи жарф,
Ҳар сўзи бу баҳрда дурри шигарф.

Баҳр дема, ҳар бири бир турфа кон,
Лаъл ила гавҳарга саросар макон.

Гар учи уч шамъи мунаввар бўлуб,
Лек бири машъали ховар бўлуб.

Бўлса маволиди салос ул учи,
Бу ети обонинг ишин қилғучи.

Бал ети обо мунга уммул-китоб,
Сабъи масоний топиб андин хитоб.

«Сабъи масоний» неки, ҳар сураси,
Давлату дин хиттаи маъмураси.

Бошида ҳар сураси тазҳиб ила,
Дарғаҳи коший анга тартиб ила.

Боғ анга ҳар сафҳаи гулшан мисол,
Жадвали атрофида равшан зулол.

Боғ дема, балки фалак, не фалак,
Сатрлари ҳар сори саф-саф малак.

Бал анга ҳар доираи ашргард,
Рутба аро бир фалаки ложувард.

Ҳақ сўзи ҳар жузви варақ то варақ,
Борча ҳақойиқ, балким борча ҳақ.

Мисл анга маъдumu мушобиҳ адим,
Қойили андоққи қадим ул қадим.

Бил яна тўртунчи русул маъшари,
Ҳар бири бир баҳри сафо гавҳари.

Борчаси ҳақ амрила наҳйин тузуб,
Элга бори Ҳақ йўлини кўргузуб.

Ҳужжат агар истаса ҳар тийра зот,
Ҳар бириси кўргузубон муъжизот.

Зоҳир ўлуб борчага сидқи мақол,
Шойибаи кизбга йўқ эҳтимол.

Гарчи паямбар бориға исм ўлуб,
Лек алар жисми ҳам уч қисм ўлуб.

Зумраи аввал келибон анбиё,
Ваҳй ила руъёдин ўлуб пешво.

Сўнгра русулким, неки Ҳақдин етиб,
Борчасини халққа ирсол этиб.

Сўнгра улул-азмки айлаб жидол,
Даъвати дин қилға-ю ҳукми қитол.

Борчасининг аъзамию афсаҳи,
Англаки, келмиш набийи Абғаҳи.

Кўнгли Ҳақ ирсолиға росих бўлуб,
Дини — русул диниға носих бўлуб.

Куфр қаронғусида ҳар мурсале
Дини била ёрутубон машъале.

Қилғач анинг шаръи куёши зухур,
Қолмайин ул машъалалар ичра нур.

Хатм анга ойини рисолат тамом,
Дин анинг исломи-ю бас вассалом.

Келди бешинчи анга явмул-ҳисоб,
Дема ҳисоб, айтки явмул-азоб.

Муътақид ўлмоқки қиёмат бўлур,
Қилғонидин элга надомат бўлур.

Шодлиқ асҳоби яминға рақам,
Сафҳалари лавҳиға етмай қалам.

Аҳли шимол ичра тушар можаро,
Номалари юзлари янглиғ қаро.

Тўғри тарозуға бўлур икки бош,
Бир сори гавҳар яна бир сори тош.

Кўпрук уза халқ ҳаросон бўлур,
Бирга қатиқ, бирига осон бўлур.

Дўзах ўти дудиға йўқ интиҳо,
Халқ ҳалокиға бўлур ажлаҳо.

Етти боши гунбади даввордек,
Етти оғиз ҳар бириси тордек.

Дема томуғ етти эшигин очиб,
Ким ети оғзи анинг ўтлар сачиб.

Гулшани фирдаве аро нозу наим,
Ончаки йўл топмай арода насим.

Ҳури анинг руҳи мусаввар киби,
Қадду лаби туби-ю кавсар киби.

Сокиниға жоми бақодин умид,
Қайси бақо, балки лиқодин умид.

Содис анга келди ҳадиси қадар,
Бил азалий сабт неким хайру шар.

Софу тўло бўлғали жоми аласт,
Бўлғуча ул майдин абад аҳли маст.

Ҳарне бу мажлис аро топти вуқуъ,
Хоҳ усул англаву хоҳи фуруъ.

Маст агар тортти нохуш садо,
Мутриб агар айлади дилкаш наво.

Баъзи агар Катба сори қилди азм,
Баъзи агар дайр аро тузди базм.

Бодияда ул чекибон юз апо,
Бўлди мунунг маскани дайри фано.

Маст чиқиб муғбачаи майпараст,
Қилди салоҳ аҳлини расову маст.

Зоҳид агар бўлди бориб дурднўш,
Фосиқ агар бўлди келиб хирқанўш,

Борчаси Ҳақ илмида маълум эди,
Лавҳаи маҳфузда марқум эди.

Не топибон яхши амалдин биҳишт,
Не солибон дўзах аро феъли зишт.

Улки қилиб Тенгрига минг йил сужуд,
Бўлса шақийи азалий қайда суд?

Муғбачалар дайрда қилгон ҳалок
Бўлса саиди абадий қайда бок.

Кимгаки бу олтига бор эътиқод,
Ҳам бу сифат бирлаки қилдим савод,

Ҳар нечаким номасияҳ бўлса ул,
Ғарқаи дарёйи гунаҳ бўлса ул,

Тонг йўқ агар афв ўлуб уммид анга,
Тутса илик раҳмати жовид анга.

Лек бу дард ўти эрур жонгудоз,
Ушбу гудоз ичра куюб аҳли роз.

Бу бири ўз ҳолига мотам тутуб,
Ул бири тарки бори олам тутуб.

Ким бу бийик пояки қилдим баён,
Кимга етар-етмаси эрмас аён.

Етмаги ҳам кимсага мутлақ эмас,
Етмаси ҳам жазму муҳаққақ эмас.

Кофиру мўъмин сори қилсанг соғинч,
Не анга яъсу не мунинг кўнгли тинч.

Куйдурубон халқни бийму умид,
То худ эрур ким шақи-ю ким саид.

Махлас иши барчага ниятдадур,
Топмоқ ани лек машиятдадур.

XXIII

*Султон ул-орифинни гамгин кўруб, муридиға савол тили очилғони
ва ул шофий жавоблар била андуҳлуқ кўнглии холи қилғони.*

Қайғулук ўлтурмиш эди Боязид,
Сўрди гами кайфиятин бир мурид:

«К-ей фалак авжида хироминг сенинг,
Арш фазоси уза гоминг сенинг.

Кўнглинга не ишдин экин бу тааб,
Бу таабингга не иш эркин сабаб?»

Пир тўкуб ашку чекиб ўтлуқ оҳ,
Делики: «Бу гам ишим этмиш табоҳ.

Ким бу жаҳон ичраки, элдуруғу,
Ел тўла, аммо кишидиндур хулу.

Ҳар кишига хуш кўрунур ўз иши,
Бир киши йўқким, деса бўлғай киши,

Мунда киши борини билмон яқин,
Бор эса, ўтганлар аро бор экин».

Сўрғучиға зоҳир ўлуб изтироб,
Делики: «Эй мушведи олийжаноб,

Элда киши йўқ демак ўлди сўзунг,
Дохил эмассенму бу элга ўзунг?»

Шайх деди: «Эй иши гумроҳлик,
Топмоғон иш сирридин огоҳлик.

Мен доғи юз минг мени саргаштадек,
Ашки боғир қониға оғуштадек,

Бўлмаса имон била кетмак иши,
Англаки, они деса бўлмас киши.

Олам аро мунча сиғору кибор,
Мен бўла-ю, сен бўлу ҳаркимки бор.

Борча бу ғам тигидин афғорбиз,
Борча бу мотамға гирифторбиз.

Ким ичи бу ғуссада қон бўлмади,
Кимсага бу нукта аён бўлмади,

Ким чу видоъ айлагуси жон анга,
Ҳамраҳ ўлури йўқса йўқ имон анга,

Чунки жаҳон аҳлиға бу бўлса ҳол,
Сўзлаки дебмен не маҳалли савол».

Сойил этиб бўйла дури нукта гўш,
Оғзи садаф оғзидек ўлди хамўш.

Ё Раб, ўшул тухфани охир нафас,
Айла Навоний ила ҳамроҳу бас.

Қуллугунга маҳкам эт имонини,
Айлагил имонидек аймонини.

Соқий, ўлубмен, майи имон кетур,
Жисмима имон майиндин жон кетур.

Қуйма бу кун жомима даврон майи,
Жоним ол, оғзимға қуй имон майи.

XXIV

ИККИНЧИ МАҚОЛАТ

«Бидаким, «алиф»лари амният боғининг сарвлари дурур ва «син»и қасрининг қунғураси ва «лом»и латофат гулмехрасининг сунбули а «мим»и муҳаббат машъалининг нури ва ул сарвлар соясида ер

шунмоқ ва ул қаср қунғураси шунмоқ ва ул машъал нури била кўз ёрутмоқнинг тарғиби.

Олам аро халқни Яздони пок
Аҳли нажот эгги-ю аҳли ҳалок.

Бу бирисин обиди асном бил,
Ул бирисин зумраи ислом бил,

Куфр эли йўл тошти маломат сори,
Зумраи ислом саломат сори.

Ул бирига вайл эви бўлди мақом,
Зумраи исломға дорус-салом.

Кишвари исломки маълуд эрур,
Халқи анинг ҳар неки мавжуд эрур,

Боштин-оёқ борча мусулмон эмас,
Кимки мусулмон мунни ёлғон демас.

Шартлари бор дурур исломнинг,
Ким ани билмас бириси омининг.

Муслим эрур «Ман салимал-муслимун»,
Юз, илигу тил бу иш ичра забун.

Кўрки, бу иш ким илигиндин келур,
Ёки бу сўз ким тилидин очилур.

Тилни хирад лол топар бу маҳал,
Йўққи тил-ўқ лол, илик доғи шал.

Ўйлаки бу шартлар имкони бор,
Шартдин айру доғи аркони бор.

Беш ясамиш Тенгри таборак ани,
Деса бўлур хамси муборак ани.

Англагил арконини беиштибоҳ,
Аввали «Иллаллоҳ» ила «ло илоҳ».

Ена Муҳаммадни анга бил расул,
Бер мунга тонуғлуғу қилгил қабул.

Аллоҳ-Аллоҳ, бу не икки калом,
Ким икки оламгадур андин низом.

Лавҳ уза аввал муни ёзиб қалам,
Жаннат эшигида доғи бу рақам.

Ҳалқаи хотам киби чархи барин,
Ул бўлубон юзида нақши ниғин,

Ёки бу хат зевари хотам бўлуб,
Хотами гардун юкидин ҳам бўлуб.

Нофия «ло»сидин айтиб «Ло илоҳ»,
Нафй неким, мумкин эрур мосивоҳ.

«Илпаллоҳ» — айлабон исботини,
Айни вужуд англаибон зотини

Буки расул ўлди Муҳаммад анга,
Юзланиб иқболи муаббад анга.

Амр ила наҳйини баён қилғали,
Лутф ила қаҳрини аён қилғали,

Хайри русул бўлмоғи Тенгрига хост,
Ҳарне рисолатки қилиб борча рост.

Сони эрур анда адойи салот,
Лек адосида эрур мушкилот.

Аввали онингки таҳорат дурур,
Билки таҳорат не иборат дурур.

Ул демаким, майл қилиб сувға сен,
Бир неча узв ул сув била ювғасен.

Бўйла таҳоратни билур ҳар хасис,
Ўзга таҳорат доғи бордур нафис.

Буки сафо чашмасидин завқнок,
Айлагасен лавҳаи хотирни пок.

Танни юмоғлиққа маҳорат бериб,
Жонга доғи бўйла таҳорат бериб.

Жонни солиб айла таҳорат аро,
Ким юзида нуқтача қолмай қаро.

Кўзни ариғ ашки зулоли қилиб,
Балки кўнгулни доғи холи қилиб.

Ўзлук уйини ўзга ҳаром айлабон,
Тенгри эви сори хиром айлабон,

Қўйғасен анда ўнг аёқ илгари,
Ғайри худо қўймағасен ичкари.

Эв ияси бўлсаву сен — яхшироқ,
Балки тутуб эв била сенлик қироқ.

Бўлса қиёмингга сугун шеваси,
Ракъатинга сақфи нигун шеваси.

Сажлада титраб қўюбон ерга бош,
Сорғорибон чехра печукким қуёш.

Вожибу фарзини риоят қилиб,
Суннат адосини бағоят қилиб,

Гар бу сифат сажда била пок чехр,
Ерга доғи киргасен андоқки меҳр.

Субҳи қиёмат нетонг этсанг зухур
Боштин-оёқ меҳр киби фарқи нур.

Солис эрур фарз адойи закот,
Ҳақ неки бермиш санга молу жиҳот.

Мунда доғи икки сифатдур тариқ,
Бириси аслу бири фаръ, эй рафиқ.

Фаръи буқим, зоҳири шаръи расул
Ҳарне баён айласа қилсанг қабул,

Бергучи гар бор эса соҳибнисоб,
Қирқ дирамдин бирин айлаб ҳисоб,

Заръ ила дўкону ҳавоши доғи,
Балки хадам бирла мавоши доғи.

Ҳарне матоиқи, закотин берур,
Шаръ тариқи била билким эрур.

Кайли-ю миқдори муайян анинг,
Камми била кайфи мубарҳан анинг.

Масрифи секкиз кишидур бардавом,
Ким ангадур шаръ ила нотик қалом.

Фаръ будур улқи, делук они асл,
Қилмоқ эрур борчасидин ўзни фасл.

Мақсади аслиға шуруъ айламак,
Ҳарне анинг ғайри, ружуъ айламак.

Бўлғонини бермаку шукрона ҳам,
Бермак агар худ топилур ёна ҳам.

Кўнгли қачон қилса захира ҳавас,
Бўлмоқ анга фақру фано ганжи бас.

Бўлмаса кўнглида дирам нақши доғ,
Қилмаса дур партавини шабчароғ.

Лаъл ғами бағрини қон этмаса,
Дур ғами ашқини равон этмаса.

Минг етибон асрамаса бирини,
Юкласа ўз бўйниға тақсирини.

Ганж топиб чекмаса вайрониға,
Берса қўюб миннатини жониға.

Ҳарне етар берса, тугуб ёпмаса,
Берғали шукрона яна топмаса.

Кимки анга базл бу чоғлиғ дурур,
Ганж доғи топса яроғлиғ дурур.

Робиъ анга савм дурур қочмағил,
Тутқилу нафйиға оғиз очмағил.

Меъдани холилик ила қил тўло,
Неча хало анда сафодин мало.

Савм ҳадисида будур мужмали,
Ким ани Ҳақ дебдурур «Ассавму лий».

Айлади иснод ўзига ажрини,
Йўқса ул-ўқ қилғусидур зажрини.

Амр қилиб берса жазо чун Худой,
Демаки си рўза, йил ўн икки ой.

Тутсанг ани улча сазоворидур,
Сирфани билгилки сенинг соридур.

Савми эмас доғи мапакқатниҳи,
Муждада бўлса «Ана ажзи биҳи».

Бу доғи уч қисм иладур мунқасим,
Аввали бу расм иладур муртасим,

Ким чу саҳар кўргузур анворини,
Чеккуча кун гарбға рухсорини,

Ақл ила шурб айламагай рўзадор,
Лек икинчига будур эътибор,

Ким бу сифат савмки топти рақам,
Бўлғай изофат неча иш анда ҳам,

Сойири аъзоға халал етмамак,
Шаръ хилофиға шуруъ этмамак.

Ҳар бири ўз шуглига зоҳид бўлуб,
Манъи хилоф ичра мужоҳид бўлуб,

Бормага-ю кўрмага-ю тутмагай,
Айтмагай, эшитмага-ю ютмагай.

Лекин учунчиси будурким, кўнгул,
Чунки эрур маҳбиги анвори Кул.

Поку равонбахш ҳавоси анинг,
Жилвагаҳи файз фазоси анинг.

Махзани асрори илоҳий ҳам ул,
Ойинаи чеҳраи шоҳий ҳам ул.

Дафъ қилиб занги хаёлотни,
Асрамоқ ул навъ бу миръотни,

Ким анга жуз дўст зухур этмагай,
Балки анинг ғайри хутур этмагай.

Ҳеч сувар нақшига бермай мадор,
Файр бу неъматдин ўлуб рўзалдор.

Ушбу сифат йўқки, саҳар то ба шом,
Қўй саҳару шомниким, бардавом.

Хомис анга қиблага солиб қадам,
Бўлмоқ эрур зойири Байт ул-Ҳарам.

Бўйла саодатқа аларким етиб,
Болияни икки сифат қатъ этиб.

Бири буким, улки бўлуб мустафид,
Яъни ўлуб жоҳу тамаввул мумид.

Бўлса йўл амнияти воқия анга,
Оризае бўлмаса мония анга.

Барча йўл асбоби муҳайё қилиб,
Ҳамраҳи мушфиқ дағи пайдо қилиб,

Фарзлигин ўзига жазм айлагай,
Фарз адосин қила азм айлагай.

Лек икинчи буки, аҳли фано,
Ким ўзига фақрни билгай гино.

Дўст тушуб хотири вайрониға,
Шавқу талаб ўт солибон жониға,

Ҳўйи чекиб, йўлга тушуб пил киби,
Ишқ ўтидин телбарагон эл киби.

Минг йиғоч ар урғусидур гомини,
Боғлабон аввал қадам эҳромини.

Не анга зоду не анга роҳила,
Не анга маркаб, не анга қофила.

Дашт анга гулшан гулу насрин — тикан,
Йўлики ёнида муғилон чаман.

Ҳарне самум анда эсиб ранги ол,
Борча гулу дола учурғон шамол.

Бўйла самум ичра етиб ул салим,
Ўйлаки гулзор аросинда насим.

Ул чаман ашжори муғилон бўлуб,
Анда қуюн сарви хиромон бўлуб.

Ҳақ анга раҳматни далил айлабон,
Шуълани гулзори Халил айлабон.

Токи ани еткурубон ул далил,
Уйгачаким, қўйди биносин Халил.

Тавфида ул сидқу сафо келтуруб,
Барча шароитни бажо келтуруб.

Дўст уйида чу бўлуб меҳмон,
Ҳарне керак ҳозир этиб мезбон.

Балки бу меҳмонни ўзи келтуруб,
Эвигача ҳамраҳ ўлуб еткуруб.

Мунча саодатқа этиб сарфароз,
Кимсани бу йўлда фанову ниёз.

Фони ўлуб кимки ниёз айлади,
Тенгри ани қошифи роз айлади.

Фориғ этар бодия қатъ аҳли мол.
Аҳли фано қатъида бор ўзга ҳол.

Не топиб ул неъмату нози била,
Онча топиб юз бу ниёзи била.

XXV

*Иброҳим Адҳамнинг Каъбага намоз била боргани ва
Робиаи Адвияга Каъбанинг ниёз била келгани.*

Қилди чу Адҳам халафи тарки жоҳ,
Тожи фано бошиға қўйди Илоҳ.

Берди фано елига мулку ҳашам,
Бодиянинг қатъиға қўйди қадам.

Бўлди мусаллонни солиб саждасоз,
Ҳар қадам айлаб ики ракъат намоз.

Қолди бу йўл қатъида ўн тўрт йил,
Мадҳиға ҳар хору гияҳ чекти тил.

Макка тавофиға чу қилди хиром,
Йўқ эди ўз ўрнида Байт ул-Ҳарам.

Чекти фиғонким, бу недур, ё Илоҳ?
Ҳотифе ун бердиким: «Эй пири роҳ.

Бодия қатъида дурур бир ажуз,
Шавку муҳаббат юкидин қадди куз.

Заъфдин ул бўлмиш эди нотавон,
Каъба анинг тавфиға бўлди равон».

Айлади ҳайрон ани бу воқиа,
Боқса кейин кўрди келур Робиа.

Дедиким: «Эй Арш матофинг сенинг,
Каъба қилиб азми тавофинг сенинг.

Кўрки жаҳон ичра солибсен не шўр»,
Робиа деди ангаким: «Қилма зўр,

Шўр сенингдур бори оламда бил,
Бодия қатъи учун ўн тўрт йил».

Деди Бироҳимки: «Эй покрав,
Балки малак хайлидек афлокрав,

Недин экин буки манга етти ранж,
Мен чекибон ранжу санга бўлди ганж».

Робиа деди анга: «Огоҳ бўл,
Ким неча йил бодияда борча йўл,

Бўлди ишинг арзи намоз айламак,
Шева манга арзи ниёз айламак.

Санга самар берди намозу риё,
Бизга бу бар берди ниёзу фано».

Боқма, Навоий, яна ноз аҳлиға,
Арзи ниёз айла ниёз аҳлиға.

Соқий, олиб кел қадаҳу қилма ноз,
Кўрки, не муштоқдур аҳли ниёз.

Бер тўлаким, ичсун ани бир ҳариф.
Хосса мангаким, боридин мен заиф.

УЧУНЧИ МАҚОЛАТ

*Салотин бобидаким, «Инналлоҳа яъмуру бил-адли вал-иҳсон» амри ила
Ҳақ субҳонаҳу ва таоло хусравлик ҳудин аларнинг хилофати бошига
қўйдиким, адолатлари «айни»нинг чашмаи зулоли мулк бўстонин сероб
қилгай, то бу бўстондин амният ва фароғат гуллари очилгай ва алар
зулм боғида май ичиб гул сочарлар, балки майдин ҳар дам
ўзгача гул очарлар!*

Эй фалак авжидин ўғуб рифъатинг,
Ою қуёшдин чолиниб навбатинг.

Тахтинг ўлуб давлати жовиди мулк,
Соия чатринг аро хуршеди мулк.

Тоғ бошингдин бўлубон сарбаланд,
Тахт аёғингдин ўлуб аржманд².

Сиймни алқобинг этиб муҳтарам,
Сиккаи қадрингга кавокиб дирам.

* Хутбаи жоҳингни ўқуб Муштари,
Курсийи нуҳноя апинг минбари.

Меҳр бўлуб соянишининг сенинг,
Ой тозида муҳри нигининг сенинг.

Мулки Сулаймон уза ишратнамой,
Бошинга солмай кўлака жуз ҳумой.

Маснади Жамшед уза айлаб мақом,
Топмай илигинг ўпарин ғайри жом.

Хотами адлингга сипеҳри баланд,
«Рости-ю русти» билан нақшбанд³.

Хутбаи жоҳинг қадар иншо қилиб,
«Яъмуру бил-адл» ила туғро қилиб⁴.

Ҳаққи солиб соия раъфат санга,
Рўзи этиб тахти хилофат санга⁵.

Айлади оллингда бийикларни паст,
Даҳр забардастларин зердаст.

Халқни оллингда қилиб нотавон,
Барчасиға айлади ҳукмунг равон.

Хизматинга элни забун айлади,
Қалларин оллингда нигун айлади.

Бил муниким, сен доғи бир бандасен,
Кўпрагидин ожизу афғандасен.

Эрмас алар туғроғу сен нури пок,
Хилқат аларғау сенга тийра хок.

Барча жавориҳ била аъзода тенг,
Сурати навъи-ю ҳаюлода тенг.

Лек ҳунар ичра, камол ичра ҳам,
Хулқи хушу лутфи мақол ичра ҳам,

Ҳам равиши адлу ҳам инсоф аро,
Ҳилму ҳаёу бори авсоф аро,

Шаръ тариқида ибодатда ҳам,
Ҳақ йўлида тақвию тоатда ҳам.

Сен тушубон йўл наҳажидин йироқ,
Кўпраги сендин юрубон яхшироқ.

Буки санга Тенгри бериб имтиёз,
Салтанат авжида қилиб сарфароз,

Тахтни шахсингга макон айлади,
Мулк уза ҳукмунгни равон айлади,

Мунда доғи қудратин ифшо қилиб,
Ҳикмат ила қатрани дарё қилиб.

Билдуруб элга ҳақу барҳақлиғин,
Англагибон қодирин мутлақлиғин.

Лек бу иқболнинг ўтрусиди,
Бўйла бийик мартаба қаршусиди,

Амр қилибдур неча хизмат санга,
Рўзи этибдур неча санъат санга:

Бирин — анинг неъматига шукр эрур,
Кимсаки, шукр айласа кўнрақ берур.

Шукр қилиб айламанг ушгулум,
Дебдур ўзиким: «Лаазиданнакум».

Сўнгра раиятни вадойиъ деди,
Хуррам ани билки, бу ғамни еди.

Гарчики, Ҳақ амри фаровон эрур,
Борчаси бир ёну бу бир ён эрур.

Бўлди раият галаву сен шубон,
Ул шажари мусмиру сен боғбон⁶.

Кўйини шубон асрамаса ою йил,
Оч бўрилар туъмасидур борча бил.

Боқмаса деҳқон чаманин туну кун,
Нахли тарии англа қуругон ўтул.

Бўрини доғи галадин дур қил,
Сув берибон боғни маъмур қил.

Ғам есанг ул гала манофиъ берур,
Боғ гулу меваи нофиъ берур.

Гала тугансау қуруса шажар,
Худ санга қолмас яна нафъу самар.

Истаса топшурғонини кирдигор,
Фикр қил ул дамки, жавобинг не бор?

Кўз оч, агар худ бор эсанг раҳшунос,
Иш равишин айла анингдек қиёс,

Ким не кишиким, санга маҳкум эрур,
Зулмунга бечорау мазлум эрур.

Гарчики, йўқ шавкату сармояси,
Сендин эрур ортуқ анинг пояси.

Негаки, чун ҳашр кунин зулжалол,
Золиму мазлумни айлар савол.

Анга эваздур, санга шармандалиқ,
Анга бийиклик, санга афгандалиқ,

Тил чекиб ул ханжари пўлоддек,
Очилибон савсани озоддек.

Санга бинафша киби қалди нигун,
Бош кўтара олмай уётдин забун.

Анга нишоту санга — андуху ғам,
Ул санга андоқки, анга сен бу дам.

Ҳар не хато қилғонинг ўлғоч ҳисоб,
Бўлғусидур ҳар бирига юз азоб.

Тенгри бу дардинга даво айламанс,
Ушбу жиҳатдинки, ҳақуллоҳ эмас.

Гарчи синуқ игна ҳаққун-нослур,
Бағринг аро ханжари олмослур.

Қилмаса мазлум гуноҳинг биҳил,
Дўзах ародур ватанинг муттасил.

Афвин анинг тутмасанг уммид сен,
Билки томуг ўтида жовид сен.

Кимга тикан бирла қилибсен ситез,
Урғусидур кўксунга юз тиғи тез.

Кимки бўлур бир шараринг фош анга,
Дўзах ўти бўлғуси подош анга.

Кимгаки бир ришта етурдунг зиён,
Қатлинга ул риштани билгил йилон.

Эйки, қавий айлади давлат қўлунг,
Зулм сори тушти ва лекин йўлунг.

Зулмунг эмас эрди халойиққа кам,
Ким қиладурсен ани ўзунгга ҳам.

Зулм ўзунга фисқдур, эй хушёр,
Гум қил ани, бўлса санга хуш ёр.

Чунки фараҳ базмига жазм айладинг,
Айшу тараб азмига базм айладинг.

Қасрки, базм анда муҳайё бўлуб,
Зийнати фирдавси муалло бўлуб.

Пардалари риштаси эл жонидин,
Лаълию шингарфи улус қонидин.

Шамсаси эл моли била зарнигор,
Эл дуру лаъли била гавҳарнигор.

Хиштгани масжид бузубон келтуруб,
Тошини эл марқадидин еткуруб.

Анда тузуб маснади шоҳаншаҳи,
Айшу тараб жоми учун муштаҳи.

Базмда соқийлар ўлуб жилвасоз,
Аҳли ғино ҳар сори дастоннавоз.

Ҳарнеки марғуби эрур нафсининг,
Тошилиб ул базмда бир йўқки, минг.

Тил бори ул дебки, демак хўб эмас,
Кўз кўрубон оники, матлуб эмас.

Арбададин ўзга эшитмай қулоқ,
Коми учун тугмай илик жуз аёқ.

Ҳою гулудин бу нишотинг кунни,
Англамайин кимса муаззин уни.

Баски самоу газалу қавлу савт,
Бўлубон ул кунги намоз элга фавт.

Аҳли вараъким, тошиб анда вужуд,
Чанг рукуъ ичра, суроҳи сужуд.

Улки бу тоат била тафзиҳ анга,
Нуқд бўлуб донаи тасбиҳ анга.

Токи қуёш жирми бўлуб нурпош,
Маҳфили айшингда бу янглиғ маош.

Шом жаҳон сафҳасин айлаб қаро,
Пардаи зулмат чу ёпиб эл аро.

Рост ярим тунга дегин ҳол бу,
Ҳам санга, ҳам хайлинга аҳвол бу.

Жом бу аҳволинга қон йиғлабон,
Шамъ куюб, ашкфишон йиғлабон.

Қоқиб овуч санжу қилиб наъра кўс,
Кўкка чекиб нолау афғон хурус.

Сен чу бўлуб сархушу хилватгарой,
Анда қилиб ҳарне тилаб нафсу рой.

Базмдағи қорию гар худ йигит,
Майдин ўлуб ҳар бири бир телба ит.

Шайнда қоплондин агарчи фузун,
Нафе итининг илгида лекин забун.

Ҳар бириси юз тамаи хом аро,
Ёйилибон кишвари ислом аро.

Ҳар сори бир маст ўлуб оромжўй,
Бир бути гулрухдин ўлуб комжўй.

Мастлик уйқуси чу айлаб хужум,
Борча ўлукдек ётиб ул хайли шум.

Субҳ чу зоҳир қилиб анворини,
Ҳар ён очиб ламъаи рухсорини.

Ончаки султоний ўлуб чоштгоҳ,
Уйқуда султон била хайлу сипоҳ.

Кўзларидин уйку чу маъзул ўлуб,
Ҳар бири бир зулмға машғул ўлуб.

Очибон элга ситам абвобини,
Қилғали пайдо тараб асбобини.

Бўлди чу асбоб муҳайё яна,
Кирди тараб базмиға ғавфо яна.

Йўқки замона шаҳи бу шевалик,
Ўз хўри ҳолиға улуғ то кичик.

Ҳар куни бу шанъат ила тунгача,
Ҳар кеча бу ғафлат ила кунгача.

Эй хулафо ўрнида маснаднишин,
Кўр ўз ишингнию аларнинг ишин.

Қоида мундоғму бўлур, де ахи,
Бир ўз ишингнинг ғами ҳам е ахи.

Ҳақ сени адл этгали султон этиб,
Зулм ила сен халқни вайрон этиб,

Ул сени маъмури ибодат қилиб,
Сен лаъбу лаҳвни одат қилиб,

Неча бу беҳудлуқ ила йилу ой,
Вой, агар келмасанг ўзунга, вой!

Умр бу ишлар сўнгича кетти тут,
Марг ниҳиби бошинга етти тут.

Чун ҳашаму хайлдин айрилғасен,
Деки, бу аъмол ила не қилғасен?

Не амали хайр санга дастгир,
Не ситаминг кўргучи пўзишпазир.

Зулмни тарк айлаву дод айлагил,
Марг кунидин доғи ёд айлагил.

Зулмунг эрур кундузу фисқинг кеча,
Зулм ила фисқинг неча бўлғай, неча?

Ғаҳ-ғаҳи ёд айла надоматни ҳам,
Қайси надоматки, қиёматни ҳам.

Журму гунаҳдин киши маъсум эмас,
Таркини тутмоқ доғи мазмум эмас.

Ҳақнинг эрур саҳвсиз иш лозими,
Саҳв эрур лозимаи одами.

Саҳвунга де узр, таваҳҳум била,
Зулмдин эт тавба тазаллум била.

Кимники бедодинг этибдур асир,
Бўл анга адл илги била дастгир.

Рой ила зулматни мунир айламак,
Лутф ила оламни асир айламак,

Тиг агар чекса нечукким куёш,
Айламак онинг сўнгида меҳр фош.

Шаҳлар аро бўйла сифат кам дурур,
Ким Шаҳи Ғозийға мусаллам дурур?

*Шоҳи Ғозий қаҳрининг сарсари бир саркаш хўшани барбод этиб,
адлининг суйи ул хўша бутган бузуғ мазраани обод қилғони.*

Андаки Ғозий шаҳи фархунда бахт
Тож олайн деб талошур эрди тахт.

Юз, ики юзча киши бирла қазоқ,
Гаҳ ери Хоразм эди, гаҳ Адоқ¹.

Новаки душман юрагин қон этиб,
Тиғи адув бошини паррон этиб.

Бор эди зотида сазоворлиқ,
Ким Ҳақ анга берди жаҳондорлиқ.

Адл эшигин элга кушод айлади,
Тахт уза ўлтурдию дод айлади.

Тузди бузуқларни иморат била,
Зулмни дафъ этти адолат била,

Бидъату фисқ аҳли бўлуб мунзавий,
Адли шарият кўлин этти қавий².

Бир кун эди сайрға азми дуруст,
Шефта золе этагин тутти руст³.

Нолаву афғон чекибон тортиб оҳ,
Дедик: «Эй шоҳи шариятпаноҳ,

Қилгум агар адл эса, маръий букун,
Сенинг ила даъвийи шаръий букун.

Шарт буқим айлама маҳкам итоб,
Маҳкамаи шаръда бергил жавоб»⁴.

Шаҳ деди: «Гар даъви эса қонима,
Шаръий эса миннат эрур жонима».

Айладилар бўлди чу бу нукта жазм,
Қозийи ислом ҳузурига азм.

Иккиси чун ёндашиб ўлтурдилар,
Ҳар сори ҳайрат била эл турдилар.

Маъракада Зол била Рустаме,
Бошлари узра ўкулуб оламе,

Зол дедиким: «Қазоқ эрканда шоҳ,
Тиғ чекибким, чекар эрди сипоҳ.

Бор эди мен тулға жигаргўшае,
Бал жигарим мазраидин хўшае.

Боғим аро сарви сихишева ул,
Балки қуруқ нахлим аро мева ул.

Шоҳ қиличи жигарим қилди чок,
Ул жигарим порасин этти ҳалок.

Тиғ ила ёриб жигарим ёнини,
Ерга оқизди жигарим қонини».

Айтти қози: «Кетур, икки гувоҳ,
То қилайин ҳукмини беиштибоҳ».

Деди: «Гар икки тонуг этсам ҳавас,
Ҳам анинг-ўқ адлию инсофи бас»⁵.

Бўйла чу икки тонуг ўткарди зол,
Бўлди муқир хусрави фархундафол.

Қози ўлуб адл ҳаримиға хос,
Қилди равон ҳукм: дият ё қисос.

Шаҳ деди: «Шаръ этса бу янглиғ адо,
Шаръи наби ҳукмиға жоним фидо»⁶.

Ёелиғ ила боғлади бўйинини руст,
Юз ҳамённинг доғи бўйинини суст.

Тиф бериб золга бевахму бийм,
Бир сори доғи тўқубон ганжу сийм.

Деди: «Қасос айласанг оллингда бош,
Сиймни ол, гар гаразингдур маош.

Мен эдим ул амрда беихтиёр,
Ҳар не сен этсанг манга не ихтиёр».

Тифни ул адл ила инсофи тунд,
Золи ҳазин тишларидек қилди кунд.

Тушти аёғига бўлуб узрхоҳ,
Дедики: «Эй хусрави анжумсипоҳ,

Гар йигитим қилди фидо жон санга,
Мен қари жони доғи қурбон санга.

Мендин агар бўлди аён изтироб,
Лутф ила афв этки, мен ўлдум хароб».

Ваҳ, бу не изҳори хижолат бўлур,
Бу не деган лутфу адолат бўлур.

Зол кечиб даъвию дастонидин,
Йўқки, ўтул қонидан, ўз жонидин.

Турфа буким, хусрави одил ани,
Адл ила ул даврда айлаб ғани.

Золни анжум киби сийми равон,
Золи фалакдек қилибон навжувон.

Сийм кучидин бўлубон сиймбар,
Халқ лақаб айлаб анга «Золи зар»⁷.

Золи фалакдин неча кўрсанг алам,
Шаҳ чу қилур адл, Навоий, не ғам»⁸.

Соқийи гулчехра, кетур жоми адл,
Кўрки, не гуллар очар анжоми адл.

Адл аёғин тутки, бўлуб шод ичай,
Одили давронни қилиб ёд ичай.

XXVIII

ТЎРТУНЧИ МАҚОЛАТ

*Риёи хирқапўшлар сулукидаким, ўз қошларида хирқай талбислариға
ҳақиқий либос от дурур ва ҳақойиқу маорифлари авомға либосот.
Ва ҳақиқий боданўшлар равишидаким, хирқай вужудлари фано илги
зўридин чок дурур ва Масиходек жонбахш нафаслари руҳи муқаддас
киби пок ва маҳалли тавфлари соҳати афлок¹.*

Эй бўлубон санъат ила хирқапўш,
Шому саҳар зикр ила солиб хуруш².

Хирқа уза баҳяки ҳар ён чекиб,
Зухду риё вуслаларидин тикиб.

Руқъаи даври бу мураққаъда кўп,
Барча дирам остиға тикмакка жўб³.

Иплар анга риштаи талбис ўлуб,
Игна анга сиблати иблис ўлуб⁴.

Азрақ узаким бўлубон баҳясоз,
Анжуми наҳси фалаки нақшбоз⁵.

Ушбу фалак узра ридо субҳидам,
Субҳки, козиб анга бўлмиш алам.

Эски амомаки бўлуб печ-печ,
Печдин ўзга нима йўқ анда ҳеч.

Қайси асо ҳийла уйига сутун,
Кош синиб ул, бу уй ўлғай нигун.

Субҳа дема, бутки йўнуб буттарош,
Дона ясаб, ҳарне қолиб реза тош⁶.

Муъзини қарробаи куффор анга,
Ришта бўлуб риштаи зуннор анга⁷.

Ул йиғочиким, ани мисвок этиб,
Оғзи луоби била нопок этиб.

Номаи идбор дегил оғзи руст,
Ўпмак учун элтиб ўз оғзиға чуст.

Ҳар ён аёғидаки наълайн ўлуб,
Аҳли сафо ҳазли учун шайн ўлуб.

Турфа соқолин осибон кулгудек,
Эгри йиғоч узра чиқиб ўчкудек⁸.

Ўчкуча ҳам йўқ ишида тўғрилиқ,
Ул тутуб ўғри, бу қилиб ўғрилиқ⁹.

Ўчку тилаб хайлиға баргу наво,
Гар гала минг бўлса, бўлуб пешво.

Ўзини бориға шафиқ айлабон,
Ҳоди ўлуб қатъи тариқ айлабон.

Тоғ ила тузни туну кун бошқариб,
Хайлини йўл ақбасидин ўтқариб.

Кўргузубон бу доғи хайлиға йўл,
Йўлки, борибон томуг ўтиға ул.

Водийи зулмат аро ул турфа хайл,
Йўл итуруб айлабон ўт сори майл.

Мафсақае топибон элтиб паноҳ,
Отини маъбад атабу хонақоҳ.

Хонақоҳ ичраки солиб бўриё,
Ранг анга зарқ ўлубон, бў — риё.

Масжиди аркони бўлуб мухталиф,
Қибла жануби тарафи мунҳариф.

Маст муғ ашжоридин абвоб анга,
Қаҳбаи тарсо қоши меҳроб анга¹⁰.

Шайх бу меҳроб аро тоат қилиб,
Ҳар неки шайтон деб итоат қилиб,

Бўлуб анга жамъи халойиқ мурил,
Лек бори шайхқа лойиқ мурил.

Шайх қадин ҳам қилибон «нун» киби,
Ўлтурубон гўшала Зуннун киби¹¹.

Аҳли сулук ичра маориф дебон,
Они — муҳаққиқ, муни — ориф дебон.

Ҳарза музахрафники бунёд этиб,
Аҳли иродатқа ҳам иршод этиб.

Бирин этиб зўр ила хилватнишин,
Бирин этиб куч била узлатгузин.

Аҳли риёзатдин атаб бирини,
Бирига деб воқеа таъбирини.

Воқеа гар худ анга ёлгон дебон,
Ул доғи таъбирини ҳазён дебон.

Хилват аро қилғучи маҳрам ўзин,
Хизр била тутқучи ҳамдам ўзин.

Латтаки маҳкам тугубон банг анга,
Еткурубон банг ёшил ранг анга.

«Хизр паямбар» қўубон отини,
Воқеа деб — ҳарза хаёлотини¹².

Йўқки ҳамин хилвати аҳлиға бас,
Шайхқа ҳам ушбу «Хизр» ҳамнафас.

Рутбада андоқ анга аъло мақом,
Ким бўлубон чарх анга адно мақом,

Қолмайин ул пояким, ул етмайин,
Арзи кароматни писанд этмайин.

Ногаҳ агар нағма чекиб бир найи,
Маст қилибон они ҳолат майи.

Нағмаи хорижки қилиб истимоъ,
Секрибу оҳанг этиб ул дам самоъ.

Дебсабу сайҳа чекиб андоқки пил,
Чангаки нафс оллида хору залил.

Аҳли иродат доғи бу тавр ила,
Теграсига эврлубон давр ила,

Ҳарза хаёлот ила ҳол айлабон,
Даврни фонусхаёл айлабон.

Гусса жаҳон ичра чекиб жон учун,
Жонни фидо қилғали жонон учун.

Ёва кўп айтурда бири чирчирак,
Чарх кўп урмоқда бири фирфирак¹³.

Бу бири важд ичра тилин лол этиб,
Ул бир ўзин волаву беҳол этиб,

Бу тутубон кўз учидин они пос,
Ул қилибон важдини мундин қиёс.

Зарқ ўтидин ҳар бири дўзах киби,
Лек бурудатдин ўлуб ях киби.

Ҳар бири онча урунуб бемалол,
Ким йиқилиб, кўпқали топмай мажол.

Борчага мақсуд буким аҳли жоҳ,
Кўрсалар ул шайх ила бу хонақоҳ,

Шайхни сажжодаи иршод уза,
Хайлни ҳам зикр ила аврол уза.

Фақру қаноатдин ўлуб сарбаланд,
Важд ила ҳолатдин ўлуб баҳраманд.

Борчаларин аҳли яқин соғиниб,
Ҳол ила ул важдни чин соғиниб,

Зоҳир этиб шайх қошида ниёз,
Фоқалариға бўлубон чорасоз.

То билиб охир ани султони мулк,
Хайли дуо бирла ниғаҳбони мулк.

Арзи ниёз айлабон ўлгай мурид,
Пояларин ҳар нафас этгай мазид.

Ҳаля, тухаф тортқаю мол ҳам,
Мустағалу кенту суюрғол ҳам¹⁴.

Бўлса булар бирла барумандлик,
Етгай алар нафсиға хурсандлик.

Субҳопаллоҳ, бу не нафси лаим,
Нафсни кўйғил, не азоби алим.

Рўзи учун мунча фусунсозлик,
Мансаб учун мунча дағобозлик¹⁵.

Бу эл эрур борча ёмондин-ёмон,
Кимки йўқ ондин ёмон, ондин ёмон.

Ботин ўлуб фосиду зоҳир — салоҳ,
Тоши мусаллою ичи мустароҳ.

Рухни нафс оллида қул айлабон,
Хуллани дажжолға жул айлабон.

Дев ила шайтон уруб ичинда жўш,
Танға малонк паридан пардапўш.

Кўнглак аро мушку абири тараб,
Кўнглида юз ит ўлубу гандараб¹⁶.

Гарчи бўлур қалб дирам рўйқаш,
Андин айирмоқ бўлур ўт бирла гаш.

Лек томуғ ҳам бу неча гашга ҳайф,
Ўт доғи бу хайли дағалвашга ҳайф.

Гар кўруб ўтдин бани одам азоб,
Ўтқа булардин бўлубон ҳам азоб.

Одам аро кўр не тафовут турур,
Қибла анга тенгри, мунга бут турур.

Равза сўзи доғи демасдур бири,
Куйғали ҳам лойиқ эмасдур бири.

Эй кўнгул, ул элга жаҳонлар фидо,
Дема жаҳонлар, деки жонлар фидо.

Ким қилибон икки жаҳон таркини,
Икки жаҳон демаки, жон таркини,

Ҳолда асҳоб доғи пирдек,
Бемазалиқда бориси бирдек.

Елга бериб дафтари солусни,
Ўтга солиб хирқан номусни.

Масжиду майхона анга ёқмайин,
Дайр била Катба сори боқмайин.

Силкибон эл яхши-ёмониға енг,
Англаб улус йўқию борини тенг.

Жону жаҳонни кўрубон ҳокча,
Кавну макон нақдини хошокча.

Борлиқ асбобини фоний билиб,
Йўқдуқ ўти ичра ўзин кул қилиб.

Куйдурубон чун бу хаёлот ани,
Ёрутуб ул кул била миръот ани.

Кўзгуда чун ғайрдин ўлмай асар,
Чехраи мақсуд ўлубон жилвагар.

Балки бу нобуд хаёлот анга,
Қайси хаёлотки, заррот анга.

Бошдин-аёқ ҳар бири кўзгу бўлуб,
Шоҳиди мақсудға ўтру бўлуб.

Кўзгубу шоҳид кўрунуб ҳар тараф,
Кўзга ёмон кўрмак ўлуб бартараф.

Ҳар сориким нозир ўлуб Ҳақ кўруб,
Қилғучини фоили мутлақ кўруб.

Туз йўл ила қотии води алар,
Ким итуруб йўлини ҳоди алар.

Улки қолиб зулмати ҳижрон аро,
Ё озиқиб водийи ҳирмон аро,

Хизрдек ул қавм тутуб элга қўл,
Кўргузубон манзили мақсадға йўл,

Мониъ ўлуб ғайрати огоҳлиқ,
Хизрға ҳам қилғали ҳамроҳлиқ.

Зулмат алар ўтиға бир дуди оҳ,
Йўлларида Хизр бир ахзар гиёҳ.

Кўзларидин қатраки ғалтон бўлуб,
Хизрға юз чашмаи ҳайвон бўлуб,

Гардлари кўзга бўлуб тўғиё,
Амрлари мисни қилиб кимё.

Чарх била анжуми бедодгар,
Қаҳрлари ўтиға дуду шарар.

Меҳр била бадри манозилнавард
Лутфлари гулшанида икки вард.

Айласалар ҳар сори азми шигарф
Юзларининг қатраси дарёйи жарф.

Қайда таваққуфга топиб иттисоф,
Зимнида ҳар ҳарф виқор ичра Қоф.

Шаҳслари зовияи хок уза,
Сайрлари гулшани афлок уза.

Шаръ ақолимида равшан тариқ,
Ким хати мавҳумдин ўлмиш дақиқ.

Бу йўл ўлуб сайрда майдонлари,
Балки бу майдон аро жавлонлари.

Тоат этиб ҳар бири то жони бор,
Жон чекибон ончаки имкони бор.

Ҳарне қилиб фаҳм набий суннатин,
Қилғоч адо жонга қўюб миннатин.

Нечаки аъмол этибон печ-печ,
Ҳеч келиб ҳар бири оллинда ҳеч.

Жид била айлаб қўрубон сарсари,
Ажз ила юз узр қўлуб бир сари.

Неки қилиб қасд анинг амри-ўқ,
Учмоқ умидию томуғ бийми йўқ.

Кимки хаёлига келур мосиво,
Лофи муҳаббат анга эрмас раво.

Эйки, бу гавҳарга тиларсең макон,
Билки анинг кони эрур тобакон.

XXIX

*Муқарраби Борий Хожа Абдуллоҳ Ансорий сўзиким, ниҳояти сулукдин
соҳибхабар эрди ва ўз сулуки ниҳоятидин хабар берди.*

Улки ани қибла дер аҳли Ҳирот,
Дема Ҳирот аҳли, бари коинот.

Аҳли аён солики атвори ул,
Исмда Абдуллоҳи Ансори ул.

Деди буким, иш манга тоат турур,
Тенгрининг амрига итоат турур.

Дўзах ўти бийми ҳам ермас ғараз,
Не буки жаннат анга бўлғай эваз.

Бийм ила ким Ҳақни парастинш қилур,
Нафс нажотини тилаб иш қилур.

Ким чекар уммид ила фарсудалиқ,
Қасди эрур равзада осудалиқ.

Ҳақдин анию мун маҳжур бил,
Музд учун иккисини муздур бил.

Менки ишим бўлди парастинш мудом,
Бийму умид иккиси бўлмиш ҳаром.

Бандалиқ амрига чу маъмурмен,
Тун-кун ишим бу эса маъзурмен.

Гарчи анга лойиқ эмас тоатим,
Бўлмасун онсиз эса бир соатим,

Қил дедиким, қилмоқ эрур варзишим,
Радду қабули ила йўқ ҳеч ишим.

Учмоғу зоҳид, томуғу булҳавас.
Бўлса ҳавас ёр Навоийга бас.

Соқий, ул учмоқ сувини бедаранг,
Тутки, эрур дўзах ўти анда ранг.

Ёр юзи ёди била шод ўлай,
Дўзах ила равзадин озод ўлай.

БЕШИНЧИ МАҚОЛАТ

*Карам васфидаким, қалби дирам марғи дурур, балки раҳмат шажарасининг
барғи ва бухжим, сахо қалбидин ҳоли бўлса, ниҳоятсиз бало бўлур ва
базл сурати кўргузмаса, мурувватдин ҳадсиз хало ва исроф нафйиким,
ҳар ёнидин боқса офати беҳад эрур ва итлоф мазамматиким,
кўпроқ ҳарфи лофдин хабар берур¹.*

Эй тушуб эгнинга қарам киевати,
Қолмайин илгингда дирам қиймати.

Панжанг ўлуб сиймфишонлиққа фош,
Машрику Мағрибда нечукким куёш.

Сийм ила илгинга адоват бўлуб,
Анда фано, мунда саховат бўлуб.

Чун кафинг олтун сочиб, андоқки барқ,
Барқи ҳаёдин бўлубон терга фарқ.

Бошинг уза жуду сахо афсари,
Афсаринг устида карам гавҳари.

Гавҳари зотинг топиб онча шараф,
Ким ети кўк ҳуққасин айлаб садаф.

Қадринг ўлуб торами ахзар киби,
Дурру гуҳар сочмоғинг ахтар киби,

Бошинг уза ахтари давлаттироз,
Фарқ уза «фо» нуқтасидек жилвасоз.

Фарқи шарифингга ливойи карам,
Бош уза андоқки «алиф»дин алам².

Икки қўлунг Қулзуму Уммони жуд³,
Ҳар бирига улчаки имкони жуд.

Кафларинг ойини чу бермак бўлуб,
Қул мунга Ҳотам, анга Бармак бўлуб⁴.

Буки санга Тенгри ато айлади,
Қисм карам бирла сахо айлади.

Ҳар сари мў жисминга бир тил бўлуб,
Бўлмас анинг шукр ила узрин қўлуб.

Жуду саховат чоғи бухл этмагил,
Шукр замони доғи бухл этмагил.

Бухл эрур борча сифатдин хасис,
Лек сахо жавҳари асру нафис.

Гарчи саховат санга ойин эрур,
Бошинга бу дур била тазйин эрур.

Бу дури серобни хор айлама,
Бухл ҳисобида шумор айлама.

Неча сахо ашрафи авсофдур,
Муфрит агар айласанг исрофдур⁵.

Ақлки таъриф этар авсофни,
Бухл била тенг тутар исрофни.

Кўнглунг анингдек нега кенг қилғасен,
Ким дуру хармуҳрани тенг қилғасен.

Базлу карам шевасининг ҳоли бор,
Лек нечукким керак ашқоли бор.

Эйки санга Тенгри насиб этти жоҳ,
Берди карам қилмоқ учун дастгоҳ.

Билки сахо қилғали кимдур муҳиқ,
Сийм берурга ким эрур мустаҳиқ.

Сочмоқ овуч бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот учун,

Ақл ҳисобидин эрур бас йироқ,
Бухл бу жудунгдин эрур яхшироқ.

Бўлди бу иш маст ила мажнун иши,
Маст ила мажнун нега бўлгай киши.

Кимки керак жоми паёнай анга,
Маст ўлубон ким туганур май анга.

Дев агар ютса майи хушгувор,
Мулки Сулаймон тилар этгай нисор.

Банд мажонинга гар олтун эрур,
Зеб анга лаълу дури макнун эрур,

Сай ила бандин чу аёқдин очар,
Истаса Қорун ани ташлаб қочар⁶.

Сим унидин ваҳшу сибоъ этса рам,
Мунга сахо от қўели, ё карам?

Лолау гулким, совурур девбод,
Қўйса бўлурму анинг отин жавод?

Чун деди Тенгрики: «Кулу вашпрабу»,
Ёнида дедики, «Вало тусрифу»⁷.

Бўлди яқинким бу саховат эмас,
Аҳли сахо мун саховат демас.

Они доғи дема сахоким, киши,
Нечаки исроф эмасдур иши.

Бермагида маръи эрур эътидол,
Лек эмас мавқиида базли мол.

Ёяр анга супраки, ул оч эмас,
Берур анга тўнки, яланғоч эмас.

От анга тортарки, юз илқиси бор,
Сим анга берурки, юз илғиси бор.

Ҳам йиборур лаъл Бадахшон сари,
Ҳам кетурур зирани Кирмон сари.

Хизрга етгач тутар оби ҳаёт⁸,
Миср шакаррезига ҳабби набот.

Шамъни кундуз ёрутур беадал
Меҳр зиёсиға берай деб мадал.

Мушкни ҳар кеча сочар бедаранг,
Тун сочиға бермак учун бўю ранг.

Муштаҳи эл юз эса нон бергали,
Луқма тотурмас тилабон мумтали⁹.

Ўйла булутдекки куруқ боғ уза,
Ёғмай ўтуб, сувни тўкар тоғ уза,

Журъа учун жон берибон дурдинўш,
Жом тубин купга қуяр майфуруш¹⁰.

Аҳли вабо тортиб ажал соғари,
Кон аро ёқут қўюб жавҳари.

Бу икки бир навъ саховат эрур,
Ўртасида саҳл тафовут эрур.

Они доғи қилма сахо доҳили,
Ким кишини томиаи комили —

Халқ жиҳотиға талабгор этар,
Ҳарнеки, кўрди тамаъ изҳор этар.

Зулму тааддию васойил била,
Ваъдау пайғому далоийил била,

Коми улус молини олмоқ эрур,
Гар олур, аммо яна бирга берур.

Ҳам сочари муҳмалу ҳам термаги,
Ҳам олури ҳарзаву ҳам бермаги.

Чоҳ қозар ғусса чекиб солу моҳ,
Туфроғи дафъиға қозар ўзга чоҳ.

Олмоқ эрур қасд анга бермак гараз,
Бу ҳам ул иккидек эрур бир мараз.

Олмоғидин ғайри зиёнбуд йўқ,
Турфа буқим бермағидин суд йўқ.

Они доғи дема сахийким, киши
То тиламас бермак эмасдур иши.

Ҳар нечаким, мустаҳиқ ўлеун азиз.
Истамагунча анга бермас пашиз.

Они ахи ҳар киши айтур сахий,
Билки сахий ул худ эмасдур ахи.

Кўрки фусунгар чу узатди фусун,
Олди йилон муҳрасин айлаб забун.

Тилни чу метин узатиб ўт солур,
Хорадин олмос ила ёқут олур.

Шамъ чекиб тил чу узатди наво,
Шом диёри уза чекти ливо¹¹.

Ўтки забона анга маълум эрур,
Темуру хора дамидин мум эрур.

Субҳ дам урмоқда магар деди сўз,
Ким қуёш олтунига ёрутди кўз¹².

Они сахий англағил, эй ҳушманд,
Ким ани давлат қилибон сарбаланд.

Ҳоли агар яхши дурур, гар табоҳ,
Кимсадин этмас тамаи молу жоҳ.

Ҳар неки Ҳақ берса қаноат қилур,
Ҳам неки амр этмиш итоат қилур.

Илгидағидин неки малҳуз этар,
Бир илиги қисқани маҳзуз этар.

Баҳрга етса тиламас шабнаме,
Захми кўрса аямас марҳаме.

Мустаҳиқе чун талаб изҳор этар,
Улчаки мақдуридур исор этар.

Улки савол этмаса ҳам чун билур,
Фоқау фақрини риоят қилур.

Аҳли талаб бошига еткурса тиг,
Ҳарнеки бор илгида қилмас дариг.

Ўйлаки метин урар ўз ханжарин,
Кон анга исор этар ўз гавҳарин¹³.

Боши яланг бўлсун, агар аҳли тож,
Мақрумат айлар чу кўрар еҳтиёж.

Ўз ерида юз туман, ар бир дирам,
Базл ишида тенг кўрар аҳли карам.

Улча кўрар илгида ҳақ молини,
Англағач ошuftа биров ҳолини,

Сарф қилур суд ила сармоясин,
Токи қилур ҳосил анинг воясин.

Боқмайин ўз лутф ила эҳсонига,
Миннатини ҳам кўяр ўз жониға.

Фаҳм этар ул нуктаниким бехато,
Элга мусаббидин эрур ул ато.

Бу караму базл анга кеш эмас,
Ул аро ерда сабаби беш эмас.

Эйки, сахо кўйида авбош сен,
Телбау усрук киби зарпош сен.

Нақдни гулдек доғи совурмағил,
Ғунча киби доғи гириҳ урмағил.

Ҳарнеки бу сафҳала ойин эрур,
Борча сахо аҳлиға талқин эрур.

Гунча киби хурдани қилма тугун,
Тонгла чу сочқунг неки тугдунг букун.

Бухл ила чун ютти садаф дурри соф,
Қилдилар олмоғида кўксин шикоф¹⁴.

Чархки, меҳр олтунин айлар ниҳон,
Юзини онинг қаро айлар жаҳон.

Ёптурур анжум дирамин турки меҳр,
Ерга кўмар бош тубан они сипеҳр.

Чунки хазон илги сочар зарварақ,
Кўрки қуёш ранги бўлур ҳар варақ.

Эйки, дафин ганж уза сен аждаҳо,
Англаки, бу ганжинг эрур хунбаҳо.

Қатлинга Баҳроми фалак ногихон,
Тиф чекиб олғуси ганжи ниҳон.

Зулм ила қонинг оқизиб ранж аро,
Лаъли равон қўйғуси ул ганж аро.

Қотили гардун чу бўлуб қонлигинг,
Бўлғуси ул ганж уза вайронлигинг.

Юйсен илик қонинга, яъники не?
Қасд этасен жонинга, яъники не?

Орзу айлаб неча кон нақдини,
Тарк этасен жавҳари жон нақдини.

Жонинг учун махзан эшигини оч,
Нақдин олиб сочу ўз ўрниға соч.

Донаки омборға таслим эрур,
Зойиъ ўлурдин анга юз бим эрур.

Мазрааи базлда сочмоғни туз,
Ким бирига Тенгри берур этти юз.

Экмак эмас, борча буким тўрғасен,
Арпау бугдой сочибон ўрғасен.

Не букун экилса, бу мақбул эрур,
Ким анга тонгла куни маҳсул эрур.

Дунё эрур мазрааи фохира,
«Ад-дунё мазраатул-охира».

Мунда экиб анда ўрарсен яқин,
Жаҳд этким бўлмағасен хўшачин.

Мунда экинларга тафовут дурур,
Яхшироғи жуду саховат дурур,

Тарки тамаъ қилки, сахо ул эмиш,
Базлда сарф этки, ато ул эмиш.

Бергали олмоқ ишидин бўл йироқ,
Бермак учун олмағанинг яхшироқ.

Улки карам дурриға дарё эди,
Баҳр анинг дуррида пайдо эди,

Газвда неруйи ядуллоҳ анга,
Халқ лақаб айлаб Асадуллоҳ анга.

Хатм ўлуб отиға сахову карам,
Деди карам бермак эмастур дирам.

Анда карамдурки талаб билмагай,
Кимда дирам билса тамаъ қилмагай.

XXXI

*Ҳотами Тойи ҳикоятим, ҳиммат ва сахо аҳлиға пешво эрди ва анинг
меҳмонлиғи тавъзимиға бош индурмаган гадо ҳимматини кўруб инсоф берди.*

Ҳотами Тойиға бир озодаваш
Дедики: «Эй ҳимматинг озодакаш,

Токи саҳо бўлди кафинг варзиши,
Кўрдунг экинму бир ўзунгдек киши?»

Дедики: «Бир кун қилибон жашни ом,
Индаб эдим бодия аҳлин тамом.

Матбах аро юз тева қурбон эди,
Қўю қўзи беҳалу поён эди.

Базм ичидин дашт сори бир нафас,
Касби ҳаво айламак эттим ҳавас.

Сайрда кўрдум бир асири миҳан,
Бир қучоқ орқасига юклаб тикан.

Жисми уйин айлабон ул юк нигун,
Тиркабон ул уйга асодин сутун.

Ҳар қадам ургунча тиниб муддате,
Ҳар нафас олгунча ўтуб фурсате.

Солди ул эмгак ўти кўнглумга тоб,
Лутфу тараҳҳум била қилдим хитоб:

«К-эй қадин эмгак юки паст айлаган,
Жисмида ғам хори нишаст айлаган,

Дашт аро гўёки хабар билмадинг,
Ҳотам уйи сори гузар қилмадинг?

Даъват этиб асру фаровон букун,
Қилди ёмон-яхшини меҳмон букун.

Ташла тикан, гулшани иззатқа ет,
Чекма машаққат, қўпу даъватқа ет».

Менда чу фаҳм этти бу навъ изтироб,
Бош кўтариб кулдию берди жавоб:

«К-эй солибон ҳирс аёғингга банд,
Озу тамаъ бўйнунига боғлаб каманд.

Водийи ғайратга қадам урмагон,
Кунгури ҳимматга алам урмагон.

Сен доғи чеккил бу тикан меҳнатин,
Тортмағил Ҳотами Той миннатин.

Бир дирам олмоқ чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки биров берса ганж».

Улки бу янглиғ сўзи мавзун эди,
Мендин анинг ҳиммати афзун эди».

Ҳиммат агар бўлса Навоий санга,
Банда дурур Ҳотами Тойи санга.

Соқий, аёқ тут, карам изҳор қил,
Базлини Ҳотамга намудор қил.

Бизда чу май базмига камдур дирам,
Камлиқ эрур биздину сендин карам.

XXXII

ОЛТУНЧИ МАҚОЛАТ

Адаб даъбидаким, кичикларга мужиби саодатмандлиқ ва улугларга боиси сарбаландлиқ дурур ва тавозуъ васфидаким, «дол»дек қаддини ҳам қилгон қадамин давлат фарқиға қўяр ва ҳаё риёзидаким, ҳар киши кирса раҳмат ёгинлари бирла сероб бўлур!

Эй талаб уйида нишаст айлаган,
Қаддини хидмат юки паст айлаган.

Эл йўлида гард ўлубон дард ила,
Кибр кўзин кўр этиб ул гард ила.

Ашқи риёзатки сочиб ҳар сари,
Андин ўчуб нафсу ҳаво ўглари.

Оху надоматки чекиб сидқ аро,
Кизб юзин дудидин айлаб қаро.

Сидқ ила ҳар гарм нафасиким уруб,
Реву риё хирмонини куйдуруб.

Қилмай ўзин рухсат ишига самар,
«Мим»и азимат била боғлаб камар,

Сарсари ғайратни чу бунёд этиб,
Ҳирсу тамаъ рахтини барбод этиб,

Буйла тариқики қабул айладинг,
Кўйи тараб сори нузул айладинг.

Лек бу йўл қатъида шарти талаб,
Билки тавозуъ била келмиш адаб.

Чунки тавозуъга ҳам ўлди ҳилол,
Бўлди фузунроқ анга ҳар кун камол².

Ёга тавозуъ сифати берди даст,
Қадр ила мусҳаф уза тоғти нишаст³.

Чарх тавозуъ уза то ҳам дурур,
Тобии амри бори олам дурур⁴.

Ё киби қошким бу дурур шон анга,
Жонин улус айлади қурбон анга.

Элга шараф бўлмади жоҳу насаб,
Лек шараф келди ҳаёву адаб.

Чунки ёгин манбаи ўлди ҳаё,
Қатраси тупроғни қилур кимё.

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлни чархи баланд.

Тарки адабдин бири кулгу дурур,
Кулгу адаб таркига белгу дурур.

Қаҳқаҳадин кабк наво келтуруб,
Бошига ул кулгу бало келтуруб⁵.

Гунча кулуб бўлди очилмоқ анга,
Етти очилмоқда сочилмоқ анга.

Барқни кулгу йиқибон тоғ аро,
Балки қилиб ер куйи тупроғ аро⁶.

Субҳки, бу шева писанд айлабон,
Меҳр ўти дуррини сипанд айлабон.

Кулгуки ўз ҳаддидин ўлди йироқ,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхшироқ.

Равшан этиб шамъни ҳар тун йиғи,
Елга бериб гунчани хандонлиғи,

Қилди булут ашки била дур нисор,
Бўлди чоқин кулгусидин хоксор.

Мастки йиғлай юруй ўздин кетиб,
Ашки ниёзи гунаҳин пок этиб.

Кимда адаб, кулгуга очмас оғиз,
Лек ҳаё абри эмас қатрасиз.

Қаҳқаҳаким, ҳазл анинг ёридур,
Қурбақа савти била рафторидур⁷.

Ҳар кишиким ҳинду ўлур ҳазл аро,
Юзини қилмоқ керак аввал қаро.

Ҳарза эрур чунки мушаъбид сўзи,
Ўз тилини кўрки кесар ҳам ўзи.

Улки соқол боғлабон эл кулдурур,
Кулгу соқолига ўзи келтурур.

Қилмоқ учун кўзга фузун кўркини,
Бошига маймун чу қўяр бўркини.

Кулгу учун келса улус қошиға,
Кулмас улус ёлгуз анинг бошиға.

Масхараким кулгу учун бож ер,
Бир дирам олғунча ики кож ер.

Шаклда чун масхараваш келди бум,
Урмоғиға қушлар этарлар ҳужум⁸.

Ҳазлға дўли илик этса сутун,
Ўзини куч бирла қилур сарнигун.

Мунча мазаллат бориси булжажаб,
Дафъ бўлур келса ҳаёву адаб.

Жилвагар ўлди чу қуёш раъяти,
Ер тубиға кирди кеча зулмати.

Музҳик эрур маст чу айлар хуруш,
Сўзни тааммул била дер аҳли ҳуш.

Тулкуву ит кулгу эшигин очар,
Шер кўрунғач улус эвдин қочар⁹.

Буки тавозеъдурур оти анинг,
Ёки адаб келди сифоти анинг.

Гарчи хирад васфидин ўзга демас,
Борча улус шаънида бирдек эмас.

Ҳар кишининг тавриға лойиқ керак,
Сурати ҳолиға мувофиқ керак.

Кулғаки, бек қилса тавозеъ фузун,
Риштаи ранж ўзига айлар узун.

Сажда гадо оллида эрмас карам,
Билки карамдур анга бермак дирам.

Тифл учун қўпмоқ эмастур адаб.
Пирлар ул ишни демастур адаб.

Ул мутакаббир бўлуру сен енгил,
Бу икки иш эл нега қилғай дегил.

Гарчи адаб шарти бағоят керак,
Ҳар киши таврида риоят керак.

Рутбада сендин кишиким бўлса паст,
Кўрсанг ўз илгингда ани зердаст,

Гар санга худ тобиу худдом эрур,
Қайғулари кўнглунга ноком эрур.

Фарзу сунан улча эрур дилпазир,
Борчаға ўргатмак эрур ногузир.

Ҳар не алар қилса хилофи ҳисоб,
Фарздурур айламагинг эҳтисоб.

Ҳашрдадур чунки хитоби санга,
Ҳар не савол ўлса жавоби санга.

Лек риоятлари бўйнунгладур,
Руқъаи рўзилари қўйнунгладур.

Вожиб эрур борчасиға ёрлиқ,
Яхши-ёмон ишда хабардорлиқ.

Бу сифат уммид илаким бим эрур,
Ушбу жамоатга бу таъзим эрур.

Гар эрур атфолу иёлинг сенинг,
Будур аларға доғи ҳолинг сенинг¹⁰.

Улча эрур тифлға шоиста иш,
Билки кичикликта эрур парвариш.

Қатраға чун тарбият этти садаф,
Эл бошиға чиққуча топти шараф.

Бириси қўймоқлик эрур яхши от,
Ким десалар етмагай андин уёт.

Исмда кўп келди тафовут падида,
Бири Хусайн ўлди, бириси Язид¹¹.

Қилмоқ эрур бири муаллим талаб,
Қилғали таълим анга илму адаб.

Итга тааллумда чу бўлди камол,
Сайд анинг огзидин ўлди ҳалол¹².

Олим ул итким нажасул-айн эрур,
Ўелинга жаҳл ўлса ажаб шайн эрур.

Гарчи анга шафқат эрур судманд,
Еткурур ифрот ва лекин газанд.

Меҳр ила зажрики таваққуъ дурур,
Тифлга сендин бу тавозуъ дурур.

Завжаким ул бўлса аниси ҳарам,
Шаръ тариқи била тут муҳтарам.

Нафқа била нафси тугма дариг,
Жопингга ифрот ила ҳам урма тиг.

Айламагил хулласини ранг-ранг,
Кийса доғи ҳужрада тутсун даранг.

Анғласанг отланғуча ҳолотини,
Гар эр эсанг тугма анинг отини.

Қилса равон ёр ила ағёр аро,
Таъбияи кўй ила бозор аро.

Улки чиқиб кирди яна кўйнунга,
Билки олибсен ажаб иш бўйнунга.

Ғоза била қилди чу юзни қизил,
Юз қаролик фикридалур жазм бил.

Сочбоғини тоб ила чун солди банд,
Нафсу ҳаво бўйнига солди каманд.

Вусма сори топти чу вобасталиқ,
Бўлди ики фитнаға пайвасталиқ.

Мунча қабоҳат била боқиб туруб,
Берсанг ижозат ани отлантуруб,

Ушбу бўлур гайрату мардоналиқ,
Рашку ҳамият била афсоналиқ.

Ул кун агар чиқса кўю қилма зўр,
Ким чиқиб эвдин ватани бўлса гўр.

Ҳарнеким ул шаръдин этти удул,
Эрмас адаб айласанг они қабул.

Бири эрур макруматини волидайн,
Билки мунунг қилмоғидур фарзи айн¹³.

Бу икнининг хизматини бир бил,
Ҳар неча ифрот эса, тақсир бил.

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.

Икки жаҳонингга тиларсен фазо —
Ҳосил эт ушбу икисидин ризо.

Тун-кунунгга айлагали нур фош,
Бирисин ой англа, бирисин куёш.

Сўзларидин чекма қалам ташқари,
Хатларидин кўйма қадам ташқари.

Бўлсун адаб бирла бори хизматинг,
Хам қил адаб «дол»и киби қоматинг.

Сўнгра раҳмининг силасин қарз бил,
Раҳм ўшул тоифаға фарз бил.

Сойири нос ичра улуғ то кичик,
Ёхуд аро ерда васат чарғалик.

Кимки улутроқ анга хизмат керак,
Улки кичикроқ анга шафқат керак.

Кимники қилсанг мутавассит хаёл,
Асра анинг хурматида эътидол.

Хизмат ила айлама тавқир ҳам,
Шанъат ила айлама таққир ҳам¹⁴.

Тутқил анинг хурмати ичра зарур
Қоидаи нуктаи «Хайрул-умур».

Иззати ҳаддин кам эса хўб эмас,
Ҳадлидин ортуқ доғи марғуб эмас.

Ёки сени гардиши чархи баланд
Айласа шаҳ хизматиға аржуманд.

Гарчики, шаҳ базми эрур дилрабо,
Вожиб эрур айламак андин ибо.

Марҳами зимнида эрур решлар,
Нўши ичинда тикилур нешлар,

Гул кўрунур ёнида юз хори бор,
Бор эса бир айш, минг озори бор.

Телбага ўт шакли гулистон эрур,
Тушса халоси қачон имкон эрур.

Тифл йилон нақшиға мойил дурур,
Заҳрини билмаски, ҳалоҳил дурур.

Баҳрда тушса дури хуршедранг,
Зимнидадур фарқау коми наҳанг.

Англа бу қонун ила шаҳ хизматин,
Айшидин ортуқ ғам ила меҳнатин.

Суд эрур нечаки бўлсанг йироқ,
Турфа буким, бўлмаганинг яхшироқ.

Кимга фано ганжидин огоҳлиқ,
Мулки қаноатда анга шоҳлиқ.

Хизмат агар бўйунга беихтиёр
Тушса қилурда санга не ихтиёр.

Мухтасар айлай, эшит ижмолини,
Фаҳминга зоҳир қилай аҳволини,

Топсанг шаҳ хизматиға интисоб,
Тўрт иш эттил ўзунга иртиқоб:

Ният анинг бирла бурун рост қил,
Ғайрин анинг кўнглунга беҳост қил.

Яна будурким, тони хизмат чоғин,
Айла, вале айламагандек соғин.

Яна буким, яхши-ёмон дема сўз,
Эл ёмону яхшисиға солма кўз.

Яна буким ранж етар, гар тааб,
Асра ёмон-яхшиға шарти адаб¹⁵.

Тошқилиғингнинг бу сифат ҳоли бор,
Бўлса тақарруб анинг ашколи бор.

Бу неча иш бўлса муяссар санга,
Давлат ила ёруғай ахтар санга.

Бу бори жузве дурур, эй нотавон,
Кулли эрур улки, агар ногаҳон.

Бўлса ғино шеваси оринг сенинг,
Факр уйига тушса гузоринг сенинг,

Анда дурур шарт тавозуъ санга,
Ўтрусида қатъи таваққуъ санга.

Чарх киби етса забардастлиқ,
Ер қуйисида тиламак пастлиқ.

Етса ғаму гусса юки тоғдек,
Бўлмоқ анинг остида туфроғдек.

Айламамак жола киби ёғса тош,
Рост бинафша киби юққори бош.

Вазъи тавозеъда вафо айламак,
Даъби адаб бирла ҳаё айламак,

То бу васила била топиб қабул
Мақсади аслий сори бўлғай нузул.

XXXIII

*Нуширвоннинг ҳаё боғида нарғис кўзидин кўзининг нарғиси уёлиб,
нарғис кўзлук гулрухидин канор истамай, канора истағони.*

Шоҳ эмас эрканда Ануширвон
Бўлди биров ишқи била нотавон.

Ғунча киби кўнгли тўла қон эди,
Лек ғами хурдаси пинҳон эди.

Етти ғаму меҳнати бемар анга,
Токи висол ўлди муяссар анга.

Бир чаман ичра тузубон хилвате,
Гулрух ила қилди аён суҳбате.

Комға майл айлади чун комкор,
Айлади таслим ўзин гулузор.

Сунғоч илик дилбари мунис сори,
Тушти кўзи бир бута нарғис сори.

Илгини чекти мутағаййир бўлуб,
Деди суманбар мутағаййир бўлуб:

«Ким бу не қўл сунмоғу чекмак эди»,
Посухини шоҳи муаддаб деди:

«Ким бу висол ичраки воқеъ дурур, —
Нарғиси шаҳло кўзи монёъ дурур».

Айни ҳаё бирла футувват анга,
Бермади ул амрда қувват анга.

Нарғисини тўлдурубон ёшидин,
Кўпти, доғи кечти ул иш бошидин,

То ани охир бу ариғ нияти,
Бўйла ҳаё шеваси хосияти

Жумлаи олам аро шоҳ айлади,
Адлини оламға паноҳ айлади.

Айш, Навоний, неча дилкаш дурур,
Лек адаб бирла ҳаё хуш дурур.

Соқий, адаб шартини омода тут,
Оллима тўққуз юкунуб бода тут,

То ани ич, деб сенга мен юз тутай,
Томса тўқуз, оқса худ ўтгуз тутай.

XXXIV

ЕГТИНЧИ МАҚОЛАТ

*Қаноат бобидаким, айни жуъдин айрилса, замзами нажоти, балки
салсабили ҳаёт сори учмоқнинг қаноти дурур ва паришон тамағким,
мазаллат захри таъми мазоққа еткурур ва қониёким, кўзи узра қон мавж
урса, иззати бор ва томиёким, олтун маснад узра ором тутса,
мазаллати бор!*

Кимгаки иш бўлди қаноат фани,
Билки, ани қилди қаноат фани.

Ганжу тажаммулни ғино билмагил,
Балки ғино ганжи қаноатни бил.

Нақди қаноатга чу йўқдур фано,
Жаҳд эту бу нақд ила топғил фино.

Кулбада дарвешки, қоний дурур,
Фойиқ эрур шаҳғаки, томиь дурур.

Чунки тамаъ бўлди гадолар иши,
Билки гадодур тамаъ этган киши.

Шаҳ чу тамаъ қилди эрур луқмахоҳ,
Қонейи дарвеш эрур подшоҳ.

Шоҳ ул эмаским, бошиға қўйди тож,
Шоҳ ани билким, йўқ анга эҳтиёж.

Қушлар аро шоҳки, анқо дурур,
Нуктае бу амрда пайдо дурур.

Бордур агар фикр ила топсанг вуқуф,
Қонийу анқоға мувофиқ хуруф.

Туъмаға худхуд неки муҳтож эрур,
Пайк бил, арчи бошида тож эрур.

Ҳиндуи лоиб бошида тож кўр,
Они қаро пул сори муҳтож кўр.

Етса арозил кафидин бож анга,
Кўк сори ташлар нимадур тож анга.

Шоҳ бошининг шарафи тож эмас,
Англа ани шоҳки, муҳтож эмас.

Шоҳ агар ул бўлсаки, муҳтождур,
Ҳарф ила муҳтожда ҳам тождур².

Шоҳ десанг кимда кўруб тожни,
Шаҳ дели бу важҳ ила муҳтожни.

Шоҳ ани билким, боши қалпоқда,
Базл этар офоқ берур чоқда.

Бўлмаса ҳам шукр ила қоний бўлур,
Базл ишидин нафсга моний бўлур.

Кимки қаноатдин эрур хужжати,
Яхши-ёмонга йўқ анинг ҳожати.

Топса қаноат сори ҳар кимса йўл,
Шоҳ бу тақдир ила ул бўлғай, ул.

Мулк ила ўзни демагил, аржуманд,
Мулки қаноат била бўл сарбаланд.

Чархки, бир қурс ила тузди маош,
Боғлади ой жирмини кўксига тош.

Айлади Ҳақ вазъида нодир ани,
Неки қилайин деса қодир ани.

Шамъки ўз ёғи била қоврулур,
Чарх анга фокус киби эврулур.

Равшан эрур кўзки, тутар ком анга,
Гўшаи меҳроб ики бодом анга.

Чунки оғизнинг емак ўлди иши,
Ҳарби учун чекти ики саф тиши.

Кимса неча зебу тамаъдин йироқ,
Зимнида осойиш эрур яхшироқ.

Гавҳару дурни қулоқ озори бил,
Сўзни қулоқнинг дури шаҳвори бил.

Олтун исирғаки қулоқ оғритур,
Зарҳал ўтукдурки, аёқ оғритур.

Нукта дурин бил қулоқ оройиши,
Кенг ўтук ўлди аёқ осойиши.

Топса киши бодия ичра зулол,
Олтун аёқ қайдау сингон сафол.

Сувга сафол ичра ҳаловат дурур,
Кўзгуга кул бирла тароват дурур.

Кўзгу жамолига нафас бўлмасун,
Дастаси олтун гар эмас бўлмасун.

Ташнаким ул сув бида истар фараҳ,
Қайда кирар кўнглига олтун қадаҳ.

Ким қуруқ этмак сувга тўғраб есун,
Қурси хуру чашмаи ҳайвон десун.

Ошига ким солса қилиб зийнат иш,
Зардагу шалғам киби олтун-кумиш.

Борча нахуд ўрнига дурри хушоб,
Реза чағандар ерига лаъли ноб.

Юзида зарришта бўлуб заъфарон,
Қурси қамардин табақ устида нон.

Сабзаси нон узра зумуррад бўлуб,
Тарраси хон ичра забаржал бўлуб.

Тенгри учун, кел ўзунг инсоф бер,
Ким киши оч ўлса не навъ они ер³.

Гарчики бор анда зарофат баса,
Дурлари тишларгадур офат баса.

Чайнаридин тишга ҳам озор ўлуб,
Ютмоғидин худ бўғуз афгор ўлуб.

Чунки ейилди бу такаллуфлуқ ош,
Ош дема, балки неча пора тош.

Меъда аро чунки бу даъват етар,
Деки, ани меъда нетиб ҳазм этар.

Меъда ўзи хўрдидоғи ошни —
Ҳазм қилур, йўққи, ушоқ тошни.

Айтмаким, тўмаи қобилдур ул,
Бошдин-аёқ захри ҳалоҳилдур ул.

Кимса бу ажзоға санар чун баҳо,
Ўлтурубон ўзни берур хунбаҳо.

Ҳазм ҳам ўлса агар инсофдур,
Кўрки, не ифрот ила исрофдур.

Кимки эрур махзани Қорун анинг
Мулки Жаму тожи Фаридун анинг.

Базл дебон ганж эшигин очмаса,
Фойдасиз дурру гуҳар сочмаса,

Фойдасиз қилмаса зоҳир карам,
Бермаса бир базлага юз минг дирам,

Очга емак берса, яланғочга тўн,
Юз тилаганларга мингу бирга ўн.

Қоний эса улчаки мақдур эрур,
Тенгрию халқ оллида маъзур эрур.

Улки тажаммул анга воқий эмас,
Ончаки бор сарфиға қоний эмас.

Кўрди эса мунъими итлофхў,
Айлар анинг шевасини орзу.

Тормай анинг махзанига дастрас,
Базл ила исрофини айлар ҳавас.

Сарв ёнида чиқорур хопасин,
Рахш⁴ хиромида сурад лошасин.

Киймак учун эгнига тормай палос,
Элга тилар, берса мунаққаш либос.

Кимгаки андеша бу сурад бўлур,
Аввал анга бурч зарурат бўлур.

Бурч ишидин ўзга чу фан топмади,
Олди, вале бергали тан топмади.

Айлади чун важҳни хоки сиёҳ,
Ваъда етиб қилди гулу қарзхоҳ.

Бурч этибу сарф этиб итлоф ила,
Борчани айлаб талаф исроф ила.

Ё улус ичра юзи суйин сочиб,
Ё олибон бошину бир ён қочиб.

Мунчаву юз мунча етибон алам,
Лек анга бўлуб яна юз мунча ҳам.

Тарки қаноат ани айлаб жало,
Келтурубон бошига юз минг бало.

Улки қаноатни қилиб дастпеч,
Ҳолига бу печ етушгайму ҳеч.

Икки қаро пул чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки, шаҳ инъоми ганж.

Тинч кўнгул бирла қатиқсиз умоч
Беҳки, биров миннати бирла қулоч⁵.

Кундуз ўкуш ранж ила муздурлуқ,
Кулбага бермак кеча маъмурлуқ.

Беҳки тамаъ тоқини тортиб баланд,
Айласа муздурлигин юз нажанд⁶.

Эй хуш, ул ойини фано кўзлаган,
Мулки қаноатда саро кўзлаган.

Кўнгли агар боғ таманно қилиб,
Гулшани ахзарни тамошо қилиб.

Гунбад анга гунбади нилуфарий,
Равзаси саҳни фалаки ахзарий.

Тоқи муалло анга гардон сипеҳр,
Шамсаси ул тоқ уза рахшанда меҳр.

Кун бўлубон варди гулистон анга,
Ой бўлубон шамъи шабистон анга.

Анжуми шабгардга бўлмай қарор.
Шамъ анинг атрофида парвонавор.

Чарху шафақ базмида фонуси ол,
Ўйлаки минқош анга жирми ҳилол⁷.

Бўйла хаёлот ила қониъ бўлуб,
Истаридин нафсиға моний бўлуб.

Қилса тасаввур била хурсандлиқ,
Ёди била этса барумандлиқ.

Гар худ ўлуб ҳимматининг раҳши тез,
Қилса бийик пўя қилурға ситез.

Бўлса бийик чарх ила ахтар анга,
Тўда кул ичра неча ахгар анга.

Кўрса жаҳонни бир овуч хокча,
Тўби ила сидрани хошокча.

Бермаса кўк қасриға вайронини,
Тоқи фалакка йиқуқ айвонини.

Пора юрак қони бўлуб қут анга,
Балки фараҳ касбиға ёқут анга.

Хору қамишнинг тубидин луқмахўр,
Лек бериб таъм анга гулшакар.

Бўлса тобони дағи ҳар сори чок,
Ер юзига ибрат учун ханданок.

Хирқасининг чокларин билса ул,
Гулшани тавфиқ насимиға йўл.

Пастини олий била тенг қилмаса,
Шолини дебо била тенг қилмаса,

Кулбаси ой шамъидин ўлса ёруқ,
Эшиги ел илгидин ўлса очуқ,

Оқ ямоғу эғнида кўк хирқаси
Хушроқ анга субҳу фалақдин баса.

Ҳар сори вайронида бўлса шикоф,
Сатр учун ўргамчи анга пардабоф.

Роҳат учун бошки қўюб тош уза,
Фари ҳумой нестамай ул бош уза.

Киш куни еткурса совуқ тоб анга,
Дафъиға гулхан кули синжоб анга.

Ёз топа олмай чу исиедин паноҳ,
Соя учун кўпрук анга хобгоҳ.

Фақр бериб махзани Қорун анга,
Фоқа бўлуб мулки Фаридун анга.

Айлабон ойини қаноат ани,
Даҳрда мустағни улусдин гани.

Чун бу жаҳон ичра тамаъкорлик,
Эл кўзида бермай анга хорлик.

Ҳашрда доғи қўпуб андин азоб,
Кўнглида йўқ даҳшати явмул-ҳисоб⁸.

Балки бўлуб фақрда бир пояси,
Ким қуёш авжиға тушуб сояси.

Дунёву уқбода баруманд ўлуб,
Кимки Ҳақ эҳсонига хурсанд ўлуб.

Улки этиб тарки қаноат шиор,
Айлаб ани ул тамаъ эл ичра хор.

Из тиласанг айла қаноат тамаъ,
Маснади иззат узадур «Ман қанаъ»⁹.

XXXV

*Қониъи жувонмард ила томиъи жаҳонгард ҳамроҳлиги ва бири фароғат
ганжи ҳирсидин мазаллат ранжита қолиб, бирининг қаноат ранжи
чекардин фароғат ганжиге етгани¹.*

Форе навоҳисидин икки рафиқ,
Айладилар Чин сори азми тариқ.

Бири азал қисмиға қониъ эди,
Қисмидин ортуқ бири томиъ эди.

Борур эдилар қилибон пўя фоп,
Бўлди аён йўл уза бир сода тош.

Ёрими ерда, ёрими юққори,
Ул ёримидаки, бўлуб тошқори

Нуктаи бас турфа қозилгон эди,
Чун ўқудилар — бу ёзилгон эди —

Ким: «Киши гар эмгак ўтин ёндурур,
Тошни яна юзиға айлондурур.

Анда битиклик дурур афсонае,
Ким бу навоҳи аро вайронае

Борки, остида эрур турфа ганж,
Олғай ани ҳар киши кўрса бу ранж.

Ҳар киши бу ранждин ўлса йироқ,
Сабру қаноат боридин яхшироқ».

Томиъ ўқуғоч мутаҳаттик бўлуб,
Томиа ирқи мутаҳаррик бўлуб².

Ганж таманносиға беркитти тиш,
Бўлди анга тоғ тубин қозмоқ иш.

Қоний ул ишга чу назар айлади,
Қилмади парвоу гузар айлади.

Деди: «Бу не меҳнати жонкоҳ эрур,
Ганжи қаноат манга ҳамроҳ эрур.

Ким сориким, Тенгрининг эҳсони бор,
Тош ёрилиб чиқмоғи имкони бор».

Йўлдин олиб кеча тонг отқунча баҳр,
Субҳидам оллинда аён бўлди шаҳр.

Шаҳрға эл киргали кўп йўл эди,
Улки бурун кирди, вале ул эди.

Бор эди дарвозаға сурмак ҳамон,
Ҳар соридин халқ югурмак ҳамон.

Бу эл аро расм бу эрмишки, шоҳ,
Қилса бақо мулки сори азми роҳ.

Асраб ани шаҳр элидин ёшурун,
Кимки саҳар шаҳрға кирса бурун.

Айлар эмишлар ани маснаднишин,
Бошиға тож, илгига солиб нигин³.

Они ҳам ул расм ила хайлу сипоҳ,
Қилдилар ул мулку сипоҳ узра шоҳ.

Ёрики ранж ўзига олиб эди,
Ганж таманносиға қолиб эди.

Ранж била етти чу ўз жониға,
Тошни эвурди яна бир ёниға,

Хатқа боқиб кўрди бу мастур эрур:
«Хомтамаъ даҳрда ранжур эрур».

Они қаноат қилибон шахриёр,
Муни тамаъ ранжи қилиб хоксор.

Қилма, Навоий, тамаъ элдин дирам,
Бор эса берсанг худ эрур ул карам.

Соқий, этибмен тамаъ ул бодадин,
Ким олур озу тамаъ озодадин,

Журъасидин солики роҳ эт мени,
Мулки қаноат уза шоҳ эт мени.

XXXVI

САККИЗИНЧИ МАҚОЛАТ

*Вафо бобидаким, «вов»и семурғ «син»ининг зимнида даҳякидек ниҳон
дурур ва «фо»си Қоф тоғи остидағи «фо»дек аён ва «алиф»и
кимё тубидағи «алиф» нишонаси, ва нуқтаси меҳриғиё
бутасининг донаси. Бас буларни тамаъ қилғон кишининг иши
сув сатҳида югурмак бўлғай ва қаро ерда кема сурмак¹.*

Чарх тўқуз дуржикки заркор эрур,
Жавфида юз минг дури шаҳвор эрур.

Ҳар дурининг ламъаси шамъи фароғ,
Не дуру, не шамъ, дури шабчароғ.

Ҳар бирининг қиймати кондин фузун,
Кон демаким, кавну макондин фузун².

Улки лақаб қўйдилар «афлок» анга,
Анжуми юз минг гуҳари пок анга,

Қай бириким ўксук эрур покидин,
Ожиз эрур ақл анинг идрокидин.

Ҳарне жавоҳирки, хаёл айлағай,
Жавҳарийи ақлу савол айлағай.

Юз топилур, бир деса бу кон аро,
Юз деса минг онча бу Уммон аро.

Ғайри ҳамул дурки, жаҳонтоб эрур,
Ким бу тентгиз қатрида ноёб эрур.

Бир дур агар айласа зоҳир жамол,
Иккиси жамъ ўлмоқ эмас эҳтимол.

Сўрса отин аҳли сафо жавҳари,
Оҳ чекиб деки, вафо гавҳари!

Бу дури ноёб вафому экин,
Гар ул эмас, меҳригиёму экин?

Меҳригиё демаки, анқодур ул,
Жавҳари фарду дури яктодур ул.

Меҳр узори уза хатти ғубор,
Тун сочининг тобида мушки татор.

Тушса биров илгига дурри ятим,
Бордур анинг жавҳари жониға бийм.

Ҳар киши ҳамким бу гуҳар бор анга,
Ранжу ано доим эрур ёр анга.

Ҳар кишини кўрса, ўзин ёр этар,
Меҳру вафо гавҳарин изҳор этар.

Ул киши разл ўлсун, агар бахтиёр,
Ким мунга йўқ шафқатидин ихтиёр.

Ўйлаки хуршед эрур айни нур,
Кўзни ёрутмоқда анга не шуур.

Абрки, ҳар қатра гуҳардур анга,
Гул очилурдин не хабардур анга.

Гул не билурким, негалур зеби боғ,
Невчун этар атри муаттар димоғ.

Ўт эрур ўз ҳирқатидин беҳабар,
Бодаға маст эрканидин не хабар.

Ҳар киши ҳам жуз бу гуҳар йўқ анга
Фош ўлур андоқки, хабар йўқ анга.

Ҳар нечаким, бу гуҳаредур шариф,
Хосиятидур анга беҳад касиф.

Ким бу гуҳар ҳар кишидин бўлди фош,
Бошиға ёғди гуҳар ўрниға тош.

Ҳар кишиға қилди биров бир вафо,
Махласи йўқдур кўрубон минг жафо.

Неча самар сочмоқ эса шох иши,
Кўпрак отар тош анга терган киши.

Кон неча базли гуҳари пок этар,
Олгучи кўпрак юрагин чок этар.

Шамъ ёрутуб уй ичу тошини,
Эв ияси кўпрак узуб бошини.

Хосса бу давронки, муҳаббат қўли,
Синди анинг панжасидин бир йўли.

Чунки қуёш бошдин-аёқ бўлди меҳр,
Ерга киюрди ани ҳар тун сипеҳр.

Хома вафодин битиди можаро,
Муфтийи гардун юзин этти қаро.

Чаҳ бошиға эврлубон чархи тез,
Боғлабон уй бўйнину айлаб ситез.

Ваҳки, фалак токи сабуксанг эрур,
Даҳр анинг оллида куҳанланг эрур.

Меҳр элига жаврму эрди экин?
Қоида бу таврму эрди экин?

Лутфу вафо йўлида бўлгонга гард,
Йўқ эди эркинму эваз, ғайри дард?

Кимки вафо узра бориб бош анга,
Сарзаниш-ўқму эди подош анга?

Ё бу замон аҳлига бу бўлди баҳр,
Нўш олибон қуймоқ эл оғзига захр.

Кимга биров тутса гули тозаруй,
Гулшани ризвонча анга рангу бўй.

Буки эваз, бермагай ул жуз тикан,
Бир демагил, балки дегил юз тикан.

Халқ ишига гар бу намудор эрур,
Бир киши топмоқ иши душвор эрур.

Бир киши андоқ кишиким бир киши,
Тузгай анинг бирла маваддат иши.

Етса фалакдин ситаму хори дард,
Бир нафас этгай анга изҳори дард.

Бўлса замон ханжаридин ёрае,
Мунглашиб андин тилагай чорае.

Ҳарне етар даҳр малоли анга,
Айлагай ўз кўнглини холи анга.

Ҳар кишига етса фалакдин ғаме,
Бўлмаса ҳамдарди анинг ҳамдаме,

Роз лабин тиккон ипин сўкмаса,
Ҳарнеки кўнглида эрур тўкмаса,

Дард ёқиб шуълаи нобудини,
Чархдин ўткаргай анинг дудини.

Тиғи бало кўксини чок айлагай,
Дард они бир дамда ҳалок айлагай.

Сарсари ғам жониға урғай сипеҳр,
Хирмани умрини совурғай сипеҳр.

Бас кишига умр хуши ёр эмиш,
Умр деган ёри вафодор эмиш.

Ёрки, ойини вафо йўқ анга.
Шамъ кибидурки, зиё йўқ анга.

Шамъки йўқ анда зиё тўшаси,
Ўтсиз эрур ўйлаки, муз шушаси.

Ёрки, бор анда вафо — ёр бил.
Умр деган ёри вафодор бил.

Ҳар киши оламда эрур ёрсиз,
Бир садафедур дури шаҳворсиз.

Йўқ ҳунари ёлғуз эса, ўз киши,
Қайда киши сониди ёлғуз киши.

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғуз овучдин ким эшитмиш садо?³

Ёрсиз эл оҳи ғамандуд эрур,
Ёнса йиғоч ёлғуз, иши дуд эрур.

Тоқ киши айши уйин бил нигун.
Уйга қачон ҳомил эрур бир сугун?

Синса уқоб эғни уза бир қанот,
Тез учар, лек анга бир дам ҳаёт.

Солмас ўюн нард бисотида шайн,
Бўлса анинг тосида бир каъбатайн⁴.

Тошки чақмоқдин ўлғай йироқ,
Тийра тутор иккаласин ул фироқ,

Бир-бирига чун етишурлар даме,
Равшан ўлур ўтларидин оламе.

Синса қаламнинг шақидин бир учи,
Ожиз ўлур нома рақам қилғучи.

Ёки сингтор гўшага муҳтож эрур,
Билки камонкаш анга ҳилож эрур.

Дур нечаким, айбдин ўлди йироқ,
Лаъл ҳам ўлса ёнида яхшироқ.

Жумла жаҳон шаҳлиғидин ори бор,
Кимки гадодур доғи бир ёри бор.

Шоҳки йўқ ҳамдаму ёри анинг,
Кўнглида кўп бўлғуси бори анинг.

Қилса биров ҳамнафасу ёрлик,
Бўлғуси кўп гамға сабукборлик.

Ёр эрур андоқ гуҳари бебаҳо,
Ким анга муҳтож не шаҳ, не гадо.

Ушбу сифат ёрки, маркум эрур,
Войки, бу даврда маълум эрур.

Бўлса доғи топмоғи осон эмас,
Жинси башар ичра худ имкон эмас.

Хайли малак ичра агар бордур,
Чарх уружи доғи душвордур.

Бўлди пари ҳам бу сифатдин бари,
Одами ўлмоқни не билгай пари.

Гар санга бор эрса, бу сўзда хафо,
Қайси пари чехрада кўрдунг вафо?

Топмоқ ани гарчики, душвор экин,
Бўлса доғи одам аро бор экин.

Васли анинг кимгаки бўлгай nasib.
Шайнидадур ояти «Фатхун қариб»⁵.

Ҳар киши бир ёр иладур кўнгли шод,
Хайли малоикдин анга «Ин якод»⁶.

Васли ила кимки эрур баҳраманд,
Жоним анинг бошига бўлсун сипанд.

Кимки вафо кўрди жафо қилмади,
Ўтрусиди гайри вафо қилмади.

Жонни санга торшурайин, эй сабо,
Элт анинг оллида қилмай ибо.

Бўл қуюну бошига эврул баса,
Жон доғи кўйинунгда нечукким хаса.

Мендин анга арзи дуо айлагил,
Йўлида жонимни фидо айлагил.

Демон, олиб кел чамани вардини,
Кўзума еткур йўлининг гардини.

Хидматида гар тона олсанг мажол,
Ончаки мендин дегасен арзи ҳол.

Аввал аёғиға тушуб паст бўл,
Йўлида туфроғ ила ҳамдаст бўл.

Субҳ насими киби бўлма хамуш,
Шом шамоли киби тортиб хуруш.

Айтким, эй боштин-аёқ руҳи пок,
Жисм санга руҳки, руҳи фидок.

Неча висолингни тилаб зор ўлай,
Неча фироқингга гирифтор ўлай.

Бағрим ўлуб кўҳи бало лоласи,
Кўздин оқиб ҳар сари парголаси.

Жоним ўлиб ҳажринг ила дардманд,
Рағлар ажалдин анга печон каманд.

Онча сени истабон урдум қадам,
Ким талабингда қадам ўлди адам.

Сени тилаб ҳар неча кўрдум шиканж,
Ганж тилаб етмади жуз дарду ранж.

Сабза дедим сончги нишгар мени,
Лаъл дедим, ўртади ахгар мени.

Лола дебон кўксума кўрдум туган.
Гул тилабон кўнглума топтим тикан.

Кимки анга айламадим жон дариг,
Қилмади жавр улчаки имкон дариг.

Ҳар кишиким, кўйдум аёғига бош,
Жола киби бошима ёғдурди тош.

Войки, юз тош аро ёлғуз бошим,
Чарх соғинмишки, эрур юз бошим.

Ҳам бу нафас бошима ет, раҳм этиб,
Сўнгра не осиг келурунг мен кетиб.

Гар бу таманнони қабул айласа,
Меҳр бузуг сори нузул айласа,

Турмаву зинҳор етишгил манга,
Хизр ҳаёти бу хабар бил манга.

То чиқибон ўтру юз афгон қилай,
Қайси фиғон, балки фидо жон қилай.

Тушса кўзум йиғлаю жононаға,
Жон берайин оллида шукронаға.

Жондин олиб дард бу дармон била,
Бормайн охир дами армон била.

Гар манга бу ком қариб ўлмаса,
Давлати дийдор насиб ўлмаса,

Дашти фано сори хиром айласам,
Мулки адам ичра мақом айласам.

Ҳар киши ҳам қилса вафо жоми нўш,
Кўнгли муҳаббат майидин урса жўш.

Айласа бу ишда татаббуъ манга,
Андин эрур мунча таваққуъ манга.

Ким анга ким қилса жаҳонин фидо.
Этса анинг меҳрида жонин фидо.

Чекса юкин ончаки тўққуз сипеҳр.
Ул доғи бир заррача кўргузса меҳр.

Десун ани гавҳари кони вафо,
Кони вафо йўққи, жаҳони вафо.

Шукрин анинг вирди забон айласун,
Кўнглини меҳрига макон айласун.

Бордур умидимки, бу давлат чоғи,
Бўлғай анинг садқаси мендин доғи.

Жонни фидо этса бу жонониға,
Кўйғай анинг миннатини жониға.

Айласалар икки тарафдин вафо,
Етгай алар жониға онча сафо.

Ким сифати сиймағай авроқ аро,
Демайин авроққи, офоқ аро.

XXXVII

Икки вафолик ёр бир-бири вафосига бошларидин кечгани ва алар баракатидин юз минг бош қиличдин ва қилич қиндин қутулгани, балки қинга тушкони¹.

Андоқ эшиттимки шаҳи комрон,
Тўрт улус хони Темур Кўрагон.

Фатҳи ақолимға қилғонда азм,
Ҳинд саводида қатиқ бўлди разм.

Фатҳ ила нусрат чу анга берди даст,
Чарх адув қалбига солди шикаст².

Чунки адув куфр эли эрди тамом,
Бек дедиким, қилсун улус қатлиом.

Касратидин даштни тутғон қатил,
Қон ила шингарфдин оқизди Нил³.

Бош тушуб ул рудда сой тошича,
Бош кесибон ҳар киши ўз бошича.

Ҳар сари қон тўкмак ила тиғи тез,
Жумлаи оламга солиб рустахез.

Ушбу маҳалда ики бечора ёр,
Бўлди қитол аҳлига ногаҳ дучор.

Тушти сипоҳи бирисин чопқали,
Шоҳ ёсоқидин амон топқали.

Қатл ишига чун ёнидин чекти тиг,
Бошин анинг чопмоқ учун бедариг.

Кўрди чу тиг остида кўлдошпини,
Ёри шафиъ ўлди очиб бошини.

Ким санга мақсул агар бош эрур,
Кўй ани, бу бош анга подош эрур⁴.

Чун анга юзланди кўюб ёрини,
Ёри ҳам этти бу сўз изҳорини.

Қайсига айлай деса ул зулм фош,
Ёри кўяр эрди аёғига бош.

Тунд бўлуб қотили пўлодчанг,
Дели: Иккингизни чопай бедаранг.

Қай бирининг қатлига қилғач шитоб,
Ёна бири айлар эди изтироб,

Ким мени қатл айла бурун, тез бўл,
Токи мен ўлгунча тирик бўлсун ул.

Базл қилурлар эди бир-бирга бош,
Бошлариға тиг учун эрди талош.

Макс эди бу навъ арода бир замон,
Ким эл аро тушти нидо: «Ал-амон!»⁵

Бир-бирига кечти алар жонидин,
Шоҳ доғи кечти улус қонидин.

Фош этиб ул сидку маваддат хавос,
Ҳам элу ҳам ўзлари бўлди халос.

Берса, Навоий санга ёре худо,
Сен доғи қил бошингу жонинг фидо.

Соқий, олиб кел қалаҳе ёр эсанг,
Меҳру вафо шарти била бор эсанг.

Оғзима жон етти, даво қил манга,
Ваъда печа?! Эмди вафо қил манга.

XXXVIII

ТЎҚҚУЗУНЧИ МАҚОЛАТ

*Ишқ ўти таърифидаким, шуъласи бало сахросининг долалари ва ахгари
балокаш кўнгул парголалари дурур ва меҳнат қаро шомни анинг тутуни
ва бу шомнинг муҳтариқ кавкаблари анинг учқуни дурур. Ва хусн
анвориким, мунча ўтга боис, анинг барқидин бир ламба ва мунча
ҳароратга мужиб, анинг қуёшидин бир ашиъа дурур¹.*

Одами хокійини чу субҳи аласт
Айладилар руҳ майи бирла маст.

Ҳикмат илтиги била туфроғини,
Туздилар андоқки Эрам боғини².

Қайси Эрам, равзаи хулди барин,
Равза неким, жилвағаҳи хури ин,

Қушлари ҳар лаҳза юз афсона деб,
Ҳар кишиким, ёна сўруб, ёна деб.

Саҳни фалак боғидек ороста,
Ҳар гули онинг маҳи нокоста.

Орази гулранги гули тозаси,
Гул уза гулгунилуқ анинг ғозаси:

Қомат ўлуб савсани озод анга,
Балки сиҳи сарв ила шамшод анга.

Зулф анга сунбули мушкин бўлуб,
Юз бида енг лолаву насрин бўлуб.

Юзда қуёш чашмасидек обу тоб,
Ғабғаб ўшул чашма суйидин ҳубоб.

Кўздин ўлуб наргиси фаттонлари,
Лабдин ўлуб гунчай хандонлари.

Хат бўлубон сабзаи хуррам анга,
Тер бўлуб ул сабзада шабнам анга.

Ҳусну жамол анда гумондин фузун,
Ҳарне гумон айласанг ондин фузун.

Лек бу не ҳусн ўлубон дилфиреб,
Не бу жамол олибон андин шикеб.

Булбули ишқ ўлди чу дostonсаро,
Кирди тамошоға бу бўстон аро.

Чун назари гулга тушуб зор ўлуб,
Шавқ ўтидин жони хабардор ўлуб.

Маскан учун бўлди чу гулбуннишин,
Жонига ўт ёқти гули оташин,

Жони аро ишқ ўтидин тушти тоб,
Кўнглида ғам шуъласидин изтироб.

Ишқ чу торожи шикеб айлади,
Гул доғи изҳори фиреб айлади.

Жилва қила бошлади чун гул анга,
Қолмади имкони таҳаммул анга.

Куймак ила чекти анингдек хуруш,
Ким ўтидин тушти чаман ичра жўш.

Келди чу бу ҳирқату маҳруқлуқ,
Бўлди аён ошиқу маъшуқлуқ.

Ишқ чу тугёни камол айлади,
Ошиқ ўзин шефтаҳол айлади.

Ҳусн доғи жилва қилиб дилрисанд,
Зулфға торшурди балодин каманд.

Тушти жаҳон мулкиға ғавғойи ишқ,
Бўлди замон аҳлиға яғмойи ишқ².

Ишқ не ўт эрдик, қилғоч ҳужум,
Дуду шарар бўлди сипехру нужум.

Раппалек ул дуддин итти малак,
Чарҳда фонусдек ўлди фалак.

Ақл жабинида савод этти фаш,
Рух кўзидин доғи оқизди ёш.

Дайрда ҳам андин узун можаро,
Қаъба либоси доғи андин қаро.

Май ўти бут юзидин урғоч алам,
Куйдуруб ул шуълада Мусҳафни ҳам.

Андаки Мусҳаф варақин куйдуруб,
Раҳлни ўт ёқмоқ учун синдуруб⁴.

Дайрға масжидни ҳақир айлабон,
Куфрға имонни асир айлабон.

Хирқаи тақвони қилиб итга жул,
Рукъалари ҳар сори жул узра гул.

Куфр саводиға чу очиб китоб,
Борча самадни санам айлаб хитоб.

Масжид аро бодаи исён сотиб,
Гўшани меҳроб аро қуп ўрнотиб.

Ўт солибон гулшани аро гул била,
Майкада кунжин ёрутуб мул била.

Боғ не воқифки, не гулдур бу гул,
Қуп қачон оғаҳки, не мулдур бу мул.

Рух бу гул хориға побаст ўлуб,
Жон доғи бу мул исидин маст ўлуб.

Ақли саросима иши мухталиф,
Қайси саросимаки, масху хариф.

Дема хариф, аблаҳу нодон дегил,
Нодон йўқ, гули биёбон дегил.

Қайдаки ишқ ўти бўлуб шуълақаш,
Ақл ўлуб ул ўт уза хошқоваш.

Ғайри кўнгул хитгаи маъмураси,
Ким қуюбон бўлди бу ўт кўраси.

Қайси кўнгулники, макон этти ишқ,
Ўтдин ани лаълға кон этти ишқ.

Бўлмаса ишқ, икки жаҳон бўлмасун,
Икки жаҳон демаки, жон бўлмасун.

Ишқсиз ул танки, анинг жони йўқ,
Ҳуснии петсун кишиким, они йўқ.

Рожих этар ишқ ўтидин чопши,
Эл шаҳиға ошиқи қаллошши.

Ишқ эрур дурру, кўнгул дурж анга,
Балки қуёш ишқу кўнгул бурж анга.

Қайси қуёш, базмфурузанда ўт,
Дема фурузандаки, сўзанда ўт.

Танки сўнғак ҳайъатидин уй дурур,
Ғар эмас уй, невчун они куйдурур.

Ишқ аён қилмоқ эрур ҳусн иши,
Ўйлаки ўт шамъ ила ёққай киши.

Ҳар нечаким ҳусн диловезроқ,
Ишқ ўти эл кўнгли аро тезроқ.

Лутфу тароват нечаким гулда кўп,
Ҳасратидин гулғула булбулда кўп.

Оҳ чекар бўлса кўнгул захмнок,
Шуъла бийикроқ урар ўт бўлса чок.

Мушқил эмас ишққа жон ўртамак,
Ўтға не душвор жаҳон ўртамак.

Ишқ эритур ақли ситамкорани,
Шуъла нечукким, сув қилур хорани.

Бир шарари зухд жаҳонига бас,
Барқ ила нетгай кўп ўлуб хору хас.

Пил бўлур ишқ анга келтурса зўр,
Пил аёғи остида андоққи мўр.

Ошиқ ўзин ким деса, ошиқ эмас,
Борча киши ишқда содиқ эмас.

Улки кезиб ҳусн писанд айлағай,
Сўнгра кўнгулни анга банд айлағай.

Они кўнгул демаки, бир пора тош,
Не қизигаи шамъ ўтидин хора тош.

Ўзни такаллуф била ғамнок этиб,
Мотамаи йўқ, лек ёқо чок этиб.

Тоши малак шеваи талбис ила,
Лек ичи мутгафиқ, иблис ила.

Зоҳирида сидқдин оройише,
Ботинида фисқдин олойише⁶.

Ёридин ул комлар айлаб талаб,
Ким кўрунуб зикрида тарки адаб.

Гаҳ лаби лаълидин этиб жон тамаъ,
Жон демайин улчаки, имкон тамаъ.

Васф қилиб гаҳ тани гулфомини,
Тан дема, ҳар узвининг андомини.

Ҳазл китоби киби хаттида зеб,
Маъни анга фаҳшу, фусуну фиреб.

Шуъбадагар шишасидек тоши соф,
Зимнида юз макр ила зарқу газоф.

Бу эса ошиқ, эрур ўлтургулук,
Бошдин-аёқ жисмини куйдургулук.

Ошиқ ани билки, эрур дарднок,
Ҳам тили, ҳам кўзию ҳам кўнгли пок.

Ўзлуғидин ишқ ани пок этиб,
Балки фано ўтига хошок этиб.

Дард ёшурмоқ юзин айлаб сариг,
Ашқ оқизмоқ кўзин айлаб ариг.

Тор киби заъф тани зорида,
Ҳар бўғуни бир гириҳ ул торида.

Орқасидин ишқки, юз ғам ўкуб,
Ҳар гириҳи бир ғам аёғин тугуб.

Дард юкидин бўлубон ҳам қади,
Дардағи «дол» анинг ҳамқали.

Чарх киби жисми саросар туган,
Меҳнати шомира тонуқ ҳар туган.

Кўкси шикофи бўлуб оташфишон,
Шом балосига саҳардин нишон.

Кўнглакига тоза тугандин ўрун,
Хирқаи идборига теврук йўрун.

Ғайр хаёлин чиқориб жонидин,
Мамлу этиб жонини жононидин.

Нуктада мойил тили ҳар сўзга йўқ,
Жонида жонон ғамидин ўзга йўқ.

Кўзда кўруб ёр юзи ҳайрати,
Куйдурубон кўнглини кўз ғайрати.

Кўнглидаги ёр ғами рашкидин,
Қон тўкубон ҳар сари кўз ашкидин.

Қайси тарафким, анга бориб назар,
Дўст жамоли бўлубон жилвагар.

Балки бўлуб ўзлуғи ҳам бартараф,
Кўзки солиб, ёр кўруб ҳар тараф.

Ким бу сифат ишқда мағлуб эрур,
Ҳарнеки андин келур, ул хўб эрур.

Ишқ ангаким, бўйла нишаст айлағай,
Ўзлуғидин фориғу маст айлағай.

Зухд ҳарими сори хос ўлмасун,
Ишқ ўтидин жони халос ўлмасун.

Гар йигилиб аҳли саломат анга,
Айласалар зажру маломат анга,

Ваъдаи жаннат била овутсалар,
Ишқ ўтидин кўнглини совутсалар.

Муртад ўлуб айласа тоат яна,
Тақво ила қилса қаноат яна.

Қилса бало захмлари чораси,
Бутса ано ўқларининг ёраси⁷.

Тан қушига хирқани дом айласа,
Донаи тасбиҳ ила ром айласа.

Хилват аро торса юбусат димоғ,
Касби ҳаво қилғали истаб фароғ,

Қилса гузар кўю Хиёбон сори,
Ўтса Мусалло била Майдон сори.

Даштда отлиғ кўрунуб хайл-хайл,
Зоҳир этиб борчаси жавлонга майл.

Ногаҳ ўшул хайл аро қотилваше,
Ҳусну малоҳат майидин сархуше,

Юз гул очиб май ўти рухсоридин,
Зоҳир алардин бири дасторидин.

Ҳусни ўти шуъласи гулзор ўлуб,
Ҳар сори гулзорида гулнор ўлуб.

Хол неким, дафъ қилурға газанд,
Ўтида кўз мардуми ҳар ён сипанд.

Қошлари ой узра муанбар ҳилол,
Ақлни девона қилиб ҳар ҳилол.

Йўқки, улус қатлиға ул қошлар,
Машварат этмакка қўшуб бошлар.

Ҳусн зухуриға гириҳ қошида,
Зеб учун ул шамраки, «нун» бошида⁸.

Сунбули зулфи гириҳ узра гириҳ,
Қайси гириҳким, зириҳ узра зириҳ.

Сафшикан ул турки баногўш ўлуб,
Қатл хаёлиға зириҳиўш ўлуб⁹,

Ноз ила ўтлуғ кўзи ҳар ён боқиб,
Зухду вараъ хирманиға ўт ёқиб.

Дуди ул ўтнинг сафи мужгон аро,
Чун етибон борчасин айлаб қаро.

Сурмасиз ул кўз қарову пурфусун,
Ондин ўлуб кўзга жаҳон сурмагун.

Лаълида хай қатраси ғалтон томиб,
Йўқки бақо чашмасидин жон томиб.

Хаттини ҳар сори ҳаёт аҳли бил,
Хизрлар ўлғон зулумот аҳли бил.

Қатралар ул ғабғаби дилхоҳ аро,
Чашма суйидин сизиб ул чоҳ аро.

Ҳар сари мўйи чекибон жон рагин,
Кофири зулфи узуб имон рагин.

Ҳуллай гулранг била қомати,
Сарвки гул ўлғай анинг хилъати.

Тунд саманди кўрунуб барқғом,
Суръати сайр ичра бўлуб барқғом.

Куймаку ашк ўлса не тонг элга фош,
Маркаби барқ ўлсаву рокиб — қуён.

Гулдек этак санчибу пероҳани,
Тўн этагидин кўрунуб савсани.

Ёрлиги нақшики, бўлуб гул нишон,
Савсану гул узра бўлуб гулфишон.

Гулники дастори уза банд этиб,
Сарву сапидор уза пайванд этиб.

Бу не намудори жамил, эй кўнгул,
Балки гулистони Халил¹⁰, эй кўнгул.

Куйдурубон ақлни чобуклуги,
Титратибон руҳни позуклуги.

Бўйла балолар бида жавлон аро,
Етса киши бошига майдон аро,

Туфроқ ўлурдин тона олмай амон,
Рахши аёғида замини замон.

Девнажодики, қаён гом олиб,
Йўқки башар, хайли малак қўзғолиб.

Устидаги қотили чобуксувор,
Ўлтурубон халқни девонавор.

Ул дам агар Шибли-ю¹¹ Зулнун¹² эрур,
Бир неча ошуфтаи мажнун эрур.

Дин чекибон мотамига ҳой-ҳой,
Пири хирад тифлдек ангуштхой.

Рухул-амин ул сори чун боқибон,
Оғзидин онинг шўлакай оқибон,

Онда не ақл, элга не тақво бўлур,
Тақво ила ақл деган не бўлур.

Кўрмаган эл топқай ул ўтдин амон,
Кўрмагу, кул бўлмоқ эмас ҳам ямон.

Ўтқа тушуб пок бўлур кимки ғаш,
Покроқ ўлғай ўт аро покваш.

Кимки бу куймак анга одат дурур,
Дунё-ю уқбода саодат дурур.

XXXIX

*Шайхи Ироқий Шомда хусн шамъи гулин кўргач, парвонадек
тутаиқони ва шуъласи инкор тиконларин куйдуруб, мункирлар
бошига ошқони.*

Улки фано кўйида боқий эди,
Фахри замон Шайхи Ироқий эди.

Кўнгли анинг махзани асрори ишқ,
Нутқи анинг абри гуҳарбори ишқ,

Ишқ ўтидин анга мухаммар сиришт,
Ишқ хуруфидин анга сарнавишт.

Лек бу ишқ ўтини даъво бида,
Ёпиб эди пардаи тақво бида.

Миер неча вақт анга эрди мақом,
Субҳидаме қилди қўруб азми Шом.

Воли эди Шомда бир тахтгир,
Ўйлаки тун мулкида бадри мунир.

Англадиким, Шайх келур ул тараф,
Билди ўз аҳволига они шараф.

Айлади ҳукм ўйлаки, яхши-ямон,
Чиқсун анга ўтру эшитган замон.

Ўзи доғи волийи кишварпаноҳ,
Чиқти ёпиб чархни гарди синоҳ.

Шайхга ул хайл чу ёвуштилар,
Борчаси маркабларидин туштилар.

Йўли уза борча қўюб бошини,
Гардга моний қилибон ёшини.

Бор эди волига бир андоқ ўғул,
Ким анга юз Миср шаҳи эрди қул.

Лутфу малоҳатда жаҳон офати,
Дема жаҳон офати, жон офати.

Шом саводида маҳи анвар ул,
Миср элига Юсуфи пайғамбар ул.

Мулки араб ичра ажабдин-ажаб,
Волиҳ анга ҳам ажаму ҳам араб.

Миср диёри аро ҳабби набот,
Шом саводида худ оби ҳаёт.

Шайх кўзига чу кўрунди ул ой,
Кўйди аёғига юзу, чекти вой.

Чок этибон хирқаи иршодни,
Узди чекиб субҳан авродни.

Шайхга туфроқ ўлубон хайлу шоҳ,
Лек бўлуб Шайх анга хоки роҳ.

Ишқ ароким Шайхга ул ҳол ўлуб,
Ҳайратидин келган улус лол ўлуб.

Ишқки ҳар шойибадин пок эрур,
Ҳар неки қилса киши не бок эрур?

Шайхниким ишқ ўти қилди ҳалок,
Шуъласи ул хайлни куйдурди пок.

Ўти кўнгулларга хабар айлади,
Оҳи бағирларга асар айлади.

Титрабон ўртанмагидин бўлди фонд,
Поклиги элга нечукким қуёш.

Воли ичидин урубон ўт алам,
Шайх мурили бўлубон ўғли ҳам.

Ишқда пок ўлса киши бу сифат,
Хосият ўлур бу сифат оқибат.

Ҳусни ҳақиқийни гар ўтруда кўр,
Хоҳ ани кўзгудау, гар суда кўр.

Чун гараз ул ҳуснға бўлди шуҳуд,
Кўзгуву сувға арода не вужуд.

Мунда киши қайдаву бебоклик,
Мумкин эмас ишқда жуз поклик.

Ишқ сени қилса, Навоий, ҳалок,
Пок эса ул ишқ ўлумдин не бок.

Соқий, ўлубмен, менга тут жон суйи,
Софию пок, ўйлаки ҳайвон суйи.

То ёқаву кўксум этиб чок ичай,
Ҳар нечаким бўлса тўла, пок ичай.

XL

ЎНУНЧИ МАҚОЛАТ

Ростлиқ таърифидаким, вужуд уйи бу туз сутун била барной. Ва ул уй шабиетони ҳаримида бу шамъи анвар мажлисорой бўлур. Ва эгрилик нафийдаким, агар эгри киши зулфдек симбарлар юзида ер тутарким, боши кесгулук. Ва агар аждаҳодек ганж устида ҳалқа урарким, ўлтургулук¹.

Ҳар кишиким, тузлук эрур пепшаси,
Кажрав еса чарх, не андешаси?!

Ўқки, туз ўлди таярони анинг,
Бўлса ер эгри, не зиёни анинг?²

Йўл неча туз, йўлчиға мақсад қариб,
Хамлиғидин тушса йироқ йўқ ажиб.

Най туз учун истар ани аҳли ҳол,
Чун туз эмас, эгри кўрар гўшмол.³

Найза бўлуб тузлугидин сарбаланд,
Чирмош учун бандға қолиб каманд.

Шамъ бўйи туз келиб айвон аро,
Шоҳиди базм ўлди шабистон аро.

Эгри учуш бирла чу кўп айланиб,
Қайдаки парвона бориб ўртаниб.

Сарвким, ул тўғри чекиб қоматин,
Кўрмайин осибни хазон офатин.

Чирмашибон сунбули тар боғ аро,
Эгрилик онинг юзин айлаб қаро.

Туз дурур эгри қили то саз эрур,
Эгри бўлур эмдики, носоз эрур.

Бўлди чу мистар хатиға туз рақам,
Бошини олмас рақамидин қалам.⁴

Бир хати гар эгри тушар бир нуқат,
Нусхала ҳар сафҳаладур эгри хат.

Қайси парипайқари ҳури нажод,
Балки анга ҳуру пари хоназод.

Ким ўт эрур чехраи гулранг анга,
Даҳрни куйдурғали оҳанг анга.

Гул уза ҳар хай гуҳари ноб ўлуб,
Балки бу хайдин гули сероб ўлуб.

Ҳар сари мушк узра хати мушксуд,
Хай нами зоҳир қилиб ул ўтга дуд.

Олғали эл кўнглини лутфи мизож,
Ўт билла сувға берибон имтизож.

Бўлса латофат нечаким, они бор,
Ҳусну жамол ончаки, имкони бор.

Лек эмас бўлса қади сарфароз,
Бўлмаса гулзори аро сарви ноз.

Чекмаса туз сарви хиромонини,
Отмаса туз новаки мижгонини.

Ўйнамағай жонини ҳар зор анга,
Бўлмағай эл кўнгли гирифтор анга.

Тузмаса меҳробини аҳли пиёз,
Эгри боқиб рост эмасдур намоз.

Ростқалам халқ эрурлар салим,
Эгри дурур хатки, эмас мустақим.

Ростдур ул ким, назари тўғридур,
Ким илиги эгридур, ул ўғридур.

Бўлса илик эгрилик ичра самар,
Ел ани кесмақда туз этгай магар.

Кўзки эрур эгри анинг хилқати,
Бирни ики кўрмак эрур санъати.

Бирдин ўгун чун нима мавжуд эмас,
Кўрган ани икки эрур ширку бас.

Улки Сулаймон эди оти анинг,
Баҳри нубувват дури зоти анинг.

Салтанати даҳр уза маснаднишин,
Салтанати бирла нубувват қарин.

Қабзаи ҳукмида жаҳон кишвари,
Амриға инсон киби деғу пари.

Фарши саропардаси ёзи ёбон,
Қуш паридин боши уза соябон.

Саҳни ҳавода тўшалиб мафраши,
Азмда ел хайли жанибаткаши.

Деву пари зумраи одам била,
Тобии амри эди хотам била.

Кимки эрур қайсару хоқони аҳд,
Қайсару хоқон не, Сулаймони аҳд.

Тахти уруб поя сипехр авжиға,
Тожи солиб сояни меҳр авжиға.

Борғаҳи торами ахзар киби,
Хайли бу торам аро ахтар киби.

Жам била Заҳҳокча жоҳи анинг,
Икки Скандарча сипоҳи анинг.

Хайлу табаъ Хурмузу Хусрав анга,
Мулки Сулаймонча қаламрав анга.

Лек Сулаймонға нечукким замон,
Хотам ила ҳукм этиб эрди равон.

Анга доғи гардиши чархи барин,
Салтанат ичра бериб андоқ нигин.

Ул нимаким, ҳар киши хонлиқ топиб,
Ҳукми анинг бирла равонлиқ топиб.

Хатдин ўлуб анда доғи бу шараф,
Хатти бўлуб гавҳару, хотам — садаф.

Турфа буким, хаттин анинг рўзгор
«Ростию русти»⁶ этиб ошкор.

Қилмаса бу муҳр хати ёрлиқ,
Шоҳға йўқ ғайри гирифторлиқ.

Тузлук ўлуб охир анга дастгир,
Тузлук ила халқ анга фармонназир.

Ҳар кишиким, истаса тузлукка гавр,
Англадик ониким, эрур икки тавр:

Бир буки, туз бўлса кишининг сўзи,
Йўқ сўзиким, ҳам сўзию ҳам ўзи;

Бир буки, ёлғонға таассуф била,
Тўғри дегай сўзни такаллуф била.

Яхшидир аввалғиси худ бегумон,
Лек иккинчиси ҳам эрмас ёмон.

Ҳар киши ёлғонни деса, лек кам,
Бўлғай эди кош бу давронда ҳам.

Турфа замон аҳлиға биз мубтало,
Ким йўқ алар оллида чиндек бало.

Кимки қилур чинлик алардин ҳавас,
Қошлари устида топар чину бас.

Буки эрур куфр элининг мулки Чин,
Кўрким, эрур ғайрати хулди барин.

Лек бу чинлики, Ҳақ этмиш ато,
Кўрки улус оллида ултур хато.

Улки хато сўзига ойин эрур,
Заъмида улким, бу хато чин эрур.

Кимки бу давронда қилур ростлиқ,
Йўқтур иши ғайри каму костлиқ.

Давр чу кажликка қилур иқгизо,
Сен тиласанг рост, эмастур ризо.

Туз иши йўқ гунбади давворнинг,
Ким хати туз келмади паргорнинг.

Ул кишиким, тузлук эрур шон анга,
Душман эрур гардиши даврон анга.

Хомаки, тузлукка эрур раҳнамун,
Кесилибон боши бўлур сарнигун.

Тузлук ила чун «алиф» урди сало,
Кўрки они остига олмиш бало.⁷

Туз чекидур боргаҳ узра таноб,
Кўрки эрур бошдин-аёқ речу тоб.

Тузлук ила чунки шиҳоб урди гом,
Ўргади ўт бошдин-аёғин тамом.

Келди йилон жисмида печу шиканж,
Муҳрадур оғзидаву остида ганж.

Эгрилигидин кўрунур янги ой,
Андаки бўлмиш қадами чархсой.

Мунчаки чирмош била дастордур,
Бош уза чиқмоққа сазовордур.

Йўқ-йўқ, эмас бўйлаки қилдим рақам,
Балки эрур барчаси саҳвул-қалам.

Эгрию туз васфи муҳаққақ дурур,
Ботил эрур эгрию туз ҳақ дурур.

Шамъки, тузлук била масрур эрур,
Гарчи куяр боштин-аёқ нур эрур.

Барқки, эгрилик ўлубтур хўйи,
Гарчи ёрур, лек борур ер қўйи.⁸

То ража чекмас ерига боғбон,
Боғ ҳамон зебда жангал ҳамон.

Моласиз ул тухмки, деҳқон сочар,
Сувни тенг ичмас неча яксон сочар.

Неча мусаттаҳ еса кўзгу юзи,
Туз кўрунур шоҳиди маҳрў юзи.

Худ юзи гарчи мусайқал дурур,
Гирди узор анда мутаввал дурур.

Туз кўрунур меҳр чу турғон суда,
Егри бўлур уштурак урғон суда.

Боштин-аёқ кимсаки, туздур сўзи,
Ёки бўёлғону ёвездур сўзи,

Ул доғи бу иккиси беихтиёр,
Кимсага тақдир аро не ихтиёр.

Улки ҳабибим деди Холиқ ани,
Дерлар улус муҳбири содиқ ани.

Чунки анинг борча сўзи ҳақ дурур,
Ўтрисида эл сўзи «саддақ» дурур.

Қайси ҳабиб улки, фалак-хокидур,
Сидрау тўби — хасу хошокидур.

Истаб анинг динини билгач яқин,
Умнат ўлурни русули мурсалин.

Сидқ ила урғонда сало уммати,
Ойтти «Каззобуна ло уммати».

Қолса азоб ичра бори коинот,
Бордур анинг уммати аҳли нажот.

Балки чу тартиб алами эҳтило,
Истабон умматлиғини анбиё.

Кизб кетурган тили ё килкидин,
Хориж этиб ўзни русул силкидин.

Саҳв ила ёлғон демак эрмас ҳисоб,
Билгач ани чунки қилур ижтиноб.

Улки шиор айлади ёлғон демак,
Бўлмас ани эру мусулмон демак.

Нечаки жаҳд айласа козиб киши,
Бир-икки даст илгари борғай иши.

Ғофил эса халқ бу аҳволдин,
Воқиф эрур Тенгри худ ул ҳолдин.

Элга неча махфи эса бу сифат,
Зоҳир этар ёлғон ўзин оқибат.

Кизб қилур бурноғи субҳ ошкор,
Нурини кўрким, печалур пойдор.

Кимсага ҳар шевада қаллоблиқ,
Андин эрур яхшики, каззоблиқ.

Ҳар киши онт ичти шарорат била,
Кизб эса дафъ ўлди кафорат била.

Кимки ўзи айлади ёлғон сўзин,
Кизб, дер эл, чин деса, қолғон сўзин.

Ранжға солғон бу хасорат они,
Айламас озод кафорат они.

Кимсага ёлғончи дебон қолса от,
Бу от ила чорласалар ўзу ёт,

Сидқ хитоби яна ёнмас анга,
Чин деса ҳам, халқ инонмас анга.

Кимки чини эл аро ёлғон дурур,
Ёлғони чинликка не имкон дурур?

Неча зарурат аро қолғон чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлғон доғи.

XLI

Дуррожнинг ёлғонни чин ўрнига айтуридин ҳодиса домига тушгониди, чин сўзин шер ёлғон соғиниб, фарёдиға етмағони ва ани бало домидин халос этмағони¹.

Бор эди бир бешада бир тунд шер,
Ваҳшат аро кўк асалидек далер.²

Чун бўлур эрди болалаб завқнок,
Мўр боласин қилур эрди ҳалок.

Тишлабон ул мояи пайвандини,
Оғзида асрар эди фарзандини.

Бор эди дурроже ўшул бешада,
Шери жаён ваҳмидин андешада.

Шерки тишлаб боласин дам-бадам,
Бешада ҳар ён кўяр эрди қадам.

Етгач анинг боши уза ногаҳон,
Фар эта учса эди ул нотавон,

Ваҳм ила сесканмак эди шер иши,
Ўлтурур эрди боласиға тиши.

Тиш била айлаб боласи ёрасин,
Ёра этиб ўз жигари порасин.

Доим анга бу гам аро гам эди,
Гам неки, мотам уза мотам эди.

Кўнгли бу ишдин бўлуб озорлиқ,
Бошлади дуррож била ёрлиқ.

Дедики, мендин санга йўқ қасду кин,
Эмин ўлу бил мени доғи амин.

Ваҳмни қўй, ҳамдаму ҳамрозим ўл,
Айшу тараб вақти навосозим ўл.

Мен доғи лаҳнинг эшитиб шод ўлай,
Нағманг ила қайғудин озод ўлай.

Шарт буким етса газанде санга,
Солса фалак ҳиласи банде санга.

Лутф қўлин ҳолинга ҳамдаст этай,
Хасмни сарпанжа била паст этай.

Кўргузуб ихлос ишида ихтисос,
Сени адув домидин айлай халос.

Шер кўп афсун била чун қилди жаҳд,
Сидқ ила дуррож доғи қилди аҳд.

Андоқ аро ерда аён бўлди меҳр,
Ким ҳасад элгур эди андин сипеҳр.

Қайдаки ором тугуб шарза шер,
Гирлида дуррож учубон далер,

Бошиға парвоз ила гардишнамой,
Ўйлаки султон боши узра хумой.

Шер эшитиб анинг илҳонини,
Фаҳм қилиб савтида ёлғонини,

Дер эди, ёлғон демаким шум эрур,
Кизб туз эл оллида мазмум эрур.

Ранд эшитмас эди дуррожи маст,
Кизбдин этмас эди афғонни паст.

Бир кун анинг қасдиға бир сайлгар,
Ҳодиса домин ёйиб эрди магар.

Дона била сув сари қилғоч хиром,
Тортти сайёд анинг устиға дом.

Қичқирибон дом аро ул мубтало,
Неча деди: «Тот! Мени туттило!»

Шер қулоғиға етиб ул мақол,
Савтини доимғидек этти хаёл,

Кўп эшитиб эрди бу ёлғонини,
Ўйла гумон этти чин афғонини.

Ҳар нечаким рост фиғон айлади,
Сидқини ҳам кизб гумон айлади.

Махласиға айламади илтифот,
Токи анга мунқатиъ ўлди ҳаёт.

Ҳар кишиким ростни бехост дер,
Айтса ёлғон доғи эл рост дер.

Сўзда, Навоий, не десанг, чин дегил,
Рост наво нағмаға таҳсин дегил.

Соқий, олиб кел қадаҳи дилназир,
Айла мени журъасидин шергир.

Базмнинг асбобини қилғил насақ,
Ҳозир этиб сиху кабобу табақ.

XLII

ЎН БИРИНЧИ МАҚОЛАТ

*Илм сипеҳрининг баланд ахтарлиғидаким, жаҳд тунини ёрутмоқ учун
«айн»и қуёшдин ва «лом»и ойдин ва «мим»и кундуздин нишона айтур.*

*Ва жаҳл шони тийра манзарлиғидаким, гафлат чоҳини залолат
кечасида зоҳир қилиб, бу кечада шақоватдин фасона айтур.*

*Ва олимнинг бовужуди фалокат қуёшдек сарбаландлиғи
ва жоҳилнинг бовужуди ганжу мол туфрор аро нажандлиғи!*

Даҳр иши то халқ ила бўлмиш ситез,
Хор дурур олимун, жоҳил — азиз².

Токи жаҳон зулми қилмиш писанд,
Ерга тушар мева, йиғоч сарбаланд.

Разлға — рифъат, билик аҳлиға — ранж,
Тоғ уза хорову, ер остида — ганж.

Феъли ёмон топса рафеъ айлабон,
Ҳукмиға оламни мутеъ айлабон.

Ўйлаки Кайвони нухусатшиор,
Ким еридур гунбади нилий ҳисор,

Невчун эрур Муштари ондин қуйи,
Қилмаса яхшини ёмондин қуйи³.

Яхшиға андин ғаму озор эрур,
Боғда гул ҳамнафаси хор эрур.

Улки салафдек неча тиражабин,
Тўлдурубон қўйниға дурри самин.

Кимки бўлур дур киби софию пок,
Айлабон олмос ила бағрини чок,

Кулла қотиғелиққа чу боғлаб камар,
Тиғи бўлуб чехрахароши қамар⁴,

Лаълдек улким, гуҳари пок ўлуб,
Кўҳи бало остида ғамнок ўлуб.

Бўлди кемуру ҳиндуи оташпараст,
Маснади ёкут уза топти нишаст⁵.

Ўтки аён қилди гули оташин,
Кул узадур хоки мазаллатнишин,

Ким анга ҳам асл ёмон, ҳам қадам,
Тож ила товус киби муҳтарам.

Улки сўзига бўлуб озода кул,
Тўғийи гўё киби бўйнида гул.

Кушки боғир ёрмоқ ўлуб ком анга,
Шоҳ илиги устида ором анга.

Улки чекиб нағмайи дилкаш ҳазор,
Кул ичида гулханию хору зор.

Ҳар киши Замзам суйидин келтуруб,
Гандарабон шишала баским туруб.

Майки тўлуб фисқ била жом анга,
Ҳар лаби майгун лабидин ком анга.

Кўктаки, кўзгудек ўлуб нуру тоб,
Ёлиб они оҳ тафидек саҳоб.

Тун кулидин айлабон ойинаранг,
Ой юзи чун шабнам ила топти занг.

Ҳарзарав ўлди кўпалак қаҳбавор,
Хулла дурур жисмида нақшу нигор.

Дард ила парвона тутуб тунни пос,
Жонида ўт, жисмида эски палос.

Зулм дурур ушбуки, бир нотавон
Илм тилаб шаҳридин ўлғай равон.

Айни фалокатдин аёғи яланг,
Тўни йўқидин тани доғи яланг.

Тевраб аёғини анинг ҳар тикан,
Ҳар тикан устида мукаррар тикан.

Ўқ аро дунболаи пайкон киби,
Хор ичинда алиф ўлғон киби.

Эски сепечи бошида кулгулук,
Дом киби бошдин-аёғи тилук.

Тойири мақсуд тилаб ком ила,
Донаи ашки доғи бу дом ила.

Эғнида авроқу китоби анинг,
Қилғали таҳсил шитоби анинг.

Кушдек ўлуб сайр муяссар анга,
Эғнида авроқи бўлуб пар анга.

Оч этибон қорини муҳтожлиқ,
Туъмаға муҳтож этибон очлиқ.

Жисмини чун заъф этиб андоққи нол,
Хома киби тил чекиб, айлаб савол.

Ҳарне етиб, қоний ўлуб йўл юруб,
То ўзин ўз мақсадиға еткуруб.

Мақсади бир хиттаки кўрмай ўзи,
Тушта доғи кўрмайин они кўзи.

Халқ кўру йўқ бири ёри анинг,
Кўздин учуб шаҳру диёри анинг.

Кўча кўпу эв кўру бозор ҳам,
Билмайин улким, қаён урғай қадам.

Фурбат ўти кўнглига кор айлабон,
Жонини ёлғузлуғи зор айлабон.

Сайр этиб ақшомғача бетўшае,
Чун бўлуб ақшом тугубон гўшае.

Заъф ила ҳуши ўзига келмайин,
Тонғача уйқу кўзига келмайин.

Тонгла қилиб сайр мадорис аро,
Мадрасалар ичра мажолис аро.

Қайдаки ўз ҳолини таъвил этиб,
Ким эшитиб ҳазл ила тажҳил этиб.

Сарф этибон умр ҳавои варақ,
То олибон сарф ҳавои сабақ.

Не топилиб кундуз анинг маскани,
Не билиниб кеча анинг маъмани,

Фурбат аро ҳоли ёмондин ёмон,
Ҳарне йўқ ондин ёмон, ондин ёмон.

Ажз бўлуб тил иши тақриридин,
Ўйлаки хома тили тақриридин.

Бўйла ғаму меҳнати даврон чекиб,
Ўну ўн беш йил югуруб, жон чекиб,

Мадраса кунжини ғамобод этиб,
Тонгдин оқшомғача фарёд этиб,

Бўйла минг эмгаклаги бечорадин,
Ўз ватану мулкидин оворадин.

Баъзи ўлуб, баъзи итиб ҳар тараф,
Баъзи этиб доиясин бартараф.

Оз иш ила баъзи этиб иктифо,
Баъзи ўзига тутубон кўп жафо.

Эврулубон доираи моҳу сол,
Зоҳир ўлуб бир-ики соҳибкамол.

Қарн ила даврон тошибон иқтирон,
То бўлубон бир киши соҳибқирон.

Кўнгли бўлуб маскану маъвойи илм,
Қатра киби пайкари дарёйи илм.

Ибрию юнонию сурёни ҳам,
Ҳинди агар сўрса, билиб они ҳам.

Кўнгли уйин илм этибон бир жаҳон,
Қатрада ул навъки дарё ниҳон.

Нутқиқи изҳори маони қилиб,
Зевари асрори ниҳони қилиб.

Чун тўқубон хома шақидин қаро,
Оби ҳаёт ул зулумоти аро.

Нусха саводи зулумоти анинг,
Маъни ўлуб оби ҳаёти анинг.

Мушкили афлок бўлуб бежадал,
Бу Алийи^б фикрати оллинда ҳал.

Жумла рақам килкига марқум ўлуб,
Борча улум оллинда маълум ўлуб,

Дин ишила жаҳлу ҳаво дофий,
Ўйлаки Ғаззодий ила Шофий.

Йўқки бу иснайи ани солис дебон,
Балки наби ўзига ворис дебон.

Гарчи фалакдин топибон ҳар камол,
Лек фалокат ҳам анга баркамол,

Шом етиб чоштга, йўқ ком анга,
Чошт муяссар эса, йўқ шом анга.

Турфа буқим, жоҳили қотилваше,
Кўрмаги нохуш, демаги нохуше,

Дину диёнатда йўқ ойин анга,
Бал не диёнат анга, не дин анга.

Ел киби совурмоғу нохушлиғи,
Ўт киби кўйдурмағу саркашлиғи.

Босира шамъин ўчурурдек қариҳ,
Ақд ҳаёсин кетарурдек сафиҳ.

Олам аро қаҳри илоҳий бўлуб,
Хулқ ила халқ — икки гувоҳи бўлуб.

Қатл бўлуб одагу хўйи анинг,
Марг раги ҳар сари мўйи анинг.

Богинида луд киби тиралиқ,
Зоҳрида шуъла киби хиралиқ,

Дунлиғидин ит била яксон бўлуб,
Бал ит анинг қошида инсон бўлуб.

Турфароқ улқим, бу жаҳолат била,
Жаҳлни қўй, мунча разолат била.

Чарх ани соҳиби жоҳ айлабон,
Тобиъ анга хайлу сипоҳ айлабон.

Ўт киби ҳар нечаки саркаш бўлуб,
Хилъат анга ҳуллаи заркаш бўлуб.

Гарчи йилондек зарари ом анга,
Ганжи Фаридун уза ором анга.

Неча тикон янглиғ этиб тезлик,
Тонг елидин бошига гулрезлик.

Қатл ишига гарчи қиличдек самар,
Айлаб ани шоҳ мурассаъкамар,

Неча санам холи киби тира дил,
Жилваси гул барги уза муттасил.

Шаъвати ҳар неча дегандин узун,
Лек бўлуб ҳашмати андин фузун.

Ул бири ул фазлу фасоҳат била,
Бу бири бу феъли қабоҳат била.

Турфароқ улқим, мунга бир эътибор,
Ким юз анингдекни қилиб хору зор.

Мунунг отин халқ амир айлабон,
Елни бу от бирла асир айлабон.

Анга мунунг хизмати лозим бўлуб,
Балки эшигида мулозим бўлуб.

Кўр не малаквашни қилиб нафси дун,
Деви лани оллида хору забун.

Гарчики ўн қатла тараддуд қилиб,
Ҳожibu дарбони ташаддуд қилиб.

Оллида бир қатла бўлуб бор анга,
Рўзи ўлуб давлати дидор анга.

Сўрғали чун бекка таназзул бўлуб,
Ҳожа дуосиға тасалеул бўлуб.

Чунки дуо хатмини айлаб кўпуб,
Уйга азимат қилибон ер ўпуб.

Баст қилиб беҳуд ўзу ёт ила
Мажлис этиб шарҳи мубоҳот ила.

Тенгри учун, кўрки, бу не ҳол эрур,
Шаммаи таърифида тил дол эрур.

Ул не тафарьун, бу не накбат бўлур,
Ўрталарида бу не суҳбат бўлур.

Жоҳил агар улдуру олим будур,
Олим эмас, ўзига золим будур.

Илми ким воситаи жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.

Олим агар жон учун ўлса залил,
Илмни анинг жаҳлига бўлғай далил.

Илм ила ким жоҳга майл айлабон,
Баҳр суйин хайга туфайл айлабон.

Итки эрур жифада мақсуд анга,
Бўлса мурассаъ жули не суд анга?

Дунки тошиб илм раёсат учун,
Хилъат этиб ҳулла нажосат учун.

Олим агар қатъи амал айласа,
Илмига шойиета амал айласа;

Солмаса кўз жифаи дунйи сари,
Боқмаса туз дунйи фони сари.

Они шараф гавҳарининг кони бил,
Гавҳару кон, ҳарне десанг они бил.

Кон ўзию юз сари гавҳар анга,
Чарх ўзию ҳар тараф ахтар анга.

Конида гавҳарлари ҳам барча пок,
Чархида ахтарлари ҳам тобнок.

Кимки, бу иқбол анга бўлғай nasib,
Солмаса дунйи сари кўз, не ажиб.

Егнида гар хирқаси юз чок эрур,
Гулга тўни йиртуғи не бок эрур.

Кунгаки урёнлиқ эрур зийнати,
Тира бўлур, бўлса булут хилъати,

Хушроқ эрур шаҳд кадудин йироқ,
Мушк агар нофаси йўқ яхшироқ.

Эр кишига хилъат ила не шараф,
Дурға не нуқсон йироқ ўлса садаф.

Қайси чибин киевати заркордур,
Ери дурур қайлаки мурдордур⁷.

XLIII

*Имом Фахр Розий била Султон Муҳаммад Хоразмишоҳ аро
ҳаммомда ошнолиқ шамъи ёруғони ва имом сўзидин
султоннинг истиғнодин илик юғони¹.*

Зумраи роз аҳлига маснаднишин,
Даҳр имом ул-умами фаҳри дин.

Қилди чу Хоразмни оромгоҳ,
Кўрмагига келмади Хоразмишоҳ².

Сўрғали ул чупки қадам қўймади,
Илм шукуҳи мунн ҳам қўймади.

Шаҳни пушаймон қилиб эрди уёт,
Лек имом айламади илтифот.

Бўлди баса парлада гуфту шунуд,
Парда чу кўпмади ародин не суд.

Бор эди ҳаммомда бир кун имом,
Шаҳ доғи ҳаммомға қилди хиром.

Бир-бири бирла бўлубон мухталит,
Шоҳ савол этди бўлуб мунбасит:

«К-ей, бўлуб эл илминг ила бахравар,
Айт қиёмат ишидин бир хабар,

Ким неча ул кунда малол ўлғуси,
Қар кишига анда не ҳол ўлғуси?»

Шоҳ чу бу нуктани қилди савол
Бўйла жавоб айтди соҳибкамол:

«Ким сангаким ҳашр сўзи ком эрур,
Бил анга монанд бу ҳаммом эрур.

Анда гадо шаҳ била яксон бўлуб,
Шоҳу гадо борчаси урэн бўлуб.

Жоҳу жалол аҳли санингдек бори,
Ичкарию бору йўқи ташқори.

Илму амал аҳли менингдек тамом,
Қарне йиғиб, ҳамраҳ этиб вассалом³.

Йўқ санга султонлик ила суд кўп,
Лек манга илм ила беҳбуд кўп».

Илм, Навоий, санга мақсуд бил,
Эмдики илм ўлди, амал айлагил.

Соқий, ўшул бодани тутқил мудом,
Ким кўрубон саждага тушгай имом.

Ичса киши бўлғай анга хоки роҳ,
Айтма Хоразмки, Хоразмшоҳ.

ЎН ИККИНЧИ МАҚОЛАТ

*Қалам шаққининг гуноғунлуғи ва аҳли қалам шиққининг буқаламунлуғи
ва қайси хутут китобатиға шурув қилмоқ ағмол номасиға мужиби
қароликдур ва котибга хатти мубаталолик ва қайси хуруфқа ружуъ
қилмоқ саҳифаи рухсорға мужиби оқлик дурур ва роқимға
сафид авроқлик¹.*

Ул не ажаб пайкари матбуъ эрур,
Ким уни хуш, диққати маснуб эрур².

Нўти нукал нақши нигорандаси,
Тирноғи мистар рағи хорандаси.

Қушдек ўлуб вазъу намудор анга,
Нукта сочиб ҳар сори минқор анга.

Туъмаси зулмат, ватани нур уза,
Мушк сочиб сафҳаи кофур уза.

Чобуку мавзун ҳаракоти анинг,
Учқали йўқ лек қаноти анинг.

Қуш демагил, айт муанбар йилон,
Дема муанбарки, фусунгар йилон.

Шоҳид анга жилвада парронлиғи,
Илиг-аёғнинг доғи пинҳонлиғи.

Тил узотиб, фош ўлуб ондин фусун,
Даҳрда ким кўрди йилондин фусун?

Дема йилон, аждар эрур ганжсанж,
Музмар анинг жавфида юз турфа ганж.

Дуд чиқиб оғзидин аждар киби,
Дуди аро ҳар шаба гавҳар киби.

Аждар эмаским, эмас аждар салим,
Балки дегил они, асоийи Калим³.

Июкса, недин ютти жаҳон сеҳрини,
Балки маонию баён сеҳрини.

Не тан аро бўлди заҳомат анга,
Не бу заҳоматда ваҳомат анга.

Дема асо, балки ани хома де,
Нўгин анинг нақшгари нома де.

Хилқати ҳар халқдин аввал бўлуб,
Васфи калом ичра мусалсал бўлуб,

Арш уза Курси бўлубон жойгир,
Курси уза Лавҳ иқоматпазир.

Лавҳда ҳар нақшки, бўлмиш рақам,
Ёзғучи бир-бир қалам ўлмиш, қалам.

Мунча шарафким, анга мавжуд эрур,
Котиби мақбул ила мардуд эрур.

Мақбулу мардули эрур неча хайл,
Ким бориси қилди китобатга майл.

Аввал эрур котиби дорулқазо,
Иш анга ношаръга бермак ризо.

Шоҳиди одил анга ёлғон топуғ,
Туҳмат этарга дирам олғон топуғ.

Зоҳир анинг хоини мутлақлиғи,
Ҳақ киби равшан бари ноҳақлиғи.

Килк учин итиклик ила неш этиб,
Сидку диёнат юзини реш этиб.

Ноҳақ учун ёзиб узун можаро,
Ўз юзидек сафҳани айлаб қаро.

Борча хиёнатни диёнат билиб,
Борча диёнатда хиёнат қилиб.

Банда қилиб чун тузуб ифсодни,
Сарв била савсани озодни.

Бермаса Исойи мужаррад дирам,
Ёзиб анинг ақдида тўқуз ҳарам⁴.

Хўша узумким, киши ришват деса,
Куйдурубон боғини жаннат эса,

Ақд халифа қизи ҳинду била,
Анга сув ичмак бир аёқ су била.

Музд тилаб ҳужжати кобин учун,
Қайдлар ул сафҳада таҳсин учун.

Кимки бу суратга сулар хомасин,
Билки қорортур юзидек номасин.

Сўнгғиси муфтийи ҳиялпеша бил,
Ҳийла била макр анга андеша бил.

Кўнглида эгри не ғаразким тузуб,
Сурати фатвосида туз кўргузуб.

Кийдурубон журға хур кисватин,
Ҳарна хашан бўлса, ҳасан хильватин.

Ҳарза наво ичра қилиб заҳра фош,
Махфи этиб шамъ тубида қуёш.

Риштаи тазвир ўлуб ўзига қайд,
Лек арода мужрим ўлуб Амру Зайд⁵.

«Ло»у «наам» бирла хато ё савоб,
Ёзиб анга «валлоҳу аълам» жавоб⁶.

Кўрунубон кўзига ул икки кам,
Тортиб алар ширкатиға Ҳақни ҳам.

Сафҳа шабистон киби ораста,
Муҳрлар анда маҳи нокоста.

Лек боқиб, қилса тааммул киши,
Асли хаёлига тахайюл киши.

Ҳар тараб ичра кўрунуб юз миҳан,
Ҳар гул ичидин чиқибон юз тикан.

Сарву гияҳ ўқ ила ништар чиқиб,
Сунбулу гул дуд ила ахгар чиқиб.

«Айн»и шариат бори ғабни бало,
Тузлук ила ҳар хати онинг хато.

Кимки безар сафҳани бу номадек,
Бўйнин анинг узса бўлур хомадек.

Бирин яна омили девон бўлуб,
Дев анинг аъмолида ҳайрон бўлуб.

Чарх этибон исм амалдор анга,
Баҳра қилиб ушбу амал дор анга.

Ул бу амал бирла ичиб жоми май,
Килки сариридин анга лаҳни най.

Чун амали бирла навосоз ўлуб,
Ул най уни хонабарандоз ўлуб.

Хома учин дуда аро айлабон,
Дудаси оламини қаро айлабон.

Килки улус ўртамагига ўтун,
Ўтқариб ул ўти фалакдин тутун.

Ғофил ул ишдан шаҳи давлатпаноҳ,
Давлати аркони бўлуб ришвахоҳ.

Ҳоким этиб мулкка ғоратгаре,
Бузғоли ислом эвини кофаре.

Зулм этиб ул косибу деҳқонга ҳам,
Косибу деҳқон неки, султонга ҳам.

Қайси вилоятгаки, азм айлабон,
Эл ҳараму боғида базм айлабон.

Ғар худ ул уй соҳиби ҳофий эрур,
Истари аввал майи софий эрур.

Май била бузғоч қарининг ҳолини,
Шоҳид учун ҳам йибориб золини.

Чаҳдаги тухм аррасини оти еб,
Уйда товугларни сурук тоти еб.

Ҳосил ўшул уйга бало дорибон,
Қайси бало, балки вабо дорибон.

Йиғламоғу оҳ ила афғон солиб,
Ул ёғину ел била тўфон солиб.

Кентнинг арбоби бир-икки авон,
Зулмда бу — хожа, алар — раҳлавон.

Бир-бири бирла бўлушуб ўйла дўст,
Ким кишиким кўрса дегай мағзу пўст.

Дўстқа шаҳ молини сотиб нуҳуфт,
Борча ўн олгунни бир олгунга муфт.

Сархат алар олида паррон солиб,
Реза раият уза товон солиб.

Сархат этиб бирга бешу ўн рақам,
Ким Ҳақ анинг илгини қилгай қалам.

Неча ситам қилғучи обод ўлуб,
Борча ситам чеккучи барбод ўлуб.

Бўлсун анинг хомасидек фарқи шақ,
Осилибон жисми нечукким варақ.

Сортқа гарчи бу борур яхшилар,
Турк ила ҳам яхши борур бахшилар.

Гарчики бу неча адал бўлди рал,
Аҳли қабул ўлди бу неча адал:

Аввалидур муншийи гавҳарфишон,
Ким гаҳи ул руқъа ёзар, гаҳ нишон.

Руқъасидин шод асири фироқ,
Номаси худ руқъасидин яхшироқ.

Номасидин тил топибон сўз насиб,
Ўйлаки гул сафҳасидин андалиб.

Сафҳасидин нотика кулгу аро,
Тўти ўшул навъики кўзгу аро.

Ҳажр қаро шомиди субҳи нажот,
Зулмати фурқат аро оби ҳаёт.

Лек нишон муждаи жони бўлуб,
Айш хати завқ нишони бўлуб.

Зулм аро мазлумга хатти амон,
Золим этиб ваҳм ани кўрган замон.

Нафъда ул навъки меҳри мунир,
Қудрат аро ўйлаки чархи асир.

Шакли ҳилол авжида туғро анга,
Лавни шафақ бошида воло анга.

Ҳар неки бу шевада мактуб эрур,
Қилса тааммул кўри марғуб эрур.

Улки тариқи битимақдур китоб,
Назм ила наср ўйлаки дурри хушоб,

Нуктаву таъриху ҳикоёт ҳам,
Шеърда ҳам навъи мақолот ҳам,

Турфа ғазал равзаи жаннат мисол,
Турфа ғазал демаки, мушкин ғизол.

Килки қаро риштага гавҳар чекиб,
Балки кеча ториға ахтар чекиб,

Ой қаби юз сафҳаву хат анда хат,
Хол анга ҳар сори мушкин нуқат.

Сафҳалари ҳар бири гулзордек,
Жадвали атрофида девордек.

Кўр нечук ўлгай бу чаман ичра вард,
Дойи чу бор олгун ила ложувард.

Сатрлар анда гулу сарву суман,
Ҳар икки сатр ўртаси дилкаш чаман.

Лафзлар анда гули насрин бўлуб,
Маъни анга меван ширин бўлуб.

Байтлари ўйлаки Байтул-ҳарам,
Ҳайъати мавзуни саводи Эрам.

Гар бу савод ўлмаса нетгай киши,
Назмин олиб, қай сари кетгай киши?

Улки бу таҳриру варақ асрағай,
Саҳву хатодин они Ҳақ асрағай.

Бу бориси фаръ эди, асл ани бил —
Ким кишининг килки узун чекса тил.

Ёзғали оёти Каломи фасиҳ,
Қилғали таҳрир Ҳадиси саҳиҳ

Анда доғи ёзса тафосир ҳам,
Мунда шуруҳ айласа таҳрир ҳам.

Гаҳ битибон «Тазкират ул-авлиё»,
Гаҳ рақам этса «Қисас ул-анбиё».

Бир нафас «Иҳё» била ториб футуҳ,
Жаҳддин ўлган тан аро берса руҳ.

Қилса «Футуҳот»ни гоҳи савод,
Торса футуҳотидин эл юз қушод.

Ёзғали чун олса, ҳисин «Кимё»,
Топса улус қалб мисин кимё.

Чун «Нафаҳот» айласа, ёзмоқ қабул,
«Нафҳаи унс» этса кўнгулга шумул.

Килки «Шавоҳид» сари бўлса кафил,
Шоҳиди мақсудга бўлса далил.

Бўлса «Ҳақойиқ»ники чекса қалам,
Ёзса «маориф»ники ёзса рақам.⁷

Нозири кўнглин чу мунир этса файз,
Роқимининг руҳиға ҳам этса файз.

Кимга бу ишғоли рақам бор эса,
Сихҳату ҳуснихат анга ёр эса,

Тенгри насиб айлаб анга шодлиқ,
Берсун улусдин хати озодлиқ.

Хомасини сафҳатироз айласун,
Сафҳасидин саҳвни оз айласун.

Ҳар кашиишим, хат аро чекса ул,
Бўлсун анга манзили мақсадга йўл.

XLV

*Ёқутнинг ҳуснихат жиҳатидин дарवेशу подшоҳ қошида таъзими
ортғони ва қаламрав саводининг аҳли ҳурмат рақами анинг
саҳифаи ҳолига тортғони¹.*

Боғи фано гулбунида шуҳра вард,
Улки анга гулшан эди Сухравард².

Нафеу ҳаво девиға бермакка тоб,
Авжи ҳақиқат фалакида шиҳоб.

Бир кун ўтуб дори хилофат сори,
Ўйлаки Ҳақ раҳмати офат сори,

Мустаъсим-биллаҳ этиб кўп ниёз,
Қабғага ул навъки аҳли Ҳижоз³.

Тахти уза они чиқориб туруб,
Чун они ўлтуртуб, ўзи ўлтуртуб.

Дурж бир эрди доғи гавҳар ики,
Бурж биру устида ахтар ики.

Шайх деб одоби тариқатда сўз,
Лек халифа тикибон ерга кўз.

Ҳар ён аёқ устида озодалар,
Демагил озодаки, шаҳзодалар.

Шайхга чун эл сори тушти назар,
Кўзига Ёқут кўрунди магар,

Кўпти равон зоҳир этиб изтироб,
Ҳайрат этиб, қилди халифа хитоб.

К-ей аёғинг туфроғи огоҳлар,
Қулуғунга фахр этибон шоҳлар.

Қайдин анга бўлди бу олий мақом,
Ким бу сифат айлагасен эҳтиром.

Шайх деди: Қайси бийик иззу жоҳ,
Мундин ўтарким, анга бермиш Илоҳ.

Ким бори Мусҳаф битимақдур иши,
Ўйлаки андоқ бита олмас киши.

Чун қилур ул Ҳақ сўзининг зийвати,
Вожиб эрур бизга анинг ҳурмати.

Билгач ани муршиди огоҳдин,
Ҳукми жулус ўлди анга шоҳдин.

Сурати хат лутфидин ул покдаст,
Бўлди қаламрав шаҳиға ҳамнишаст.

Билки, Навоий, не сўз этсанг рақам,
Ҳақ сўзидин ўзгага ургил қалам.

Соқий, олиб кел майи ёкутранг,
Куй хаги Бағдодгача бедаранг.

Тут манга ул боданиким, кут этай,
Кохрабо рангини ёкут этай.

XLVI

ЎН УЧУНЧИ МАҚОЛАТ

*Заҳобдек нафърасонлар бобидаким, арақи пешони била раёҳин зеболари
шиға гавҳарафишон бўлурлар. Ва булут аро барқдек хандонлиқ юзларида
айдо. Ва шабнам тўкулган чинордек обилаи кафи даст била ерга наст
бўлгон хасу хошокни сероб қилурлар. Ва чинордек дилсўзликлари
аҳволларида хувайдо¹.*

Эй бўлубон субҳ киби сиймпон,
Меҳринг ўлуб ом нечукким қуёш².

Субҳ киби халқ юзига кулуб,
Чарх киби эл бошиға эврулуб.

Жола киби хора агар ёғдик,
Бошни ниҳон айламайин тоғдек³.

Узса бошинг тиф ила мажлисада жамъ,
Жамъ кўзин ёрутуб, андоқки шамъ,

Хома киби бошинга гар етса шақ,
Сеп қилиб ул шақ била зеби варақ.

Тиф ила етган сойи кўксунга чок,
Сен бериб, андоқки садаф дурри пок.

Давр ичингни неча қонлиқ қилиб,
Нофа киби атрфишонлиқ қилиб.

Нафъдин эл вирди дуо жонинга,
«Ямкусу фил-арзи» сенинг шонинга⁴.

Қайда адо айлагасен бу сирос,
Ким сени деб хайри башар, хайри нос⁵.

Нафъ етурмакка пиор айладинг,
Ўзунга ул нафъни ёр айладинг.

Нафъинг агар халққа бешак дурур,
Билки бу нафъ ўзунга кўпрак дурур.

Қатрае гар баҳрға сочти саҳоб,
Баҳр қилур қатрасини дурри ноб.

Нахлға деҳқон чу берур парвариш,
Бўлур анга мевау гул бермак иш.

Буким эрур сақфға ҳомил сутун,
Бўлмаса сақф, ул ҳам ўлур сарнигун.

Берса чу шоҳид қошиға вусма зеб,
Вусмани ул қош-ўқ этар дилфиреб.

Холки рухсор уза марғуб эрур,
Ул доғи рухсора била хўб эрур.

Улки зарар шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Улки ушатур босибон шишани,
Қилмас аёқ захмидин андешани.

Шуъла тушуб хасғаки тортар алам,
Чун они куйдурди, ўчар ўзи ҳам.

Паппаки эл бўйнида бўлди мухил,
Бўлди таронча била-ўқ музмаҳил⁶.

Чун кўпалак қасдиға азм этти ёш,
Ерга урар бўркин, очиб ўзи бош.

Бумни тепмакка не қуш кирса чуст,
Тепган оёғдурки, қилур дом руст.

Экса гани тухм қилиб элга зўр,
Тухмини торож қилур хайли мўр.

Кимки фалак сори отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.

Сифла нишониси шапорат дурур,
Шуълаға биттабъ ҳарорат дурур.

Бўлса киши мудбир агар бахтиёр,
Ўзига бу амрда не ихтиёр?

Мушкни нофа неча мастур этар,
Атри ани халқ аро машҳур этар.

Кимгаки биззот саховат дурур,
Фақру финодин не тафоват дурур.

Ҳаққи, биров хилқатини қилди пок,
Севмаса нопок эл они не бок.

Меваға мағз ўлса бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман ўлур, дўст ҳам.

Яхши-ёмондин бари эрмас жаҳон,
Лек ёмон зоҳиру яхши ниҳон.

Чунки ёмон қўпрак эмиш, яхши оз,
Жазмки, оз ўлғусидур яхши роз.

Ҳақ сўзи дун халқдин имкон эмас,
Дев тили лойиқи «Қуръон» эмас.

Чунки эрур асли ёмон нописанд,
Айламас ул яхшини асло писанд.

Дунки, ёмон феъли анга хуш дурур,
Жазмки, эл яхшиси нохуш дурур.

Бўлди чу эл қилғониға айбжўй,
Мумкин эмас бўлмомоғи айбгўй.

Айб кўзи чунки бўлур тезбин,
Заҳр кўрар гарчи эрур ангубин.

Улки хаёли бори фосид дурур,
Борча салоҳ аҳниға ҳосид дурур.

Лаъл ҳисобида тутар хорани,
Инжу сонар борча садафпорани.

Ҳам кўринур игна синонча анга,
Ҳам билинур ришта йилонча анга.

Кўрса биров хонида курси фатир,
Дер ани кўк саҳнида бадри мунир.

Эл кафида обиладин тоб ер,
Они ҳасаддин дури сероб дер.

Тун қорасин субҳи сафо соғинур,
Бум парин парри ҳумо соғинур.

Эл майини лаъли равонча тутар,
Турфа буким, ҳасратидин қон ютар.

Кўрса биров кўз ёшини дурри ноб,
Ришта киби ғамдин урар печу тоб.

Топса музаҳҳаб биров айвонини,
Куйдурур ул ўт била вайронини.

Ҳар киши гул исласа, хор ул чекар,
Бода биров чекса, хумор ул чекар.

Элга нишот ўлса, анга дард эрур,
Дард анинг жониға дархурд эрур.

Яхшиғадур аҳли ҳасад заҳмати,
Нақднинг ўғридин эрур офати.

Гулгаки юз хусну латофат дурур,
Атри жуал жониға офат дурур.

Хизрдин иблис эрур аъмо киби,
Рост зумуррад била афъо киби.

Меҳрки равшанлиқ этар фош ани,
Кимга гунаҳ кўрмаса хуффош ани.

Сувки, берур элга ўлумдин амон,
Тира қилур ўтға етишган замон.

Гулки, маъвоси биёбон эрур,
Гулшан анинг кўзига зиндон эрур.

Лек қуёш жавҳари чун келди пок,
Бўлса булут нуриға моний не бок.

Тупса хазаф остига рахшон гуҳар,
Қайда гуҳар қадриға андин зарар.

Кавнни ёрутти расули араб,
Нетгай ўзин тира қилиб Бу Лаҳаб⁷.

Эйки наби қавли била шод сен,
Элга зарар хавфидин озод сен.

Ҳаққи, фалак тоқи бино айлади,
Жавфида бу дайри фано айлади.

Гулшани давронға бериб зебу фар,
Ҳар гулини айлади тобанда хур.

Бу чаман ўлмоғида мавжуд анга,
Бор эди инсон гули мақсуд анга.

Зумраи инсон аро ҳам комили,
Келди машаққат юкининг ҳомили.

Улки камол аҳлидин акмал дурур,
Шоҳи русул Аҳмади мурсал дурур⁸.

Меҳри нубувват бу камоли била,
Авжи камол узра жалоли била.

Этти сенинг шоминга мисбоҳлиқ,
Қилди сенинг шонинга мадлоҳлиқ.

Нафъ тегурмакни чу қилди қиёс,
Кўрки, қиёс этти сени хайри нос.

Улки санохон анга субҳон ўлуб,
Ул санга мадлоҳу санохон ўлуб.

Ушбу бийик маргаба қадрини бил,
Бўйла улуг манзала шукрини қил.

Шукри недур? Нафъ фузун айламак,
Базл камандини узун айламак.

Бўлмоқ агар кўп эса ҳам базлсоз,
Бергали ор айламамак бўлса оз.

Хайр муяссар гар эмас эл била,
Нафъ тегурмак ҳам эрур тил била.

Ганж бериб бўлмас экин тутса кўз,
Улча қилур вақтида бир яхши сўз.

Ҳам сўз ила элга ўлумдин нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлук тан ҳаёт⁹.

Сўз била куфр аҳли мусулмон бўлуб,
Сўз била ҳайвон деган инсон бўлуб,

Бир сўз этиб онча балиятни дафъ,
Ким сочибон ганж етишмай бу нафъ.

Маъдани инсон гуҳари сўз дурур,
Гулшани одам самари сўз дурур.

Сўз била нафъ ўлмаса эл пешаси,
Яхши керак кўнглида андешаси.

Кўнгли киши хушлуғидин хуш керак,
Нохуш агар бўлса, мушавваш керак.

Одами эрсанг демагил одами,
Оники йўқ халқ ғамидин ғами.

Улки киши ўлмагидин шод эрур,
Гўркану ғосилу жаллод эрур.

Қайси бирин кимки тасаввур этар,
Табъға кўрким, не танаффури тар.

Лек биров қилса равонбахшлиқ,
Рух киби сўз била жонбахшлиқ.

Нутқи била етмаса бахшойиши,
Зикри эрур табъға осойиши.

Чун сени Ҳақ нодирасон айлади,
Даҳр элига нафърасон айлади.

Ҳар киши бу амрға мансуб эрур,
Борча улус кўнглига маҳбуб эрур.

Икки жаҳон тахти била афсари,
Билки эрур бир сари, ул бир сари.

Йўқ бу сифатдин пима марғуброқ,
Лек бир иш мундин эрур хўброқ.

Ким берибон қилмамоқ олмоққа хўй,
Нафърасон бўлмоқу йўқ нафъжўй.

Бермак иши хотиридин кетмамак,
Бермагу, олмоқни хаёл этмамак.

Топқонини сочди эл узра саҳоб,
Ким они Ҳақ айлади гардунжаноб.

Мўр терар ҳарнеки, сочқай киши,
Бўлди тирик гўрға кирмак иши.

Чун сочар эл узра шукуфа дирам,
Ҳақ анга не барглар айлар қарам.

Елки йиғар ҳарне ул айлар нисор,
Андин эрур дарбадару хоксор.

Шишаки рухсор уза сепгай гулоб,
Тоқ уза асарлар ани орзулоб.

Чунки супургу йиғар инак далил:
Ётмоқ ешик кейнида хору залил.

Зулфи санамларнинг эрур мушкпош,
Ким они рухсор уза асарар кўёш.

Бўлди бу сунбул исидин хўшачин,
Ким қаро тупроқ қибидур мушки Чин¹⁰.

Бил яна бир мартаба мундин балаид,
Ким анга йўл топмоқ эрур аржуманд.

Қайсидур ул: базл очуқ юз била,
Тутмоқ ачиқ бода чучук сўз била.

Базлда ким лутфни қилмас хато,
Зоҳир этар бир йўли икки ато¹¹.

Тос аро гар мева эрур дилфиреб,
Устида гуллар эрур ортуқси зеб.

Бўлса неча ҳусну сабоҳат била,
Зор қилур элни малоҳат била.

Олгун агар тожға зийнат дурур,
Устида дур бўлса не нисбат дурур.

Хони музаъфарга эрур дилписанд,
Хушроқ эрур сепсалар устига қанд.

Улки бу ахлоқ ила айлаб хиром,
Етса жафо айламагай интиқом.

Балки кудуратни сафо айлагай,
Неча жафо етса, вафо айлагай.

Они башар хайлининг инсони бил,
Одамилар одамиси они бил.

Англа кишиликни мусаллам анга,
Юз кишиликча иш эса ҳам анга.

XLVII

Айюби халаф нохалаф ўғрининг эгрилигин тузғони ва гумроҳлиқ зулматида анга йўл кўргузғони ва ул шайх силсиласига кириб, айёрлиқ камандин узғони¹.

Бир кеча Айюби халаф масти роз,
Тўкар эди шамъдек ашки ниёз.

Ашк дури баҳрига побаст эди,
Куймак аро шамъга ҳамдаст эди.

Хилватида маскани бир бурж аро,
Дурри самин ўйлаки бир дурж аро.

Бу кеча бир қисабури нақбзан,
Бўлмиш эди масканига нақбкан².

Барча кеча ер тубин айлаб харош,
Хуфрасига³ чиқти сарой ичра бош.

Англабон Айюб они, дам урмади,
Тоат этиб, ўзига келтурмади.

Ўғри ўшул хуфра ичидин чиқиб,
Ҳарне топиб, эвда тамомин йиғиб.

Онча неким элта олур чоғлабон,
Берк тонгиб орқасига боғлабон.

Нақбга киргач кичик эрди тешук,
Сигмадиким беҳад улуг эрди юк.

Тор ини сичқонга солиб эрди ғам,
Куйруқиға боғлади ғарбол ҳам.

Кўрди чу Айюбки ожиздур ул,
Кўпги, эшик очтию кўргузди йўл,

Ким, юк улугдир доғи нақбинг кичик,
Йўл сори келгилки, очукдур эшик.

Ончаки бироҳлиқ ул кўргузуб,
Шайх бу янглиғ анга йўл кўргузуб.

Кимгаки кўргузсалар, ул навъ йўл,
Ўзга йўлидин чиқа олғайму ул?

Ўғрини ул ҳол забун айлабон,
Қаддин оғир ҳамл нигун айлабон.

Жониға бир ўт солибон сўзу дард,
Ким куюб андин фалаки ложувард.

Эғнидаги юкни бу ўтга уруб,
Ўзлугининг ҳам юкини куйдуруб,

Музтар этиб ранжу малолат ани,
Хас киби ўртаб бу хижолат ани,

Наъра чекиб сел киби тўкти ёш,
Шайх аёғиға фидо қилди бош.

Ул караму авф тилин лол этиб,
Лутф юки жисмини беҳол этиб.

Шайх карам бирла оритти ёшин.
Лутф ила туфроғдин олди бошин.

Англабон ул дард ила ҳолат анга,
Хирқаи фақр этти ҳаволат анга.

Куйди сулук ўтиға жони анинг,
Ўйлаки, маҳв ўлди нишонин анинг.

Ўзлуки чун куйди нечукким хасе,
Топти ул ўт бирла ёруғлуқ баса.

Комил анга берди чу бу парвариш,
Айлади бир авф бида мунча иш.

Нетти Навоий кўюбон телбалик,
Сен доғи урсанг бир этакка илик.

Соқий, илик тут, гунаҳим авф этиб,
Ким чиқадур жоним оғизга етиб,

Бот бўлу бир жом ила еткур футуҳ,
Сабр еса Айюбча, йўқ умри Нух⁴.

XLVIII

ЎН ТЎРТУНЧИ МАҚОЛАТ

*Афлок ҳайбати шикоятдаким, ҳар бириси дурже кўрунур ва ҳар кавкаби
бир гавҳари пок, аммо ҳуққае дурур захрнок, балки захри ҳалок.
Ва жаҳон луббати киноятидаким, чобуке кўрунур матбуъ ва мавзун.
Аммо золедурур иши макру фусун. Ва фусуни ҳаддин фузун. Ва ул
ҳуққа лаолиси мазарратидин қалам тили дол ва бу золнинг жамъи завол¹.*

Чарх эрур шуъбадасанж, эй кўнгул,
Топма фиреби бида ранж, эй кўнгул².

Шуъбадаси ваҳму гумондин фузун,
Шуъбададин доғи фузунроқ фусун.

Чарх урубон рев ила найранг соз,
Ўйлаки кўк хирқа бида тосбоз.

Хирқасида бахядин анжум нишон,
Бўйида бир парча ямоғ — Қаққашон.

Машъали хур бирлаки, даврон қилиб,
Тос аро ўт хирқада пинҳон қилиб.

Ўткариб ул хирқа аросидин ўт,
Кўргузубон субҳ яқосидин ўт.

Йўқки, чу субҳ оғзини кулгу очиб,
Ҳийла бида оғзидин ўтлар сочиб.

Ўйлаки ул ўтининг учқунлари,
Хирқаси узра сочилиб ҳар сари.

Балки қовурчоқчи киби ҳийлагар,
Кўргузубон чодаридин минг сувар³.

Миху сутунсиз тикибон чодарин,
Даври этиб чодарининг пайкарин,

Анда бўлуб жилвагари анжуман,
Ҳар сори юз луббати симинбадан.

Мунчаки луббат чиқориб симгун,
Қасди бори элга фирибу фусун.

Йўқки, парихондек этиб жисм шақ,
Тиғи бида қони ҳилолу шафақ.

Бўйла парихонлиғ ила ахтари,
Жамъ ўлубон гирдида юз минг пари.

Дема парихонки, эрур пиразол,
Қадди бўлуб далла сифатлиққа дол.

Анжуми тазвирда ёши анинг,
Субҳ баёзи дема боши анинг⁴,

Ҳам тўкуб эл қонини тадбир ила,
Ҳам олиб эл жонини тазвир ила.

Хусравлар қатли учун тезхуш,
Хусрави ҳам демаки, Фарҳодкуш.

Даҳр арусинки, тамошо қилиб,
Макр ила машпоталиқ ифшо қилиб.

Қўйнида машшоталиғи белгуси,
Субҳи сафид — оби, қуёш — кўзгуси⁵.

Айлабон ул шўхни ороста,
Субҳ дами чун гули навхоста.

Ғоза уруб оразига гул била,
Зулф ўруб эғнига сунбул била.

Лола била чеҳрасин ол айлабон,
Доғини ул чеҳраға хол айлабон.

Вусма чекиб, сабза била қошиға,
Меъжар этиб, шабнам ила бошиға.

Сарвдин илгига нигор айлабон,
Сувни анга ойинадор айлабон.

Ғунча аро оғзини пинҳон қилиб,
Сўз чоғи ул ғунчани хандон қилиб.

Наргиси шаҳлодин этиб кўз анга,
Савсану раъно тилидин сўз анга.

Наргисига ғамзау ноз ўргатиб,
Ғамзасини шуъбадабоз ўргатиб,

Чунки безаб хулди бариндек ани,
Хулд неким, лубати Чиндек ани.

Жилва бериб эл аро зеболигин,
Зоҳир этиб ҳар сори раънолигин.

Мунча фусунким, қилиб изҳор анга,
Бўлмоқ учун халқ гирифтор анга.

То ани ҳар кимки кўруб зор ўлуб,
Ишқ камандига гирифтор ўлуб.

Чун кўруб ул золни бир Рустаме,
Бўлди ҳавосида асири ғаме.

Зоҳир этиб ўртада даллолалиқ,
Айтма даллолаки, муҳтолалиқ.

Ул қадар афсун нуҳуфт айлабон,
Ким ул икки тоқни жуфт айлабон.

Маҳкам этар чоғда алар ақдини,
Маҳр этибон жавҳари жон нақдини,

Маҳри маажжал бу дам ар жон бўлуб,
Тонгла муажжал анга имон бўлуб.

Шоҳиди раъноки топиб бўйла даст,
Ошиқини айлади шоҳидпараст.

Ажзу забунлуқ кўруб ойин анга,
Даъви эта бошлади кобин анга.

Маҳри маажжал тилабон жон олиб,
Сўнгра муажжал тилаб имон олиб⁶.

Жон била имонни чу торож этиб,
Даҳр эвидин они ихрож этиб,

Они чиқорғоч, кивуруб ёнани,
Ўз қилибон, бир яна бегонани.

Анга доғи тарки вафо айлабон,
Ўзгага доғи бу жафо айлабон.

Турфа буким, юз келибон минг кетар,
Минг чу кетар, кейнича юз минг этар.

Бўйла бўлуб, келмагу кетмак иши,
Кетгуси бу базмға келган киши.

Давр иши бу навъ тахайюл топиб,
Оҳки, бу давр тасалсул топиб.

Силсила бу навъ азал то абад,
Келгучию кетгучи беҳадду ад.

Гар юзу гар минг фалак айлаб табоҳ,
Оҳ, жафосидин анинг юз минг оҳ.

Минтақаси бирла муаддил хатин,
Яъни ўшул икки ҳамойил хатин⁷

Кўрмак ила фаҳм қилур борча эл,
Ким нега боғлабдур ики ерда бел.

Даврасидин хоҳ куну хоҳ тун,
Топиб ўзин зеру забар туну кун.

Меҳнатидин меҳр юзи сорғориб,
Балки янги ой ҳам ўзидин бориб.

Субҳ тўнин чок этиб онинг ғами,
Шом либосини қилиб мотами.

Ўтни иситмадин этиб беқарор,
Елни югурмақдин этиб хоксор.

Дағдағаси сувни жаҳонгард этиб,
Сарсари туфроғни худ гард этиб.

Баҳр анинг қасди била захрфом,
Заҳр асари айлаб ани талхком.

Конни анинг зулми қилиб тирабахт,
Ўйлаки қон боғлаб ичи лахт-лахт.

Дурға жафоси бўлубон онча фош,
Ким бўлуб ўз ҳолиға бир қатра ёш.

Лаълга ниши тегиб онча аён,
Ким бўлуб ўз захмиға бир қатра қон.

Ўйла булут ҳоли ғамидин табоҳ,
Ким бўлуб ўз дардиға бир тийра оҳ.

Чашма кўруб баски ҳам андин ситез,
Бир кўз ўлуб, ўз ғамидин ашкрес.

Булбул анинг андуҳидин ларднок,
Андин ўлуб гул тўни юз ерда чок.

Тоза туган зоҳир этиб лоладин,
Ул туганин қонға бўяб жоладин.

Шиша кўзидин оқизиб қонини,
Май ўтидин куйдуруб эл жонини.

Гарчи улус жони аро ўт солур,
Берганини барча кишидин олур.

Лек бу ҳамким тутубон ёр ўзин,
Кўргузур эл ҳолиға ғамхор ўзин.

Зоҳир этиб нашъу намо неча кун,
Элни қилур комраво неча кун.

Бирни қилиб жоҳда Қорун киби,
Бирини рифъатда Фаридун киби.

Ушбу иши доғи мувофиқ эмас,
Балки мингидин бири лойиқ эмас.

Ўйла гумон айлаки чархи дани,
Ким кўрунур даврда парвизани⁸.

Олам эли яхши агар дун эрур,
Борчаға ул чамбар аро ер берур.

Чунки бу навъ айлади эл ҳолини,
Дойир этар ҳар сори гарболини.

Яхшини бебокдин айлар жудо,
Покни попокдин айлар жудо.

Эмдики айрилди шарифу хасис,
Қолмади бир пояда дуну нафис.

Қай бириким, бор эди кўпрак дани,
Қилди ани лутф ила кўпрак гани.

Ким шабадин айламайин дурни фарқ,
Фарқин анинг дурлар аро қилди гарқ.

Гулшани даҳр ичраки, ҳар бибасар,
Бор эли наргис киби кўтахназар.

Қўйди анинг базмида гоҳи фараҳ,
Сим табақлар уза олтун қадаҳ⁹.

Гулники покизасиришт англади,
Зевари гулзори бихишт англади.

Хори бало бирла этиб мубтало,
Уздию совурдию қилди жало.

Ул териким, ринд қилур журъадон,
Мушки Хўтан айлади анда ниҳон.

Қайда адими Яман идрок этиб,
Айлади қурбон ани юз чок этиб¹⁰.

Улки кириб тигдек эл қониға,
Рутбада солиб они шаҳ ёниға.

Ўқ киби тузлар бори андин залил,
Кишдин ихрож бўлуб мил-мил.

Турфа буким, яхши дегил гар ямон,
Муҳлат агар берса бир озроқ замон.

Ханжари бедодни қилғонда тез,
Яхши-ёмон бирла тенг айлар ситез.

Кимники тахт узра қилур аржманд,
Тахта уза оқибат айлар нажанд.

Кимгаки бир тахта киз айлар паноҳ,
Анга доғи тахта қилур хобгоҳ.

Кимгаки бир жом тутар нўши баҳр,
Оқибатул-амр эзар анда заҳр.

Йўқ киши ул жомни нўш этмаган,
Сўнгра бу заҳр ила хуруш этмаган.

Ҳар киши шаънинки, рафеъ айлади,
Амриға оламни мутеъ айлади.

Қилди яна жавр била зердаст,
Даст-бадаст айлади туфроққа наст.

Даҳрда ул хайлки, шоҳ эрдилар,
Додгару мулкпаноҳ эрдилар.

Бирни қатил айламайин қўйдиму?
Зору залил айламайин қўйдиму?

Кўрки қаён борди Фаридуну Жам,
Эражу Хушанг ила Заҳҳок ҳам.

Салму Манучеҳр ила Навзар қани?
Баҳману Дорову Скандар қани?

Қани жаҳон довари Чингизхон?
Қани жаҳон хони Темур Кўрагон?

Бирга вафо айламади чархи дун,
Кимники чекти, яна қилди нигун.

Давлату иқболи била бўлма шод,
Меҳриға ҳам айламагил эътимод.

Ҳеч дурур ҳосилу боқиси ҳеч,
Кеч боридин бот, вале қўйма кеч¹¹.

Сени ул этгунча забун, сен бурун,
Айла, ани фақр ила хору забун.

Токи не илгингдадур олмайдур ул,
Борчасидин силк этагу, торт қўл.

Ҳарне бор илгингда пароканда қил,
Ўз илигингдин ани шарманда қил.

Панжаи хуршеддек, илгингни оч,
Анда неким сийм эса, оламға соч!

Ул сени айлар чу тихидаст бил,
Билгач ўз-ўзингни тихидаст қил,

XLIX

*андарнинг етти иқлим мамоликин панжаи тасарруфиға киюрғони
ва холи илик била оламдин рихлат маркабин сурғони¹.*

Чунки Сикандар шаҳи иқлимгир
Бўлди жаҳон мулкида соҳиб сарир,

Қолмади бир ерки юруб олмади.
Ерки юруб олмади бир қолмади.

Ҳитаи ҳукмиға кириб баҳру бар,
Қабзаи амриға тушуб хушку тар.

Хутба ўқуб гунбади ахзар уза,
Сиккаи адлин уруб ахтар уза².

Куллуғини шаҳлар этиб ихтиёр.
Куллуғи шаҳларға бўлуб ифтихор.

Ҳам шаҳ ўлуб, ҳам валию ҳам наби,
Ҳикмат ила ҳам туз ўлуб машраби.

Зотиға Жамшедлик ойин бўлуб,
Кўзгу анга жоми жаҳонбин бўлуб.

Ҳам ети кўк ҳукми муяссар анга,
Ҳам ети иқлим мусаххар анга.

Бўйла ҳумоюнфари фирузбахт,
Дайри фанодин чекар ўлғонда рахт.

Кўрди ажаб ажз ила бечоралиқ,
Оллиға тунги ажаб оворалиқ,

Не ҳукамоси бўлубон дастгир,
Не хадаму бандаси фармонпазир.

Борчаси қолиб бу яшил боғ аро,
Озим ўлуб ул қаро туфроғ аро.

Ўртади чун бўйла заволи ичин,
Бу сўз ила айлади холи ичин,

Ким: «Бу нафаским борадурмен залил,
Навбати шоҳий манга кўси раҳил.

Қайсиғаким шарти ҳамият дурур,
Мендин анга ушбу васият дурур:

Ким манга чун тойири бўстони қуде,
Қилса ҳаво ёд этиб айвони қуде.

Оҳ ила оламни қаро айлабон,
Хобгаҳим наъш аро айлабон,

Қабрга чун бошлагунгуздур йўлум,
Наъш ёнидин чиқаринг бир қўлум,

То кишиким қилса назар ул сори,
Ибрат ила боққай ўшул қўл сори,

Билгай аниким ети кишвар шаҳи,
Етти фалак мушкилининг оғаҳи,

Жисмида жон йўқ бу макондин борур,
Холи илик бирла жаҳондин борур³.

Кимки жаҳон мулки ҳавасдур анга,
Ушбу илик тажриба басдур анга».

Торт, Навоий, бу жаҳондин илик,
Қайси жаҳон, жавҳари жондин илик.

Соқий, эрур коми дилим мастлиқ,
Мониъ эрур лек тихидастлиқ,

Лутф ила бер илгима май жавҳари,
Май неки, ойнаи Искандарий.

L

ЎН БЕШИНЧИ МАҚОЛАТ

*Жаҳл майининг дурдакашлари шағнидаким, салоҳ хирқалари маъсият
гидин чок дурур. Ва май жаҳлнинг сархушлари бобидаким, ҳар бири
майхона эшигида масту бебок юрур ва йиқуқ майхона аларга тахти
имшедосо ва синуқ паймона аларга жоми жаҳоннамо ва надомат ашки
ёғиниким, гуноҳ шуъласин ўчурур ва тавба барқи ўтиким, маъсият
хирманин куйдурур¹.*

Эй тарабинг жомға ҳамдастлиқ,
Жаҳл хуморидин ишинг мастлиқ².

Ўксумайин айши мудоминг сенинг,
Жоми жаҳолат била коминг сенинг.

Купдек ичинга солибон бода жўш,
Кўнглунга ул жўш ила ҳардам хуруш.

Бода солиб жонингга жўши гурур,
Йўқ санга куп янглиғ ўзунгдин шуур.

Фиску фужур илги чу оғзинг очиб,
Куп киби гафлат майидин каф сочиб.

Не санга ўлмак ғамидин мотаме,
Не санга паймона тўлардин ғаме.

Етса ажал муҳтасиби нетгасен,
Дафъага талбир не навъ этгасен?

Урса жафо тоши бу купга туруб,
Ташласа ҳар порасини синдуруб.

Жисминга доғ ўртаса ҳар доғ уза,
Тўкса майингни қаро туфроғ уза.

Зарфи сафолингни ушотгонидек,
Лаъли майинг айласа ер қонидек,

Буки майи жаҳл ичасен беҳисоб,
Бўлғуси бир кун санга бу эҳтисоб.

Неча сенинг мастлигинг ою йил,
Ой ила йил мастлигингдин ойил³.

Мастки феъли бори муҳмал дурур.
Кўйнинг атфолига муҳзал дурур.

Кўй бошидин чу бўлур телба фош
Ёғдурур атфол анга ҳар сори топш.

Улки ичиб бодани паймонадин,
Маст чиқар кўйга хумхонадин,

Манглайиким томға тегиб, қон бўлуб,
Бошида дастори паринон бўлуб.

Елга қилиб ҳамла ёмон ит киби,
Қайси ёмон ит, қопоғон ит киби.

Жисмини усруклук этиб дам-бадам,
Ҳар сори кўйса қалам ул сори хам,

Сел сувин топса ичиб, мул киби.
Сой тошини топса отиб гул киби⁴.

Учраса олам гулу тоши анга,
Йўқ олиб отмоққа таҳоши анга.

Тошидин атфол гаҳи бутрабон,
Гаҳ йиқилиб масту маланг ўйнабон.

Гаҳ йиқилиб, гаҳ кўруб ул ҳар нафас,
Маст солиб ҳар сори қўл ҳар нафас.

Бўйлаки кўруб йиқилиб пай-бапай,
Бирто йиқилғонда босиб они май.

Май қилибон беҳуда ҳолин анинг,
Қай қилиб олуда сақолин анинг.

Жўлаҳа гурвошида оҳордек,
Йўқки заған паррида мурдордек,

Қай соқолин ҳар неча попок этиб,
Ит яламоқ бирла яна пок этиб⁵.

Мастлик уйқуси чу зойил бўлуб,
Кўз очибон бодаға мойил бўлуб.

Не топибон бошида дасторини,
Не кўрубон белида динорини.

Тўнини элтиб яна бир роҳзан,
Уйлаки сўйғайлар ўлуктин қафан.

Қин қолибон қўлда пичоғин солиб,
Кафши доғи бир тушубу бир қолиб.

Тўн этаги балчиг ўлуб, олли ўл.
Олли ўл, аммо анинг оллида қўл.

Нечаки матлуб ўлубон уй анга,
Бўлмайин уй ғайри узун кўй анга.

Раъша солиб титрамак андомиға,
Оғзи ажаб таъм бериб комиға.

Кисларига маҳкам этиб қўлини,
Неча тилаб топмайин эв йўлини.

Ўғри тўнин сўйғон эмас эрди бас,
Қолғонин эҳлод ҳам олиб асас.

Ул кишидек англаки дармон учун,
Чок этар ўқ захмини пайкон учун.

Эврулубон боши, озиб ҳуши ҳам,
Ёшунуб эғнига баноғўши ҳам.

Ҳар сори бу навъ тушуб гом анга,
Кўрки не шакл ўлгаю андом анга.

Мунча машаққат бида ранжурлук,
Бир сорию, бир сори — махмурлук.

Дема хумор, они дегил юз бало,
Жамъ ўлубу они қилиб мубтало.

Кўрки, не кирмак бўлур ўз қонига,
Боқки, не бедод эрур ўз жонига.

Бу худ эрур ушбу сифат турфа ҳол,
Турфароғи буки ул айлаб хаёл.

Ким эрур ушбу иши қаллошлиқ,
Ринду қаландарвапу авбошлиқ.

Кўнглига кирмай бу маломат анинг,
Жонини олмай бу хижолат анинг.

Қилмай асар мунча қабоҳат анга,
Мунча қабоҳатлар ибоҳат анга.

Зол қизи⁶ ҳар нечаким бўлса зишт,
Бордур анинг кўзига ҳури биҳишт.

Шоири кажтабъни деким не ер,
Сеҳрдур оллинда не муҳмалки дер.

Итки қозон ошиға тегурди тил,
Юз қаролиқ бирла дурур юз қизил.

Улки улус қатлиға жаллод эрур,
Ўғлини ўлтурса доғи шод эрур.

Бўлмас эди гулхани анборкаш,
Бўлмаса мурдор исидин табъи хуш.

Улки кемур сотмоғин айлар шиор,
Юз қаро бўлмоқдин анга қайда ор.

Чуғз гар обод аро манхус эрур,
Лек бузук кунжида товус эрур⁷.

Май не ажаб тинни ябоб айласа,
Сел не тонг уйни хароб айласа.

Уйни йиқиб сел этар элни жало,
Хоссаки, вайрон ую сели бало.

Бодаки йиқмоқ сори-ўқ майлидур,
Жисм уйига билки бало селидур.

Қайси бўлур жисм уйиким, жон уйи,
Жон уйи ҳам демаки, имон уйи.

Селға ҳар сорики тугён эрур,
Шоҳ ила дарвеш уйи яксон эрур.

Бодаға кўргузса киши хиралиқ,
Ақл чароғига берур тиралиқ.

Томса чароғ ўтиға бир қатра сув,
Уйда ёруғлуқдин илик ўзга юв.

Хосса чароғеки, киши субҳу шом,
Май суйидин қуйғай анга жом-жом,

Машғал ўтиға сув агар бир аёғ
Қуйса ўчар, кўрки, не бўлғай чароғ.

Тира бўлур сув била машғал ўти,
Демаки машғал ўти, манқал ўти.

Манқал йўқ, кўра эрур гар танур,
Сувки етар қолмас анга тобу нур.

Қуйса сув оташғахи ичра мажус,
Сандали бир дамла бўлур обнус⁸.

Ҳар кишиким қилса бу сувдин тараб,
Хонасиёҳ ўлмоғи ермас ажаб.

Сув демагил оники, бир ўт эрур,
Ким ети кўк хирманини қуйдурур.

Шуўлаким, ул ўртагай афлокни,
Тушса не қуйғай хасу хошокни.

Эйки вужудунг уйи хошок эрур,
Зор танинг худ бир овуч хок эрур.

Неча бу хошокка ўт урмоғинг,
Неча бу туфроғни совурмоғинг.

Дард ўтидур бодаву ҳирмон суйи,
Йўқки томуг ўтию тўфон суйи.

Урма ул ўтни хасу хошокинга,
Қуйма бу сувни бир овуч хокинга.

Гарчи сувдек софию мавзун эрур,
Сувлуғидин ўтлуғи афзун эрур.

Ҳар сувки қайнар сув эрур кўрмаги,
Нисбат эмас ўт била куйдурмаги.

Ҳар неча ўтға илик урса киши,
Етмагу куйдирмак эмастур иши.

Кимки қизиг сувға илигин урар,
Ҳар нечаким илги етар ўлтурар.

Ҳосил анинг ўти ўту суйи ўт,
Ранги ўту ламъаи дилжўйи ўт.

Кимки бу тўрт ўт аро бўлғай асир,
Барқ гузаргоҳида ёнғой ҳарир.

Қайси бадан ичра бу тўрт ўт ёниб,
Тўрт аносир тафидин ўртониб.

Йўқки, бўлуб тўрт аносир адам
Ақлу ҳису дин ила ислом ҳам⁹.

Ўтки, бу навъ ўлса ҳарорат анга,
Не сув этар дафъи шарорат анга.

Барқни паст этмади тўфон суйи,
Гул ўтин ўчурмади найсон суйи.

Сувки бу ўт жонига офат дурур,
Тавба чоғи ашки надомат дурур.

Бу ўт ўлур, ашк ёғар чоғи дафъ,
Йўқки бу ўт, дўзах ўти доғи дафъ.

Қайда топор қатра бу янглиғ киши,
Нафъ чоғи қилғучи дарё иши.

Кимни пушаймонлиқ этиб ашкнош,
Гавҳари мақсуд анга ҳар қатра ёш.

Кўзки ҳаё ашки тўкар чун саҳоб,
Қатрасининг ҳар биридур дурри ноб.

Тавба ани англама таъриф ила,
Ким берилур кимсага таклиф ила.

Ёхуд ангаким, мадад этмас билик,
Аҳдида мусҳаф сори элтур илик¹⁰.

Ёки қачон арбада бунёд этар,
Дафъини айларга қасам ёд этар.

Борча қазо ўтига хасдур булар,
Тавба ҳисобида эмасдур булар.

Кимки қазо илгида беихтиёр,
Тавба қилурда анга не ихтиёр.

Тавба эрур журмга топмоқ вуқуф,
Оллидаги йўлини кўрмак махуф.

Ёки қилур вақтда бериҳлик,
Бўлмоқ ул иш айбиға огоҳлик.

Билсаки Ҳақ ҳозир эрур борча вақт,
Қилғониға нозир эрур борча вақт.

Кўнгли аро тушса малолат ўти,
Жонини куйдурса хижолат ўти.

Етса бу ҳолатда тафаккур анга,
Қилғонидин бўлса танаффуру анга.

Соиқаи лутфи Илоҳи етиб,
Жозибаи номутаноҳи етиб,

Ўзлукидин қилса жудо Ҳақ ани,
Қўймаса ўз ҳолиға мутлақ ани.

«Тубу илаллоҳ» ила топса футуҳ,
Бўлса бу тавбаки, топибдур Насуҳ.

Ҳақ бу карам қилмаса нетеун киши,
Ўзлуки бирла нечук этеун киши.

Тавба эмас етмайин илҳоми гайб,
Кимки ўзи қилса ушатмоқни айб.

Одами ўз журмиға мухтор эмас,
Тавбасидин доғи хабардор эмас.

Амр бўлуб тавба деса чин дурур,
Гар они ҳифз этмасалар синдурур.

Тавбаға ҳар кимгаки тавфиқ эрур,
Синмас анинг тавбаси таҳқиқ эрур.

Ўзлук ила тавба табоҳи дегил,
Қилмоғидин тавба илоҳи дегил.

LI

*Бани исроилийи Ринднинг ўзлукидин тавбаси уйи иртифои қасам қофи
тошлари била фалакка чиққони ва май селоби ул бинони йиққони.*

Бор эди Ринди Бани исроилий,
Бода учун майкадалар соили.

Май бўлубон қути ҳаёти анинг,
Халқ ичида Маймана оти анинг.

Жисми сабу чеккали комил бўлуб,
Майға ўз оти киби ҳомил бўлуб.

Тортибон эл зарфини майхонадин,
Журъа таҳин чеккали паймонадин,

Етмаса гар журъаи лойи анга,
Бўлубон ул лаҳза балойи анга.

Кўп қилибон тавба, вале синдуруб,
Кўнглини тавба ишидин тиндуруб.

Баски қилиб тавбада нуқс ошкор,
Тавба қилурдин бўлубон тавбакор.

Бир сахари қилди ҳавойи сабуҳ,
Етти иноят эшигини футуҳ.

Ҳотифе ун чектики, эй булфузул,
Тавба қил эмдики, етишти қабул.

Сен тиладинг бизга ризо бўлмади,
Ғайри ризо ҳукми қазо бўлмади.

Чунки бизинг соридин ўлди талаб,
Кел бериким, бўлди маҳалли тараб.

Ринд ичига тушубон тоби шавқ,
Ашк бўлуб жисмига гирдоби шавқ.

Ҳар дам ўлуб қисми ҳузуру сафо,
Тавба солиб кўнглига нуру сафо.

Ҳарнеки йиллар тилаб айлаб ниёз,
Борчаға бир дамда бўлуб сарфароз.

Тавба сори чун ўзи айлаб нишаст,
Шиша киби тавбаси топиб шикаст.

Ҳақ чу они тавбаға маҳрам қилиб,
Садли Скандар киби маҳкам қилиб.

Ўздин эса тавба бўлур ўйла сует,
Ҳақдин эса тавба бўлур бўйла рует.

Журм Навоийни кўп этмиш малул,
Ё Раб, ўзунг тавба бериб қил қабул.

Соқий, аёқ келгуру тут бизга бот,
Аҳд бошин, тавба аёгин ушот.

Узр десам, бўғзума қуйғил йиқиб,
Қуйғали кўксум уза лекин чиқиб.

LII

ЎН ОЛТУНЧИ МАҚОЛАТ

*Худнамо муханнасвашиларнинг дунё зийнати иктисобида ҳийласозликлар
ва жонфидо меҳнаткашларнинг дин қуввати ҳисобида сарандозликлари
Ва газо майдони соҳати васфидаким, эр била номард бир-биридин айрили
Ва шаҳодат қони таърифидаким, гуноҳ дудидин юзи қарорғонларни
сурхрў қилур¹.*

Эй сурубон айни жалодат аро —
Рахшени майдони шужоат аро²,

Барқдин ул рахшни кам билмайин,
Кўзига Рустамни доғи илмайин³.

Кўрмайин азбас тутуб ўзин бийик,
Ўз бошидин кўкка дегин тўрт илик.

Пўя чоғи рахши бўлуб кўҳтан,
Устида қоплон киби ул пўязан.

Кибр этибон эл била феълин дуранг,
Куллаи зулм узра нечукким паланг.

Ит эти қоплон киби қути анинг,
Кибр ели боди бурути анинг.

Чинки тоғиб қоши учиди нишаст,
Чархи даний тоқиға солиб шикаст.

Кибр ила ҳар сори гириҳ қошиға,
Ўзга тафаръун солибон бошиға.

Ужб ила ҳар қоши учиди гириҳ,
Ўйлаки ҳар ён қулоғида зириҳ.

Гарчи анга ул сабаби эҳгиром,
Турфаки ҳам бидъат ўлуб ҳам ҳаром.

Ҳалқа уруб кўй ити тавқиға таън,
Ҳалқа демаким, бўлубон тавқи лаън.

Зулмда Заҳҳоклиғи билгуруб,
Икки йилон эғнида ҳалқа уруб.

Шаръ хилофини чу фовш айлабон,
Юзда сақолини тарош айлабон.

Балки чу бидъатни қилиб иштиғол,
Лойиқ ўлуб, қирқар учун ул сақол.

Зулм хадангини чу паррон қилиб,
Юзини пайкониға суҳон қилиб⁴.

Икки бурути қили ҳар ён ғулу,
Нафсу ҳаво қушлариға ҳалқамў.

Оғзики бир нукта демай жуз хилоф,
Борча бинойи занаху ўзга лоф.

Бўлди сақол пардаси чун баргараф,
Анда занах зоҳир ўлуб ҳар тараф.

Бошта ўтаға бўлубон жилвагар,
Динин анинг боштин учурмоққа пар.

Ул деб ани шаҳрари Рухул-амин,
Тащлаб ани гарчи билиси лаин⁵.

Парларини бум бошидин сўюб,
Афсари товус анинг отин қўюб.

Орқаға дастори учи теккани,
Тебранури бирла уруб гардани.

Бўрки учин ичкари буккан аён,
Ҳирсу ҳаво қушлариға ошён.

Тўни инак бўлмаса, кўнгли ҳазин,
Жинси хитой бўлмаса қошида чин.

Юзида зарбафтдин истаб нишон,
Ҳажв битарга варақи зарфишон.

Балки либосини паранд этмайин,
Бистар этиб тўнға писанд этмайин.

Кўнглок этиб нозу ҳавасдин катон,
Қайси ҳавас, парри магасдин катон.

Парри магас ҳам дема, шабнам дегил,
Терлик анинг устига байрам дегил.

Белига зарришта қурин банд этиб,
Балки зарофат била такбанд этиб.

Ёғлиғи ул хуллаи зарринтакаш,
Ким анга жонлар чекибон риштакаш.

Тўн юзи олтун била жадвал анга,
Балки ўтук тақаси зарҳал анга.

Рахш уза урғон эғари зарнигор,
Балки жибилгир анга гавҳарнигор⁶.

Турфа абойе анга истаб кўнгул,
Ранги сақарлот била долу гул.

Мунчаву юз мунча зарофат била,
Қайси зарофатки, қабоҳат била.

Дев жамолини паридек ясаб,
Хорни гулбарги таридек ясаб.

Жилва қилиб шоҳиди раъно киби,
Бода ичиб гулрухи зебо киби.

Чун тегуруб бода димоғига нашв,
Сўз мутаоқиб демайин ғайри ҳашв.

Неча лаванд оллида борча нажис,
Бирида не ақлу не идроку ҳис.

Гулхану юз зоғи нажасихордек,
Ё заған атрофида мурдордек.

Нукта ёқардек анга беҳад дебон,
Беҳаду андоза хушомад дебон.

Ул қилибон уштулуму хайли рев,
Хайли шаётин, ўзи ўртада — дев.

Борча ани бегиму мирзо дебон,
Хулқини хуш, хуснини зебо дебон⁷.

Мунча фазиҳатлиқ эмас эрди бас,
Ким ура олмай чоғир ўлмай нафас.

Чунки чоғирни қилибон заҳри мор,
Туъма йилон этин этиб ихтиёр.

Ер-ичари борча ҳарому ҳариш.
Бу емак-ичмакдин анга парвариш.

Чун чекибон икки тўла жоми соф,
Лоф ила ҳар дам ушотиб юз масоф⁸.

Тоғ киби тиг чекиб бедариг,
Еткуруб ой худига ҳар лаҳза тиг.

Гурз ила Баҳром бошин ёнчибон,
Найза била суратиға сончибон.

Пилга йўқ пашшача қадру баҳо,
Песа ипакча кўзига ажлаҳо.

Сафҳан раммол қошида паланг,
Реза сув қуртию йилони наҳанг.

Раъдни деб базмида тунбак уни,
Барқ — кабоби ўтининг учқуни.

Зулм ила ғадр онча бу ғаддорда,
Ким они кўрмай киши куффорда.

Ул нимаким, бош анга сунмай намоз,
Ул нимаким, кўнглига кечмай ниёз.

Миннатининг остида мулку сипоҳ,
Мулку сипаҳ қайси бўлур, балки шоҳ.

Демаки ҳар шоҳға миннат кўюб,
«Мо халақаллоҳ»ға миннат кўюб.

Шаҳға газоф онча деб ул тирабахт,
Ким дегин ул бермиш анга тожу тахт.

Таън қилибким, «манга юз минг берур,
Юз, икки юз минг манга лойиқмудур?!»

Юз киши рашк этгуча чаркам қани,
Минг йигит отлангуча ўлкам қани?

Ҳолим агар кечса бу янглиғ табоҳ,
Бўлмаса бу шаҳ, яна мулк, ўзга шоҳ!»

Ёва деб ул ҳар кеча фарёд этиб,
Туш-тушидин хайли ҳам имдод этиб.

Мушча анонияту пиндор анга,
Ким берибон нафси ситамкор анга.

Онинг учунким, қачон ўлса набард,
Айласа афлок юзин тира гард.

Икки тарафдин яланғоч тиғи тез,
Солса жаҳон халқи аро рустахез.

Ел юрагин тиғи шикоф айласа,
Хасм бошин гурзи ғилоф айласа.

Арзи хунар бўлса йигитлар иши,
Қилса аён ўз хунарин ҳар киши.

Ул доғи шояд сунубон ишга қўл,
Ул неча минг эл аро бўлғай бир ул.

Бергучи оз-қўнға чу Тенгри эрур,
Кимга берур фатҳни Тенгри берур.

Тенгрига шаҳнинг туз эса нияти,
Нега чекар хайлу сипаҳ миннати?!

Хоссаки бир жоҳили дуну табаҳ,
Жаҳду жид этгай тилаб ўзига жоҳ.

Миннатига айласа шаҳ илтифот,
Ҳақ карамидин анга юз минг уёт.

Бир киши ул сафлаки, юз минг дурур,
Рустам эса, бору йўғи тенг дурур.

Айласа ул дам икки Рустам иши,
Бир киши охир ҳам эрур бир киши.

Эйки хароб этти такаббур сени,
Солди такаббурға тасаввур сени.

Ожиз эса Гев ила Рустам санга,
Эрлик эрур анда мусаллам санга.

Ким бу тасаввур била пиндорни,
Нафс ҳавосида йўқу борни,

Кўнглунг уйидин барисин сургасен,
Балки фано ўтиға куйдургасен.

Ҳар нимаким, шаръ хилофидур ул,
Тўккасен ар бодаи софидур ул?

Ҳирсу ҳавас хилъатини чок этиб,
Танни ризо чашмасида пок этиб,

Солибон эғнинга ризо кисватин,
Чеккасен устунға ғазо кисватин.

Ўзни ғазо ишида чувт этгасен,
Белни жиҳод амрида руст этгасен,

Кўнглунг аро ҳиммат агар бор эса,
Зотинг аро журъат агар бор эса,

Ҳақ йўлида бош қўюбу жон чекиб,
Меҳнатини то эрур имкон чекиб.

Тенгри учун кирсанг агар қонинга,
Минпатини қўйғасен ўз жонинга.

Эйки, етишти бу саодат санга,
Ким эрур имкони шаҳодат санга.

Қўпу бу йўл азмини мардопа қил,
Жонинг агар юз эса, шукрона қил.

Етса-ўқ ул пўйда жисминг туши,
Билгил ани гулшани давлат қуши.

Жонинга пайкони ажал ёғмоғин,
Бил бори раҳмат булутидин ёғин.

Тиғким, ул қатлинг учун чекса тил,
Жавҳарини баҳри карам мавжи бил.

Қўлига агар кузунга кирса губор,
Сурмаи гуфронча ани эътибор.

Марг самумидин агар етса бим,
Бил ани Исо нафасидин насим.

Жисминга тиф очса ўлум равзани,
Рухунга жаннат йўли билгил ани¹⁰.

Қонки сабилиллоҳ ародур сабил,
Қатраси учмоқ гулидиндур далил.

Дин йўлида қонга бўёлгон бадан,
Қондур анга хуллай гулгун кафан.

Кимки, шаҳодатга мужоҳид дурур,
Қони қизил юзига шоҳид дурур.

Тира эса ҳар неча дуди гуноҳ,
Билки сурар ани шаҳид урғон оҳ.

Мигни бўстон ели сурғон киби,
Абрни тўфон ели сурғон киби.

Журм туни гарчики, жовид эрур
Тиғи шаҳодат анга хуршед эрур.

Лек мужоҳидга керакким гараз,
Бўлмаса жаҳд ичра ғанимат эваз.

Кимки ғанимат учун айлар ғазо.
Манъи шаҳодат анга басдур жазо.

Улки жиҳод айласа толон учун,
Сойим эрур неъмат алвон учун.

Қолса тирик ғазв эли майдон аро,
Ўлмак эрур чашмаи ҳайвон аро.

Ғазвда ким ўлмаса тортиб тааб,
Оби ҳаёт ичра эрур ташналаб.

Исмға сафдин киши ўткарса гом,
Бил они масжидда риёи имом.

Сафдин агар қолса кейин не дейин,
Келди нисо қибла сафидин кейин.

Ўлжа учун улки жалодат қилур,
Муздга «Қуръон»ни тиловат қилур.

Ўлмак учун бўлмаса ғозига кин,
Ҳайфдур ўлтурмоқ ани бил яқин.

Кимгаки жонондин эрур жон азиз,
Ҳайфки, қилғай ани жонон азиз.

Улки эрур ғазв иши одат анга,
Бўлмаса иқболи шаҳодат анга¹¹.

Лек шаҳодат сори тутса умид,
Бил они ҳар маъракада бир шаҳид.

Улки мубоҳот учун истар масоф,
То чиқибон маъракадин урса лоф.

Англа эранлиқдин ани бенасиб,
Не деса номард эмастур ғариб.

Сунқур агар турнани овлар куни,
Юзни олур бир доғи чиқмас уни.

Туъмаки нармода заған ёд этар,
Торгуча жиға неча фарёд этар.

Яхши эмас гар қилиб айтур киши,
Кўр не бўлур қилмайин айтур иши.

Кимгаки эрлик асари ёрдур,
Бир демас, ар қилғони минг бордур.

Қўрмаган эрликдин ўзин баҳраманд
Бирни доғи қилмаса юз дер баланд.

Вақти била қилди хурус ун аён,
Тинмади бир лаҳза курук мокиён.

Ғайри ғазо кимгаки дилхоҳ эмас,
Кўрса ўзин ўртада лиллоҳ эмас.

Ғар иши таърифида тортар наво,
Бил ани раънолиғу нафсу ҳаво.

Лиллаҳ эса яхшироқ элдин қироқ,
Ҳақ чу билур, билмаса эл яхшироқ.

LIII

*Абдуллоҳ Муборакнинг бурқаъ била жиҳод майдониға кириб,
фатҳ жамолидин бурқаъ олғони ва Ҳасан Рабиъ ул-жамолини
кўруб ҳайрон қолғони.*

Қилди ривоят Ҳасан бин Рабиъ
Ғазв масофида бу амри бадиъ —

Ким бор эди маърака пайкор ила,
Зумраи исломға куффор ила,

Куфр сипоҳи сафидин пурдиле,
Балки ажал ханжаридек қотиле.

Кирмиш эди кин ила майдон аро,
Солмиш эди раҳшини жавлон аро.

Дин чериги қатлиға тигин билаб,
Наъра урар эрди мубориз тилаб.

Кофири қотил чу забардаст эди,
Ҳар киши бир зарбасидин паст эди.

Кимки хиром айлади майдониға,
Кирди ўзи куч била ўз қониға.

Неча мусулмонни чу қилди шаҳид,
Бўлмиш эди дин чериги ноумид —

Ким саф учидин сурубон бир далер,
Кирди кийик қасдиға андоққи шер.

Меҳр киби кўк темур ичинда ғарқ,
Ламъа солиб тиги анингдекки барқ.

Чехрасини бурқаъ аро ёшуруб,
Ишқ ўти янглиғ ёшурун куйдуруб.

Қаҳр ила кофирға етишган замон,
Ҳамла ҳамон эрдию йиқмоқ ҳамон.

Чунки узотти ани дўзах сори,
Ўйлаки мазбуҳни матбах сори.

Қойтти келган йўли бирла юруб,
Кабкхиромин бир-бир монғдуруб,

Дин сипаҳи сафлариға тушти жўш,
Ҳар сори такбир ила чиқти хуруш.

Етти адув иззатиға хорлиқ,
Куфр ливосиға нигунсорлиқ,

Ғози ўзин чунки аён қилмади,
Кимса анинг ким эканин билмади.

Менда солиб шавқи анинг изтироб,
Топтим ани ҳар сори айлаб шитоб.

Тиги ҳам эгнида ҳамойил эди,
Бурқани ҳам юзига ҳойил эди.

Делим: «Аё ғозийи нусратқарин,
Тиг ила зарбингға туман офарин.

Ўлгум ўшул чехра ҳавоси учун,
Бурқанин оч, Тенгри ризоси учун».

Тенгри отин чунки самоъ айлади,
Чехрасидин парда видоъ айлади.

Иззу шараф тожиға торак эди,
Тораки даҳр Ибни Муборак эди.

Кўйдум отининг аёғиға жабин,
Дедим: Аё носири шаръи мубин,

Кўрмагинга жон бериб аҳли жаҳон,
Недин эрур чехрани қилмоқ ниҳон?

Парда ҳижобини юзунгдин арит,
Саф аро сур, элга ўзунгни танит.

Деди: «Ҳасан, айламагил ижтиҳод,
Улки анинг ишқида қилдим жиҳод.

Жумлаи ҳолимдин эрур оғаҳ ул,
Қайси қадам урсам эрур ҳамраҳ ул,

Тониса улким, манга мақсуд эрур,
Тонимаса олам эли суд эрур.

Ҳар киши коме тиласа ёрдин,
Ёр иши махфий керак ағёрдин».

Лек жиҳод ичра бу асғар дурур,
Нафс била айлаган акбар дурур.

Тенгри Навоийга егургай жазо,
Кофири нафси била қилса ғазо.

Соқий, олиб кел қадаҳ эл жонидек,
То сумурай душмани дин қонидек,

Хусрави ғозий кафидин бер набид,
Ичмакидин айлай ўзумни шаҳид.

LIV

ЎН ЕТТИНЧИ МАҚОЛАТ

*Баҳор йигитлиги назоҳатидаким, раёҳини нозпарвардларин мулавван
хулалар била ороста қилур. Ва йигитлик баҳори латофатидаким,*

*райҳоний хат била ораз гулин гулу райҳонга ўт солгудек пероста этар. Ва
хазон қарилиғи бурудатидаким, гулистон ашжори била қушлари ондин
беваргу наво дурур. Ва қарилиқ хазони шиддатидаким, бадан гулистонининг
тоза гуллари ондин барбоду ҳаво¹.*

Чун Ҳамал айвонини ёрутти меҳр,
Даҳрга меҳр айлади зоҳир сипеҳр².

Эсти насими саҳари мушкпош,
Боғда фаррошлиғин қилди фош.

Шохни ер юзига гису қилиб,
Балки бу гисуни сурургу қилиб.

Бўлди чу фаррош насими шамол,
Септи булут ҳам сувни саққо мисол.

Сув юкидин қад қуйи мойил анга,
Барқи биринжинна ҳамойил анга.

Чун супурулдию сув сепилди боғ
Бўлди раёҳинга маҳалли фароғ.

Бош чиқара бошладилар боғдин,
Боғ демаким, қаро туфроёдин.

Айладилар ер юзи узра ҳужум,
Гулшани чарх узра нечукким нужум.

Ҳар бири бир тифли суманбўйдек,
Тифл дема, шоҳиди гулрўйдек.

Ҳусилари ишвау ноз айлабон,
Атрларин голиясоз айлабон.

Фарш бўлуб, сабзаи минусиришт,
Хайли раёҳин анга ҳури биҳишт³,

Шоҳиди гул ҳуснида юз обу тоб,
Шабнам уруб, орази узра гулоб,

Ғунчаи тифл иши овунмоқ бўлуб,
Ўйнамоғи борча ёшунмоқ бўлуб.

Кўргузубон дола ўюн ичра жўш.
Ел учуруб калласидин калларўш.

Боеда гул тифллари ҳар тараф,
Икки чамандинки чекиб икки саф.

Келтуруб атфол ўюнға кўнгул,
Лек ўюн ҳар сори «гулҳоча гул»⁴.

Тоза гияҳ тифлға монанд ўлуб,
Белга бўғундин анга такбанд ўлуб.

Апжумлек гунбади даввор уза,
Хайли шукуфа дема, ашжор уза,

Ҳар сори наззораға тифли баҳор,
Очти йиғоч панжарасидин узор.

Йўқки сурук гулрухи душизадур,
Бошларида меъжари покизадур.

Майл қилиб хуснға ифшо учун,
Борча бийик ерга тамошо учун.

Жилваи аввал будур ашжорға,
Хайли раёҳин била гулзорға.

Бир неча кун гардиши лайлу наҳор,
Ўтқарибон навбати хусни баҳор.

Лолаву гул бистари туфроғ ўлуб,
Шоҳда гул ўрниға яфроғ ўлуб.

Шуққаи шингарфи ўлуб сарнигун,
Шоҳ ливоси бори зангоргун.

Боғки, тўп оқу қизил айлабон,
Ул қизил оқини яшил айлабон.

Дур ерига барча зумуррад келиб,
Лаълнинг ўрниға забаржад келиб.

Оқ гул ила гулшани ойинаранг,
Нам асаридин бўлубон борча занг.

Шоҳи шажар хирқаси аҳзар бўлуб,
Хирқа била Хизр паямбар бўлуб.

Соя саводи зулумоти анинг.
Шабнам ўлуб оби ҳаёти анинг.

Боғки бу хусну латофат била,
Шоҳиди раёно киби офат била.

Тутти яшил хулла кияр шеваси,
Тутмалари бўлди анинг меваси.

Ҳам бўлубон тутмаи заркор анга,
Ҳам дуру гавҳарға намудор анга.

Оби ўлуб тутмаи зар пайқари,
Оқу қизил олма дуру гавҳари.

Ширада зардолу этиб қанд ҳал,
Йўқ каду амруд кадуи асал.

Раз чамани тарфида ҳар гўшае,
Лаъл ила дурдин осилиб хўшае,

Боғ ўлуб ашжору самардин тўла,
Комиледек фазлу хунардин тўла.

Балки бўлуб равза гулистонидек,
Йўқки хирадманд киши жонидек.

Чун узубон меваларин боғбон,
Боғ бўлуб анжуми йўқ осмон.

Саҳни гулистонки, самар йўқ анга,
Бир салафедекки гуҳар йўқ анга.

Дур топа олмай шажар ўз тожиға,
Борча бориб ҳодиса торожиға.

Гулшан узуб нақди ниҳондин кўнгул,
Нақд неким, меваи жондин кўнгул.

Заъф бўлуб меваси йўқ шох иши,
Сустайиб андоқки, кўнгулсиз киши.

Бўйла кўнгулсизлиқ ила зорлиқ,
Еткурубон нахлға беморлиқ.

Барг узори ярақоний бўлуб,
Обкани риштаи жоний бўлуб.

Шох бўлуб ошиқи маҳзун киби,
Ранжу сариг юз била мажнун киби.

Дол бу даъвоға паришонлиғи,
Ишқдин ошуфтаву ҳайронлиғи.

Толға хазон новаки паррон бўлуб,
Жисмида ҳар яфроғи пайкон бўлуб.

Кўрма сариг ранг ила яфроғни,
Ким гам ўти куйдурадур боғни.

Тулмасе яфроғдин ўт боғ аро,
Шох ўтундек нега бўлди қаро.

Бас йўқ эди боғ аро бу рустахез,
Ким етибон сарсари дай баргрез.

Шохни бебарг қила бошлади,
Баргни ҳар сори олиб тошлади.

Рангу сафо қолмади яфроғ уза,
Ўтти ўлуқлар киби туфроғ уза.

Ел сипаҳи боғни торож этиб,
Баргча киймак сори муҳтож этиб.

Ҳар сори мева йиғочи жадвали,
Саф била ҳиндуки чекарлар жали.

Борчаси урёну саросар қаро,
Руд суйидин бори занжир аро.

Ел ситамидин бори тортиб нафир,
Ўйлаки бир хайли яланғоч асир.

Барг дема, ҳимаи матбах дегил,
Шох дема, кундаи дўзах дегил².

Дўзах ўлуб гулшани жаннатсиришт,
Дўзах анинг қошида боғи биҳишт.

Гулшани умр ичра хазону баҳор,
Ҳам бу гулистон била бир ҳукми бор.

Умр қуёшиға чу бўлди маҳал,
Ансаб байтуш-шарафидин ҳамал.

Гунча кулар бўлди адалдин фузун,
Гул очила бошлади ҳаддин фузун.

Жилва қилиб ҳар гули навбоваси,
Гунчада дилкаш кўрунуб ёваси.

Ўйнамоғу емак ўлуб ком анга,
Йўқ бу ики шуглдин ором анга.

Мағзиға солгунча хирад шамъи нур,
Кўнглига тушгунча хираддин шуур

Тоза ниҳоли бўлубон сарбаланд,
Сода димоғи бўлубон хушманд,

Англаб аниким, юзи гулранг эрур,
Ғамзаси хунрезу кўзи шанг эрур.

Наргисига шеваи ноз ўргатиб,
Шевасини шубъабалобоз ўргатиб.

Жонлар этиб сайд жафоси била,
Қош ила кирлик ўқу ёси била.

Кўзни тилаб уйқуға ром этгали,
Уйқуни кўзларга ҳаром этгали.

Чехра уза ўт солибон жомдин,
Дуд чиқормоғ учун исломдин.

Базмаким, лабни маёлуд этиб,
Жону хирад ҳушини нобуд этиб.

Лаъли ўтин тез этибон май била,
Ўйлаки рухсори ўтин хай била.

Бу ики ўтдек қани ўт шуълаҳез,
Ким анга теккан сойи сув бўлса тез.

Хат ароким, лаълин этиб ханданок,
Хизр суйидин қилиб, элни ҳалок.

Чекти чу хат сабзаси гул узра саф,
Сабзалиқу гуллуқ ўлуб баргараф.

Боғ шуқуфа била гул тарк этиб,
Барг била меваға навбат этиб.

Хиффатидин табъ нуфур айлабон,
Ҳилм ила идрок зухур айлабон.

Юз минг эса жаҳлу хато хирмани,
Машъалаи илм кул айлаб ани.

Гулшани хилъатда бўлуб ҳар шажар,
Илму адаб мевасидин борвар.

Таври бори дафъи жунун айламак,
Даъби бори касби фунун айламак.

Бирни тафосир қилиб баҳраманд,
Бирни аҳодис этиб аржуманд^б.

Бирга бўлуб мадраса оромгоҳ,
Бирга хилваттағ ўлуб хонақоҳ.

Чун тўқулуб меваи аҳли шабоб,
Борди бақо гулшанидин обу тоб.

Қад шажари ғам елидин топти ҳам,
Чехра гули барги хазон бўлди ҳам.

Қолмади тан нахлида барги ҳавас,
Балки учурди ани совуғ нафас.

Юзки ясаб гунаи барги хазон,
Қулгали атфол бўлуб заъфарон,

Кўзлар этиб эвлари кунжин талош,
Парда осиб ул эв эшигида қош.

Кўз кириб эв кунжига ранжур учун,
Қошлар анга ҳожиб ўлуб нур учун.

Аъмо учун қилғали касби зиё,
Бирдур агар туфроғ, агар тўғиё.

Кўзга чун ўчти басардин чароғ,
Шипаи айнақдур анга эски доғ.

Икки буқулган қадду мадди асо,
Чархи нигун бирла хати истиво.

Қолмай оғиз дуржида дурри самин,
Тишлари «син», лек кашпиш бирла син.

Оғиз ўлуб дурж, вале донасиз,
Тишлар ўлуб «син», вале дандонасиз^г.

Ҳам тиши тасбиҳида бир дона йўқ,
Ҳам оғиз эшигида дандона йўқ.

Орқа хати узра бўғунлар анга,
Ришта занах узра тугунлар анга^д.

Оқ туки аъзо аро юз соридин,
Ёд бериб борча кафан торидин.

Боши қуйи марғни қилмоққа ёд,
Қадди нигун қилмоқ учун хайрбод.

Бир неча кун ҳам бу сифат жон чекиб,
Қон ютубу нолаи ҳирмон чекиб.

Токи ажал қосиди фармон чоғи,
Тиндурубон кўнглини андин доғи,

Оҳки, бу базмға ҳар ким етиб,
Навбат ила бу қадаҳ ошом этиб.

Улки ичиб бу қадаҳи талхфом,
Маст адам кўйига айлаб хиром.

Маст хиром айлаб ўзин билмайин,
Борғонидин сўнг хабари келмайин.

Элни бу май айлади бир-бир адам,
Навбат эрур бизга доғи дам-бадам.

Оҳки, умр ўтти жаҳолат била,
Қолдим ўлум вақти хижолат била,

Умр куни уйқуда қолдим тамом,
Эмдики уйғондим, ўлуб эрди шом.

Андаки қилмоқ керак иш, қилмадим,
Иш қила олмас кунини билмадим.

Борди тириклик чоғи булу набуд,
Ўзни ҳам ўлтурсам эмас эмди суд.

Иш қилур айёмида гумраҳ бўлуб,
Иш чу иликдин бориб оғаҳ бўлуб.

Вақт каму йўл узуну май ачиг,
Асру қатиг ҳол етибдур қотиг.

Бўлмаса гар бахшиши раҳматфизой,
Вой, менинг ҳолима, минг қатла вой!

Умр кунин қисмат этибтур қазо,
Ҳар чоғи бир ишга қилур иқтизо.

Ўнғача ғафлат била побастлиқ,
Жаҳд йигирмигачау мастлиқ.

Ўтгузу қирқ ичра эрур айшу ком,
Ваҳки, манга ул доғи эрди ҳаром.

Қилмади элликда тараққий киши,
Олтмишу борча таназзул иши.

Етмиш аро вожиб эрур турмоғинг,
Саксон аро фарздур ўлтурмоғинг.

Тўқсон агар бўлди йиқилмоқ керак,
Юз аро жон таркини қилмоқ керак.

Умри табиий кишига бўлса ком,
Истар ўлуб, ҳар сори қилғай хиром⁹.

Умри табиий дема, гар умри Нух,
Бор эса, тавфиқдин ўлмай фугух.

Яхшироқ ул умрдин ўлмоқ йироқ,
Умр неким, андин ўлум яхшироқ.

Умр эрур тақвою тоат учун,
Тенгри буюрғонға итоат учун,

Тоату тақво нечаким хушдурур,
Лек йигитлик чоғи дилкаш дурур.

Хуш кўрунур қилса йигит айшу ноз,
Кўр не кўрунғай агар этса намоз.

Хоки палак айласа қад ҳам анга,
Они рукуъ этса мусаллам анга,

Кимки йигитликда сарафроздур,
Буки бошин ерга қўяр оздур.

Қорики заъф айлади бошин нигун,
Туз қила олмас илик айлаб сутун.

Бошки тушар ер уза беихтиёр,
Сажда қилурда анга не ихтиёр.

Қорики қаддига ҳам ўлди вукуъ,
Иш қила олғайму экин жуз рукуъ.

Тоат ани билки қилур навжувон.
Қилмаса нетгай қорийи нотавон.

Лек бу вобастаи тавфиқ эрур,
Кимгаки сарриштаи таҳқиқ эрур.

LV

*Имоми маъсум Зайнул-обидиннинг сағираи маъсумасининг
кабируш-шон каломи, агарчи ул сагирадин маъсум эрди.*

Улки фалакка суруб эрди кумайт,
Машғалаи анжумани аҳли байт,

Хатми нубувватқа бўлуб нури айи,
Шамъи валоят Али бин Хусайн.

Баски ибодотидин арбоби дин,
Отини айтиб Зайнул-обидин,

Бир кун бир тифлин олиб қошига,
Меҳр илигин суртар эди бошига.

Ўйлаки қонун убуват бўлур,
Тифл сори элга муҳаббат бўлур.

Зоҳир ўлуб таврида осори меҳр,
Айлар эди ҳар нафас изҳори меҳр.

Бор эди бир нодира фарзанд анга,
Жону кўнгул риштаси пайванд анга,

Пардаи исмат аро рахшон кўёш,
Умри замонидин ўтуб олти ёш,

Кўрди отасинки, севар ёшини,
Ёш тўқубон қилди гириҳ қошини.

Чехра уза ёшини кўргач имом,
Истади қошига қилиб эҳтиром,

Қилди тасаввур юзида ашкдин,
Ким магар ул йиглар эди рашкдин.

Шафқат ила меҳр қилиб ошкор,
Дедиким, ул тифл дурур ширхор.

Жандараи маҳд аро ожиз тани,
Раҳм этибон меҳр ила севдум ани.

Меҳри анинг гар бу сифат фош эди,
Ушбу жиҳатдин эдиким, ёш эди.

Сенки ичим ўртади меҳринг тафи,
Чунки улуғроқсен эрур мухтафи.

Бўлди чу зоҳир санга маъзур тут,
Файрат ила рашк тариқин унут.

Бу сўз ила кўпроқ ўлуб дарднок.
Айтти дарё қошида дурри пок.

Ким: «Бу жиҳатдин эмас эрди ғамим,
Бал, яна бир ғамдин эди мотамим.

Бир кун эшиттимки такаллум аро,
Борур эди оғзинга бу можаро,

Ким манга маҳбуб Ҳақ ўлдию бас,
Файр сори майлға қилмон ҳавас.

Ғайрини кўрдумки севарсен бу дам,
Қилди ичимни мутағаййир бу гам.

Ғайр ила чун бўлди анинг ширкати,
Жонима ўт солди анинг ғайрати.

Сажда нечук бўлғай анинг бошиға,
Ким топинур Ҳақ била бут қошиға!

Бўлса Самад бирла санам жилвасоз,
Қиблада бўлғайму раво ул намоз».

Чун бу такаллумни эшитти тамом,
Забт қила олмади ашкин имом.

Йиғлади Ҳақ шукрини вожиб билиб,
Ўпти бошин хайр дуоси қилиб,

Тифлға Ҳақдин чу ҳидоят дурур,
Ҳарне қилур тақвою тоат дурур.

Қўйди йигитликта Навоий сужуд,
Чун қариди эми надомат не суд.

Соқий, ўшул майки хароб айлағай,
Шайхни кайфияти шоб айлағай,

Тутки, бўдубмен харафу нотавон,
Айла мени тоат учун навжавон.

LVI

ЎН САККИЗИНЧИ МАҚОЛАТ

*ак ғамхонасидаким, маоли пароканда алам дурур такаллуф била масрур
моқ ва жаҳон вайронасидаким, моли ҳам ул рақам дурур кўнгул уйин
тўмур тутмоқ ва ҳар нафаским ҳаёт гулшанидин насим дурур, қадрин
билмак. Ва ҳар дамким умр гулидин шамимдурур шукрин қилмоқ ва
а баданда ҳақ амри итоатиға қувват бор, тоатини муғтанам кўрмоқ
а то асҳоб висоли мумкиндур, иликтин бермай, ўзни хуррам тутмоқ¹.*

Даҳрки хуш аҳлиға зиндон эрур,
Бўлғон анга шефта подон эрур.

Табъни бандиға хамул айлама,
Ақлни чоҳида малул айлама.

Ким сани чун доираи даҳрбанд,
Охир этар туфроғ аро шаҳрбанд,

Бас недур ул ғамдин ўлуб дардинок,
Ўзни ўлумдин бурун этмак ҳалок?

Ўлмак учун мунча недур мотаминг,
Тутқуси мотам санга холу аъминг.

Бўлса ғаминг жонинга солма алам,
Бир ғам эрур бас, смагил икки ғам.

Ранжинг учун жиеминга солма шиканж,
Айлама бир ранжингни икки ранж.

Доғ кўруб кўксунга иста фароғ,
Қўйма малолат била доғ узра доғ.

Неча жафо етса фалакдин унут,
Ҳар нечаким, кулли эрур саҳл тут².

Ишга неча саъблиқ имкон эрур,
Ким ани осон тутар, осон эрур.

Ғар ватанинг Шом дурур, ғар Ҳири.
Шому Ҳири фикрга қилмас ғари³.

Шод ани бил даҳрда ким ғам емас,
Даҳр иши чун ғам еғали арзимас.

Чунки жаҳон боғи вафосиз дурур,
Умр гули анда бақосиз дурур.

Боғки, вардиға бақо бўлмағай,
Вардки боғиға вафо бўлмағай.

Тутқали ором не лойиқ бу боғ,
Ул гул ила қайда муаттар димоғ.

Умрки хориж дурур ўтган иши,
Ҳар неки ўтти анга етмас киши.

Келмаганидин доғи оқил демас,
Не десун ул ишники, маълум эмас.

Тонгла била чун туна кундур адам,
Билки санга қолди бу кун, бал бу дам.

Мозию мустақбалинга бўйла ҳол,
Ҳолинга ҳам неча ҳаёли маҳол.

Ҳолки бўлди санга бир ону бас,
Анда не ғамгинлик этарсен ҳавас.

Келмагану кетганинг эрмас ҳисоб,
Ҳолинга раҳм айлаву чекма азоб.

Қайси нафас айшға торсанг маҳал,
Англа ғаниматки, эрур бебадал.

Ҳар нафасинг жавҳари эрур нафис,
Ким санга ул бир нафас эрур анис.

Жавҳарини ўйла гаронмоя бил,
Ким анга кун лаълини ҳамсоя бил.

Лек қуёш жавҳаридин бу шариф,
Лутф ичида ул мунга бўлмай ҳариф.

Жирмини онинг кўруб аҳли жаҳон,
Кўзга латофат мунга айлаб ниҳон.

Онинг ўлуб келмагу кетмак иши,
Буки ўтуб гарлига етмай киши.

Куйдуруб ул элни анингдекки хас,
Эл ўлубон бўлмаса бу бир нафас.

Дема нафас, жавҳари зот ушбудур,
Жавҳари йўқ, оби ҳаёт ушбудур.

Бўлди анинг бирла тирик борча зот,
Кўрма ажаб гар десам оби ҳаёт.

Балки улус бўлса анинг оғаҳи,
Ушбу нафасдур дами Рухуллаҳи.

Андин агар руҳ топар эрди тан,
Ушбу нафас бирла тирикдур балан.

Гарчи ул анфоси Масиҳо дурур,
Мартаба андин мунга аъло дурур.

Онсиз эрур руҳ била борча зот,
Мунсиз эмас кимсага мумкин ҳаёт.

Бас мунга анфоси муқаддас дегил,
Балки муқаддас дема, ақдас дегил.

Бўйла ғанимат сангадур ҳамнафас,
Онсиз эмасдур санга бир дам нафас.

Ондин ўлуб сайру саботинг сенинг,
Сайру саботинг не, ҳаётинг сенинг.

Сен ани ранжу ғам ила ўтқариб,
Юз аламу мотам ила ўтқариб;

Бериб анга ғафлат ила хорлиқ,
Ҳашв тақаллум била мурдорлиқ.

Фосид этиб ҳарза мақолот ила,
Зойиъ этиб фикри мақолот ила.

Бўлма яна бўйла муадли анга,
Айлама бу зулму таадли анга.

Ҳақ санга лутф айлади ул турфа ҳол,
Андин уёл, йўқ эса Ҳақдин уёл.

Кел, қўюбон жаҳл хирадманд бўл.
Бир нафаси мустамии панд бўл.

Кўр санга Ҳақдин не карамлар дурур,
Не қадар эҳсону ниамлар дурур.

Буки сени Холиқи кавну фасод,
Қилмади ҳайвону наботу жамод.

Лутф била айлади инсон сени,
Дин йўлида қилди мусулмон сени.

Берди кўрар кўзу эшитур қулоғ,
Ойтур тил, атрни англар димоғ.

Андоқ ишик доғики, тутгай таом.
Андоқ аёқ доғики, қилгай хиром.

Юз неъмат қилмоқ учун шурбу акл,
Ҳар бирисига яна бир таъму шакл.

Мужмал ила ўтди қалам ёдидин,
Ожиз учун шарқ ила тийлодидин.

Қилди карам онча мулавван либос,
Ким ададин ақл эта олмас қиёс,

Маркаблар қуллаву ҳомуннавард,
Ваҳм саманди киби гардуннавард.

Боғлари ул навъки хулди барин,
Сувлари ул таврки мой маин.

Жилва била ҳар бутги симинбари,
Кўргузуб ул равзада ҳуру пари.

Қаср бўлуб чархдин аъло анга,
Суву йиғоч кавсару тубо анга.

Симу дирам нақди аладдин фузун.
Дур била гавҳар доғи ҳаддин фузун.

Бу бари инъому ато бир тараф,
Жавҳари ақл ўлди яно бир тараф.

Ким бу сифат гавҳари рахшандани,
Қайси гуҳар, дурри дурахшандани

Дуржи вужудингга ниҳон айлабон,
Дуржни ул нақд ила кон айлабон.

Борча жаҳондин қилиб анраф сени,
Айлади розиға мушарраф сени.

Топшурубон дурри амонат санга,
Қилди карам тожи каромат санга.

Мунча ниам бердию қилди рақам,
Муники: «Бишшукри талумун-ниам».

Ҳар неки хони ниам очиб дурур,
Шукри барининг санга вожиб дурур.

Шукрики онинг ҳаду поёни йўқ,
Кимса адо айламак имкони йўқ.

Борчани қўйдуқ муни-ўқ айту бас,
Ким бу нафаским, сангалур ҳамнафас.

Кирмаги бир неъмат эрур муғтанам,
Ўйлаки кирмаклиги чиқмоғи ҳам.

Бири эрур қути ҳаётинг сенинг.
Яна бири қуввати зотинг сенинг.

Бу икки неъматки намудордур,
Ҳар бирига шукр ери бордур.

Мумкин эмас жон агар этсанг фидо,
Икки нафас шукрини қилмоқ адо.

Англай олурсен ҳакам этсанг тамиз,
Ким Ҳақ этибдур нафасингни азиз.

Ҳақ чу азиз айлади, хор айлама,
Ғайри анинг шукрига ёр айлама.

Жон била сен то нафас имкони бор,
Қадрини билгилки, нафасча не бор.

Ҳар нафасинг ҳолидин огоҳ бўл,
Балки анга ҳуш ила ҳамроҳ бўл.

Боштин-аёғигача қил сарфи Ҳақ,
Тенгри санга ёр, ўқусанг бу сабақ.

Ғафлат агар бўлса бу ишдин даме,
Ким йўқ анингдек кишига мотаме.

Ўзни қилиб гофилу ошуфтаҳол,
Ҳар негаким, айлагасен иштиғол.

Гарчи анга манфаати бўлмасун,
Жаҳд этким, маъсияти бўлмасун.

Яхшилиғи айламасанг иш чоғи,
Айламагил бори ёмонлиқ доғи.

Бўлмаса тарёк ила жонингга баҳр,
Солмагил аччиғ била жомингга захр.

Анда қаю амрки дилкаш дурур,
Борчадин аҳбоб юзи ҳуш дурур.

Асра ўзунгни биров озоридин,
Кимсага озурдалиқ изҳоридин!

Елни ўзунг жонибидин эмин эт,
Ўзни тараб масканида сокин эт.

Қилма улус ирзу иёлиға қасд,
Айлама эл жонию молиға қасд.

Бир нафасе қайғудин озод бўл,
Ёру мусоҳиблар ила шол бўл.

Боғ аро кўрсанг гули навхоста,
Борча учун суҳбат эт ораста.

Чарла мууроот ила асҳобни,
Инда такаллуф била аҳбобни.

Жонни алар мақдаминдин гулшан эт,
Кўзни алар чехрасидин равшан эт.

Базл тариқини шиор айлагил,
Ҳар неки борингни нисор айлагил.

Жонинг агар ком эса ихвонинга,
Сарф эту қўй миннатини жонинга.

Жонни бу жамъият ила шод қил,
Сўнги паришонлигидин ёд қил.

Бу иш учун чекти сипехри барин,
Ҳар янги ой ҳайъатидин тиги кин.

Ким ики ҳамдамни қарин англаса,
Васл эвида айшгузин англаса.

Қагъ этиб ул нахли барумандни,
Кесгай ўшул риштаи пайвандни.

Бирини ҳижрон тарафи бошлағай,
Бирини фурқат тарафи тошлағай.

Чарх иши чун бу эмиш оқибат,
Айлар эмиш сўнгра бу иш оқибат.

Бас гул ила савсани озод ҳам,
Норвану сарв ила шамшод ҳам⁴.

Ким бу чаман ичра хиромон эрур,
Борчаси бир-бирига меҳмон эрур.

Ҳар кишиким, бор эса ёре анга,
Ҳар кишиким, ёр эса боре анга.

Ком била васлини айлаб ҳавас,
Топса бу комиға даме дастрас.

Бўйнига қоним мени ёд этмаса,
Рухум ўшул ёд ила шод этмаса,

Бўлди еса васл аро коме анга,
Истаса филжумла давоме анга,

Ҳаққа тилин шукргузор айласун,
Шукр тариқини шиор айласун.

Шояд ўшул шукр ила бир неча дам,
Урғай ўшул васл аро бир неча дам.

Комини қилсун Ҳақ анинг бардавом,
Жониға берсун бу давом ичра ком.

LVII

*Чин марғзорининг мушкин гизолининг шершикорлиғи ва мажруҳ
сайдларининг анинг домиға гирифторлиғи ва шер нанжасидин аларнинг
ажал туфроғиға ҳамворлиғи.*

Бор эди Чин мулкида бир нозанин,
Ожиз анинг нақшида наққоши Чин.

Орази гулзори Хўтандин мисол.
Кўзи бу гулзор аро мушкин гизол.

Сурати Чин чехраи анвар анга,
Мушки Хўтан зулфи муанбар анга.

Ғамзаи бебокиға жонлар асир,
Балки Хито мулкида хонлар асир.

Чинға хатар ғамзаси тарроридин.
Динға халал турраси зунноридин.

Аҳли жаҳон ҳуснининг олуфтаси,
Шоҳи замон зулфининг ошуфтаси.

Бир нафасе урмайин онсиз нафас,
Мумкин эмас кимсага жонсиз нафас

Гулрух этар эрди чу майдонга азм,
Қилмоқ учун гўй ила чавгонга азм.

Ҳамраҳ ўла олмас учун хон анга,
Қўшмиш эди неча ниғаҳбон анга,

Ким киши онинг тарафи солса кўз,
Ёхуд анинг жонибидин деса сўз.

Арз қилиб журмини наввоби хос,
Ҳукм тариқи била топқай қисос.

Кун эмас эрдик, неча дарднок,
Бўлмас эди ушбу балодин ҳалок.

Бир кун анинг ишвасидин ошиқе
Ишқу муҳаббат йўлида содиқе.

Йиллар анинг ҳасратидин қон ютуб,
Қон не бўлур, соғари ҳижрон ютуб.

Ҳас киби бир гўша аро эрди раст.
Ким бошиға секретибон етти маст.

Бола чу кучлук эди, ошиқ — заиф,
Чуст йиқилди бўла олмай ҳариф.

Чектилар ул хайли муаккал ани.
Хон қошиға нечани, аввал ани.

Кўрди чу хон неча асири тааб.
Ҳукми сиёсат била қилди ғазаб.

Ким: «Борисин ер била ҳамвор этинг,
Дой аро ўлтуртунгу девор этинг.

Юзлари болчиедин ўлуб тошқори,
Халқ кўруб ибрат ила ҳар сори.

Эл доғи ул қаҳрдин олғай ҳисоб,
Ўлғай алар доғи чекиб кўр азоб».

Аҳли жафо амрни чун билдилар,
Ҳарнеки ҳукм этти, равон қилдилар.

Тоғ аро ёшунди чу заррин ғизол,
Мушки Хўтан сочти насими шамол.

Хонга магар дашт сори эрди базм,
Отланибон шаҳр тўши қилди азм.

Май бошида, ишқ ўти худ жонида,
Шаҳрнинг ошуби доғи ёнида.

Келди йўл ул ергаким ул дой эди,
Ҳар сори юз нола била вой эди.

Англағач ул ишни шаҳи кинавар,
Элни кўюб, айлади ул ён гузар,

Тоқим алардинки, қазо қилди руст,
Бўлғусидур ишқ тариқида чуст.

Дой аро бир хайлни кўрди асир,
Ҳар бири ўз ҳолиға тортиб нафир;

Борча надомат била афғон чекиб,
Эмдики афғон туганиб, жон чекиб.

Ғайри ҳамул ошиқи озодаваш,
Ким бўлубон ишқ балосиға хуш,

Заъфу сариф юз била ҳоли ёмон,
Ўйлаки девор орасида сомон.

Тенгрига ҳар лаҳза сано айлабон,
Шукр тариқини бажо айлабон.

Ким, бу нафаским чиқадур жон манга,
Ёр ғами айламиш осон манга.

Умриға қолганда икки-уч нафас,
Зикр этибон ёр ҳадисию бас.

Тилида ёр эрдию сўзида ёр,
Оғзида ёр эрдию, кўзида ёр.

Кўргач ани ҳокими бедодгар,
Кўнглига ул ишқ ўти қилди асар.

Маҳлакадин они халос айлади,
Ёр ҳарими аро хос айлади.

Ишқ балоси аро шукр этти ул,
Кўр не бийик мартабаға етти ул.

Асра, Навоий, бу нафас муғтанам,
Лек дегил ҳар нафасе шукр ҳам.

Соқий, ўлубмен майи рангин учун,
Май демаким, бир санами Чин учун;

Чини аёғлар била маст эт мени,
Чин элидек болапараст эт мени.

LVIII

ЎН ТЎҚҚУЗУНЧИ МАҚОЛАТ

Хуросоннинг адимул-мисл кишвари баёнидаким, «Ирама зотил-имодил-лати лам юхлақ мислуҳо фил-билод» каримаси оятидур анинг шаънида. Батахсие Ҳирот дорус-салтанасининг амнободи тавсифидаким, «Ва ман дахалаху кона оминан» мазмуни ҳадиси дурур, анинг таърифида ва гарчи ҳадиқае эрди, аммо қуруб эрди ва лекин шоҳ жўйбори адли ани рашки хулди барин қилди ва агарчи маъмура эрди, аммо бузулуб эрди ва лекин шаҳанишоҳ эҳсони меъморидин ғайрати нигорхонаи Чин бўлди!

Холиқи анёки, жаҳон айлади,
Чархни пайдову ниҳон айлади.

Етти фалакники, қилиб мустадир,
Ҳар бири бир шамъ ила бўлди мунир.

Олтиси гар шамъи дурахшандадур,
Лек бири машъали рахшандадур.

Уч қуйи, уч юқори қилди шитоб,
Машъала тўртунч уй аро солди тоб

Шамъ қаю шамъки, фикрат туни,
Ҳар бири бир машъаланинг учқуни.

Машъала йўқким, дури тобон дегил,
Дур демагил, меҳри дурахшон дегил.

Кўк ети иқлимида султон ҳам ул,
Балки алар борча тану жон ҳам ул.

Чун солиб ўртанчи фалак узра нур,
Равшан этиб нуктаи «Хайрул-умур»².

Ўйлаки кавкаб ети тақсим эрур,
Билки жаҳон ҳам ети иқлим эрур.

Ҳар бирисига биридин тақвият,
Ҳар бири бирдан топибон тарбият.

Меҳр чу ул олтиға фойиқ дурур,
Андағи иқлим анга лойиқ дурур.

Кўзга кавокиб бўла олғайму фош,
Андаки фош айласа нурийн қуёш.

Тўртунчи чархки маъвосидур,
Ҳам ўшул иқлим мураббосидур.

Ерда бу иқлим эрур дилпазир,
Кўкта қуёш торамидек беназир.

Бўлди чу мавзуъ масоҳат фани,
Дедилар иқлими чаҳорум ани.

Зийнат аро равзаи ризвондур ул,
Равзани қўй, мулки Хуросондур ул.

Соҳати тўртунчи фалакдин васиъ,
Рутбаси еттинчи самодин рафиъ.

Хиттасида шаҳр аладдин фузун,
Ҳар бирининг зийнати ҳаддин фузун.

Шаҳрлари лутф ила хулди барин,
Хўблар ул хулд ичида ҳури айи³.

Тоғлари оллинда фалак сода дашт,
Борчаға кўк қулласидин саргузашт.

Ҳар бирининг жавфида юз турфа кон,
Конин этиб турфа жавоҳир макон.

Чашмасидин бўлмади зоҳир суйи,
Кондин оқиб, балки жавоҳир суйи.

Даштлари сатҳ ила ойина ранг,
Сабза ул ойинаға ҳар сори занг.

Сабзасидин гулшани миноға рашк,
Туфроғидин анбари сороға рашк.

Етти фалак нақдиға ганжина ул,
Етти ақолим тану сийна — ул.

Анга жаҳон кўкси келибдур сифог,
Анда кўнгул хиттаи поки Ҳирот⁴.

Кимки кўнгул васфида бурҳон деди,
Они бадан мулкига султон деди.

Муни ҳам улким ўзин огоҳ дер,
Борча жаҳон кишвариға шоҳ дер.

Не ажаб ўлса кўнгул ўрниға шоҳ,
Чунки эрур шоҳ ери қалбгоҳ⁵.

Бўлди кўнгул ўрнида бўлмоқ иши,
Ким кўнгул андин уза олмас киши.

Хўб эса не айб кўнгулларга ул,
Бир-биридин келди кўнгулларга йўл.

Зийнати андоққи, бадан пайкари,
Вусъати андоққи, кўнгул кишвари.

Айтма кишвар, деки боғи Эрам,
Дема Эрам, айтки Байтул-ҳарам.

Давраси ул навъки пайки хаёл,
Юз йил анинг даврини кезмак маҳол.

Чархи нигун сатҳини ҳанжор этиб,
Мухраи хуршед ила ҳамвор этиб.

Туфроғини мушксиришг айлабон,
Ҳайъатини рашки биҳишт айлабон.

Кўрғонининг пайкари андоқ ҳасин,
Ким уётиб қалъаи чархи барин.

Даврида ҳар буржиға андоқ уруж,
Ким қолибон остида «Зотил-буруж».

Арки бийинкрак тўқуз афлокдин,
Ўйлаки гардун кураи хокдин.

Кунгурида меҳр киби тоблар,
Борча малак хайлиға меҳроблар.

Лавҳаси зийнат била кошинавард,
Коши анга юз фалаки ложувард.

Пили фалак киргуча дарвозаси,
Тоқи само тоқининг андозаси.

Ер тубига хандақи андоқ кириб,
Ким ани ер муҳрасидин ойириб.

Қалъасида ҳисн фалакдек улу,
Шаҳрида анжум синаҳилек гулу.

Тўрт тараф жадвали бозор анга,
Кирган улус борча харидор анга.

Ҳарне харидор гумон айлабон,
Сотгучи юз онча аён айлабон.

Қиймати ажнос била ҳар дўкон,
Холи этиб ҳавсалаи баҳру кон.

Рахтки баззоз териб ранг-ранг,
Атласи афлок киби танг-танг.

Хуққаи гавҳар била ҳар жавҳари,
Чарх ила зоҳир қилибон ахтаре.

Кирса чиқар йўл топа олмай кўнгул,
Сайрида савдойи бўлуб ақли кул.

Масжиди Жомиъ яна бир оламе,
Тоқи яна бир фалаки аъзаме.

Шаҳр жаҳон, анда бу ҳам бир жаҳон,
Икки жаҳон бир-бири ичра ниҳон.

Чарх уза зина анинг минбари,
Пояси ул ергачаким Муштари.

Ой кеча қандили жаҳонтоб анга,
Қавси қузаҳ ҳайъати меҳроб анга.

Шаҳри аро бўйла бино беҳисоб,
Қалъасининг тошида худ не ҳисоб.

Ҳар неча кўз тушгуча деворбаст,
Барчада маъмурае элга нишаст.

Топғали таъини маҳаллот баҳр,
Аҳли маҳаллот ойириб шаҳр-шаҳр.

Шаҳрлар отини маҳаллот этиб,
Бўлди чу юз шаҳр Хири от этиб.

Аллоҳ-Аллоҳ, не Ҳири, бу Ҳири.
Бир-биридин турфа анинг ҳар бири.

Икки савобит фалакидин нишон,
Икки хиёбони ики Қаҳқашон⁶.

Онча хавониқ бори маъмур анга,
Ким топа олмай киши мақдур анга.

Ҳар улашур нони анинг курси меҳр,
Олғон ани сойили қадхам сипеҳр.

Гулгулаи зикр фалакдин ўтуб,
Қайси фалак, хайли малакдин ўтуб.

Мадрасалар ҳар бириси аржуманд,
Пояда кўк мадрасасидек баланд.

Тарҳда сунъ илги муҳандислари,
Руҳи қудус файзи мударрислари.

Фоидаға аҳли чу очиб варақ,
Гарчи Уторид эса айтиб сабақ.

Тоқлари рифъатининг йўқ ҳади,
Ўйлаки кўк гунбади кўк гунбади.

Гунбади кошисида кун акси фош,
Ўйлаки кўк гунбади ичра қуёш.

Ҳар сори гулдастаси андоқ баланд,
Ким этибон фикрида гулдастабанд.

Хайли малак куббасининг зойири,
Ўйлаки сарв узра чаман тойири.

Кубба бўлуб Арши муқаддас анга,
Бир қафаса чархи муқарнас анга.

Ҳайъати маҳрути ила мустатил,
Арш сугуни бўдуридин далил.

Мили била маҳчаси тортиб алам,
Зоҳир этиб нуктаи Лавҳу Қалам.

Муъзини ҳар тун қуйи шамъин тутуб,
Шамъи кавокибни фалак ёрутуб.

Чарх мурури била таъжилидин,
Минтақа хатти сизилиб милидин.

Ҳар сори бир масжиди олий асос,
Зинатини ақл эта олмай қиёс.

Рифъат анга чархи муалло киби,
Чарх дема, Масжиди Ақсо киби⁷.

Фохта қандилида хилватнишин,
Аршда ул навъки Рухул-амин.

Жамъ ичида тақвию тоат эли,
Балки малак хайли жамоат эли.

Беш навбат гулгулаким, йўқ ҳади,
Гулгула йўқ, дабдабаи Аҳмади.

Боғлари ҳар бири жаннат мисол,
Равзаға ҳар гўшасидин гўшмол.

Ғайри мукаррар бори сарманзили,
Айшу тараб манзили ҳар манзили:

Борча чаманлар гулу гулзорлиқ,
Ҳар чамани йўли гириҳкорлиқ.

Ҳар гириҳида гулу гулшан доғи,
Йўқки мусаддаски, мусамман доғи.

Гуллари навъини не дей онча гул,
Онча не гулким, санай олғонча гул.

Нахлини деҳқонки баруманд этиб,
Шоҳига юз мевани пайванд этиб.

Бир шажару юз гул ила шеваси*,
Турфаки юз нав бўлуб меваси.

Саҳнида юз гул чиқориб бир йиғоч,
Ҳар гулининг атри бориб бир йиғоч.

Қушлари юз навъ хуш илҳон бори,
Сабзау гул узра хиромон бори.

Сув тарабангез чекиб гулгула,
Ўйлаки ишрат нафаси булбула.

Айшга тарғиб келиб ул нидо,
Боғ димоғин таратиб ул садо.

Қасрлари борча рафиу матин,
Килк ушотиб нақшида наққоши Чин.

Зийнат аро ўйлаки чини паранд,
Нақшида наққоши қазо нақшбанд.

Тоқига кўк поясидин нарлбон,
Кунгури даврида Зухал посбон.

Ҳадди жанубисида бир турфа руд,
Руд неким, лужжаи чархи кабуд.

Чарх демайким, юзида ҳар ҳубоб,
Гунбади фирузадин олмай ҳисоб.

Ҳадди шимолийси сори икки наҳр,
Ул икидин хурраму сероб шаҳр.

Иккисида таъми зулоли ҳаёт,
Равзадаги тўртга андин уёт.

Хизр суйидек анга равшан зулол,
Нутқи Масих онда насими шамол.

Хиттасиға ўйла муаззам савод,
Ким анга ҳар гўша бир аъзам савод.

Мисру Самарқанд не монанд анга,
Зимнида юз Мисру Самарқанд анга.

Ким ани Ҳақ асрасун офотдин,
Эмин этиб борча балиётдин.

Мундоқ эмас эрдию эрмас шаке,
Мунча неким эрмас эди даҳяки.

Мунча шараф топти шаҳ инсофидин,
Улки хирад лол эрур авсофидин.

Хусрави ғози шаҳи равшан равон,
Адлиға шогирд Ануширвон.

Айлади шогирднинг чун ҳавас,
Юз ишидин билди бир ишнию бас.

Адл тариқиға қўюб гомни,
Адл ила ўрганмади исломни⁹.

Йўқ буки юз қондаи дилпазир,
Салтанат амрида бари ногузир.

Қолдию ул адл ила топти ҳаёт,
Қўйди қиёматга дегин яхши от.

Буки эрур адлга андин баланд,
Диндоғи юз қондан дилписанд.

Қолса тонг эрмас бани Одам аро,
Оти юз онча бори олам аро.

То бани Одам ила олам эрур,
Олам ичинда бани Одам эрур,

Адл ила олам юзин обод қил,
Хулқ ила олам элини шод қил¹⁰.

Ҳукмунг аро оламу одам доғи,
Йўқки бу икки яна олам доғи.

*юмнинг май мастлигинин бахти кўзи уйқу майли қилиб, мамлакатини
биноси ул селдин йиқилгани ва мазлумлар фарёдинин уйғониб
тадорукин қилгани.*

Кўйди жаҳон мулкини чун Язди Жирд,
Айлади Баҳром танафумни вирд.

Бодаи гафлат ани маст айлади,
Маст неким, бодапараст айлади.

Шаҳ чу бўлур бода ичиб масти хоб,
Мастлар-ўқ мулкин этарлар хароб,

Хаста кўнгул овломоғ этмай ҳавас,
Шева анга даштда ов эрди бас.

Бода ичиб, қилғучилар шўру шар,
Айладилар мулкини зеру забар.

Ов аро бир кун озикиб бегумон.
Бўлди биров чотмасиға меҳмон.

Чотма дема, ҳажр қаро шони де,
Зулму тааб қушларининг доми де,

Ошиқлар кўнгли уйидек йиқуғ.
Тирлари ҳар тарафидин чиқуғ.

Зулм ўқи тешганлари маълум анга,
Бош сиғуруб бир неча мазлум анга.

Борча яланг — ҳодиса торожидин,
Борча нигун зулм илиги кожидин.

Бир қуруқ этмак била сув келтуруб,
Эв эяси бошлади хизмат туруб.

Шоҳ чу аҳволини қилди савол,
Деди: «Будурким кўрасен борча ҳол».

Шаҳ деди: «Бу фоқау ажзу ниёз
Недин эрур, рост дегил борча роз?»

Деди: «Бурун яхши эди ҳолимиз,
Зулм хароб айлади аҳволимиз.

Шоҳ улус ҳолидин огоҳ эмас,
Жуз маю мутриб анга дилхоҳ эмас.

Хайли очибон тамаъ оғзини кенг,
Айладилар мулкин ер била тенг».

Шаҳ кўзига ўтруда кошонае,
Учрадию ҳар эви вайронае.

Деди: «Бу вайрон не эди бурна чоғ?»
Деди: «Сарой эрдию давринда боғ:

Ески дарахту гули навхиз анга,
Икки тегирмон суйи кориз анга.

Дахлу зироат била ул турфа наҳр,
Мазраани кент қилиб, балки шаҳр.

Қолмади кориз иши қилмоққа зўр,
Чарх анга кўз тегуруб, бўлди кўр.

Чун қуруди сув, қуруди боғ ҳам,
Қолмади гул, гул неки, яфроғ ҳам.

Эв сувамоғнинг кучи ҳам қолмади,
Балки бу иш қилғучи ҳам қолмади.

Боғу саро борча бўлуб ерга туз,
Зулму тамаъ бўлди, вале бирга юз.

Ҳодиса торожи етиб молға,
Қолдуқ ўкуш ажз ила бу ҳолға».

Шаҳ билиб ул пардада бу тору пуд,
Жониға ўт тушдию бошиға дуд.

Ғам қиличи бағрин этиб чок-чок,
Ёқин эди ғуссадин ўлғай ҳалок.

Ғафлати усруклугидин уйғониб,
Жони хумор ўти била ўртониб.

Совуди кўнглига бори айшу лаҳв,
Билди эрур ҳарне қилур борча саҳв.

Зулм элига фикри завол айлади,
Кўнглида кўн адл хаёл айлади.

Ҳақ била чун қилди бу ният дуруст,
Ким тилабон мужда биров етти чувст.

Дедики, коризни айлаб шикоф,
Чиқди сув ҳайвон сувидек поку соф.

Эв эгаси Тенгриға айлаб ниёз,
Деди: «Ҳамонаки шаҳи айшесоз.

Зулм кўюб, адл дурур нияти,
Ким бу асар айлади хосияти».

Шаҳға бу сўздин доғи танбиҳ ўлуб,
Қилди ғани ул киши узрин қулуб.

Отланибон мулкида дод айлади,
Борча ғамин халқини шод айлади.

Адл анинг кўнглига қилғач гузар,
Кишварига қилди ҳамул дам асар.

Хусрави Ғозики, эмастур даме,
Ким емагай, мулку раият ғами.

Мулки не тонг, гар эрур обод анинг,
Халқи не ҳайрат, гар эрур шод анинг.

То абад ўлеун бори коми раво,
Хаста Навоийға ҳам андин наво.

Соқий, олиб кел қалаҳи дилписанд,
Тут манга, деб шоҳ дуосин баланд.

Жонки чекар зулм, даме шод этай,
Тан уйин ул сув била обод этай.

LX

ЙИГИРМАНЧИ МАҚОЛАТ

*Ул мақсуд адосидаким, агарчи бу латойиф мажмуаси сафинае дурур,
заройиф тўҳафидин машхун ва бу заройиф сафинаси жунге дурур
фавоиди лаолисиди анда гуногун. Ва лекин чун табъ дарёсидин аввал
соҳилга келган нафосе дурур ва зиҳн шабистонидин аввал жилваи
зуҳур қилгон аройисе, бу жиҳатдин Султон Бадиуззамон баҳодир дома
ҳаётуху аёқиғаким, салтанат боғчасининг аввалги варди ва хилофат
чаманининг бурун қад чеккан сарви нозпарварди дурур, нисор қиллди
ва ақд издивожига тортилдиким, бу насойиҳ кўнглида қолғай
ва бу жавахирни қулониға олғай!*

Олам аро ҳарне хувайдо дурур,
Сири анинг зимнида пайдо дурур.

Қайда зуҳур айласа моҳияти,
Музмар эрур зотида хосияти.

Келди кўён хосияти нуру тоб,
Бўлди булут нугфаси дурри хушоб.

Конға эрур гавҳари якто халаф,
Баҳрға ҳам анбари соро халаф.

Бу халаф инсонға ҳам инсон эрур,
Шаҳға шаҳу, хонға доғи хон эрур².

Кон киби кўрган шаҳи озодини,
Кўрдик анинг гавҳари шаҳзодани.

Гарчи бу кон ичра дури шоҳвор,
Хайли эрурким, борисин кирдигор

Поя аро соҳибӣ тоҷ айласун,
Меҳрвашу чархдувож айласун.

Улки вале гавҳари якто дурур,
Борчасидин пояда аъло дурур.

Билки эрур мояи амну амон,
Хусрави Жамқадр Бадиуззамон³.

Зоти назоҳатда малоик сифот,
Пок сифоти била йўқ ҳеч зот.

Зоти башар, лек сифоти малак,
Балки сифоти била зоти малак.

Маҳзи латофатдин ўлуб хилқати,
Халқи жаҳон аҳлиға Ҳақ раҳмати.

Эй келибон нутқ ила васфинг маҳол,
Нотиқа васфингда бўлуб гунгу лол.

Улча сенинг ҳилму виқоринг дурур,
Мен киби эл мидҳати оринг дурур.

Меҳрки эл васфидин ўтмиш иши,
Нурин анинг не ўка олғай киши.

Оби ҳаёт элга демак жон берур,
Бу сўз анга бори не таъриф эрур.

Ойни ёруғ, чархни демак баланд
Табъи баланд элга эмас дилписанд.

Мадҳ ила чун мумкин эмас мидҳатинг,
Ўзга жиҳатдин қилайин хизматинг.

Воқиф эрурсенки, шаҳи комгор,
Ким анга кўп маҳфи эрур ошкор.

Даҳр неким тонгла ҳувайдо қилур,
Ройи бу кун фикр ила пайдо қилур.

Тонгла йўқ, индин бўлур иш лафтарин,
Бир-бир ўқубтур узоғу кун барин.

Ғайб хаёлотида юз минг сувар,
Хотира кўзгусидадур жилвагар.

Мунча камолот ила ҳукм айламиш,
Ким неки кўнглунга келур яхши иш

Келгилу оллимда саросар дегил,
Бўлмаса масмуъ, мукаррар дегил.

Шаҳға сўзумдин бор эса эътибор,
Гар санга ҳам панд десам ери бор.

Бил муниким, умр вафосиз дурур,
Давлат ила жоҳ бақосиз дурур

Тушдек эрур даҳрда нокому ком,
Кўз юмуб очқунча ўтубдур тамом.

Даҳр биносини хароб англағил,
Не кўрунур анда сароб англағил.

Жумла жаҳон фонийи мутлақ дурур,
Боқийи мутлақ тиласанг Ҳақ дурур.

Жисм уйининг тарҳини солғучи ул,
Рух анга бергучию олғучи ул.

Олам аро токи тирикдур киши,
Ҳақ била бўлмоқ эрур ансаб иши.

Бўлмаса Ҳақ ёдидин огоҳлиқ,
Билки гадоликча эмас шоҳлиқ.

Бўлса гадо Тенгридин оғаҳлиғи,
Бордур анга икки жаҳон шаҳлиғи.

Ҳарнеки бу сафҳада таҳрир эрур,
Роқим анга хомаи тақдир эрур.

Оллинг келса тиламас иш бәсе,
Җақдин эрур, айлама нолиш бәсе.

Етса зафар билма илик кучидин,
Бил зафару фатҳни бергучидин.

Шахлигинга айламагил эътибор,
Җақ ғазабу лутфиға қил эътибор.

Күрки не бир лахзада бүлди қатил.
Тайри абобил ила «Асхоби фил».

Қилди адам манзили кошонаси,
Җар бирисин биргина қуш донаси.

Ё не сифат тортти Захҳок ранж:
Тенгри насиб этти Фаридунға ганж⁴.

Җахридин ар шери жаён күрди бим,
Узди бошин уй сути ичган ятим.

Хайлингаким, сендин эмас жисму рух,
Ақл ила имон эшигидин футух.

Җақдин эрур бу пиами булғажаб,
Ризқлариға сени қилди сабаб.

Етти сабаблиққа сани бахтиёр,
Қисмат этарға санга не ихтиёр?

Мундоқ ила бу неча нодон санга,
Бүлмасалар бандаи фармон санга.

Үйлаки қонуни раёсат дурур,
Борчасига бими сиёсат дурур.

Сангаки Җақ лутф этибон тожу тахт,
Қилди каромат ўкуш иқболу бахт.

Хукмунга оламни забун айлади,
Эл қадин амрингға нигун айлади.

Мунча карам шукрини гар билмасанг,
Җарнеки амр этти адо қилмасанг,

Зоҳир эгиб гафлату мағрурлуқ,
Айламасанг амриға маъмурлуқ.

Қаҳр ери борму, ё йўқ дегил.
Мен ани дегунча, ўзунг-ўқ дегил.

Етса ғазаб тунд ели нетгасен,
Мулк анинг мулки, қаён кетгасен?

Айлар эсанг фисқ ила исён анга.
Айла агар бор эса пинҳон анга.

Халқдин ул ишда хижолат дурур.
Холиқ агар күрса не ҳолат дурур?

Ишдаки элдин санга бор инфиол,
Тенгрига зоҳир эса, бўлғай не ҳол?

Истар эсанг мақсади аслиға юз,
Жодаи шаръи Муҳаммадни туз⁵.

Шаҳки, нажот уйига истар паноҳ,
Ушбу йўл ул уйга эрур шоҳроҳ.

Эгри келур хатти чиқарғоч қалам,
Сатр йўли жодасидин қадам.

Шаръ тариқини шиор айлагил,
Адл ила мулкунга малор айлагил.

Шоҳки иш адл ила бунёд этар,
Адл бузуқ мулкни обод этар.

Кофири одил ани обод этиб,
Мўминни золим ани барбод этиб.

Шаҳки, эрур адл ила даврон анга,
Бүлди сирот ўтмаги осон анга.

Ким юрумак ип уза ком айлади,
Адли чу туз бўлди хиром айлади.

Коминг учун туз бўлу адл айла иш,
Ўқда агар адл йўқ, этмас равиш.

Адлки уч ҳарф ила макрун эрур,
Ҳар бирига ўзгача мазмун эрур:

«Айн»и анинг меҳре эрур тобноқ,
Зулм қаро шомини қилмоққа пок.

«Дол»и дағи давлату дин тожидур,
Дин била давлат эли муҳтожидур.

Хурға тису қуйиғи «лом»и бил,
Изу шараф қушларининг доми бил.

Тожни кий, меҳр ила кўзни ёрут,
Сўнғи матин ҳаблни илгинга тут.

Ҳар неча мазлум сўзи топса тул,
Тули ҳаёт истасанг, ўлма малул.

Зулм ўтидин қилса фиғон додхоҳ,
Соян адлинг аро бергил паноҳ.

Кўймағил ул сояда қайғу анга,
Шамъ тубин қилма қаронғу анга.

Эмдики, мазлум сўзи чиқти туз,
Золим агар нафсинг эрур, кўрма юз.

Нафским, ул айши мудом истагай,
Санга гунаҳ, ўзига ком истагай.

Ганж уза истарки, йилон топса баҳр,
Андин эмас баҳра, вале ғайри захр.

Чекма анинг комини истаб азоб,
Тавба била қилгил анга эҳтисоб.

Неча улуг эрса гунаҳ хирмани,
Елга берур оҳи надомат ани.

Журм ўтиким, шуъласи пайваст эрур,
Узр сиришки сўйидин паст эрур.

Лутфу карам гарчи эрур дилпазир,
Қаҳру сиёсат ҳам эрур ногузир.

Ҳар киши олам элида ҳўб эмас,
Ҳар кишининг ҳар иши марғуб эмас.

Яхши-ёмонга чу тенг ўлди карам,
Бўлди ёмонга кўпу яхшига кам.

Лутф насимин тарабангез қил,
Тиғи сиёсатни доғи тез қил.

Неча маразға гар эрур суд қанд,
Нечага ҳам захр эрур судманд.

Мадаким, бермаса марҳам кушод,
Ништар-ўқ айлар анга дафъи фасод.

Бормоқ учи бирла чу чиқмас тикан,
Игна била қутулур андин бадан.

Бўлса керак фикр ила шоҳи замон,
Яхшига яхшию ёмонга ёмон.

Иккисидин бир киби олса ҳисоб,
Мамлақати ичра тушар инқилоб.

Кимсани бот айламағил аржуманд,
Ҳам яна оз иш ила қилма нажанд.

Мил уза чиқмоқ ангаким воядур,
Чиқмақу тушмаклик учун поядур.

Поядин ортуқ киши урса қадам,
Бими йиқилмоқдуру ранжу алам.

Тифл ҳижо билмай ўқур чун савод,
Қил ўқурин зеру-забар эътиқод.

Кимники, инсон десанг, инсон эмас,
Шаклда бир, феълда яксон эмас.

Нахлсифат шамъ ила муз шушаси,
Мунунг ўт, онинг сув эрур хўшаси.

Кимники, айлай дер эсанг маҳраминг,
Кўп синамай айламагил ҳамдаминг,

Ғафлат аро хуш кўрубон хуш дема,
Воқиф ўлуб сўнгра пушаймон ема.

Тушта не хуреки парисон эрур,
Уйғоғ этар фаҳмки, шайтон эрур.

Оз иш учун тунд итоб айлама,
Қатлу сиёсатда шитоб айлама.

Бок йўқ, ар кечрак ўлур қатл иши,
Ўлса, сўзунг бирла тирилмас киши.

Сувла хубоб ўлса дамнингдин хароб,
Мумкин эрурму ясамоғлиқ хубоб?

Яхши эмас афв сиёсат чоғи,
Лек керак ишда фаросат доғи.

Гарчи гувоҳ айлади собит гувоҳ,
Озму ўтар шаръда ёлғон гувоҳ?

Ҳар кишинингким, сўзи ёлғон эса,
Айлама бовар, нечаким чин деса,

Қасд ила ёлғон демади ростгўй,
Чин демади саъй ила каззобхўй.

Тун била то субҳ мувофиқ дурур,
Аввали козиб, сўнгги содиқ дурур.

Тугма тузуб кину адоват фани,
Ўзга киши журми била ўзгани.

Рои эсанг туг бу нафас яхши нос,
Ҳар кўйни ўз аёғи бирла ос.

Ройинга ҳар амрики, келди савоб
Машварасиз этма қилурга шитоб.

Завқ эса таъбингга салоҳи била,
Эл сўзи зимнида фасолдин тила.

Айлама ўз райингга кўр эътиқод,
Муътамад эл райидин иста кушод.

Шаҳки, райини кўп этти писанд,
Райи кўрар эл тилига солди банд.

Гарчи таваккулсиз эрур азм суёт,
Машварасиз қилма таваккул дуруёт.

Бўлма малул ўлса кенганда талош,
Асру узун доғи керакмас кенгош.

Айлар ишингга чу бўлур дастрас,
Вақтидин ўткарма они бир нафас.

Гулга саҳар вақти берур жилва боғ,
Кечга етушса терар ўвлон-ушоғ.

Ўз ишинга ҳар неча кўп бўлса майл,
Тенгри ишига ани қилгил туфайл.

Носиҳи содиқки, эрур беғараз,
Бил анга оламда топиламас эваз.

Қилса ғалат рифқ ила қилгил даво,
Тенгригадурким, ғалат эрмас раво.

Иш кунн кўйғонда адув сори юз,
Тўра била бурна ясолингни туз.

Ҳамла кетур размда тақсирсиз,
Билки киши ўлмади тақдирсиз.

Шоми ажал уйида ётмас киши,
Умр куни гўрга ботмас киши.

Икки қадам ёнғуча етгач алам,
Саъй қилу илгари қўй бир қадам.

Нечаки Ҳақ лутфидин ўлди зафар,
Сайъни ҳам бил сабаби муътабар.

Ўйла маош айлаки, чексанг сипоҳ,
Халқ дуоси санга бўлғай паноҳ.

Жаҳд этким, урмасун ўлғоч набард,
Оҳ ели кўзунга ногоҳ гард.

Қилмади минг душмани кинхоҳ ўқи
Ул яраким, айлади бир оҳ ўқи.

Ғолиб эсанг размда бегонаға,
Қатлға саъй этма бу шукронаға.

Ҳарнеки бу номада мастур эрур,
Борчаға шоҳ ишлари дастур эрур.

Ишда агар шаҳға шабиҳ ўлғасен,
«Ал-валаду сирру абиҳ» ўлғасен.

Кўрмагасен йўл аро ранжу надам,
Ҳар қадаме ўрнига қўйсанг қадам.

Зода муриду отани пир бил,
Ҳар ишида ҳукмиға таъсир бил.

Бўлма бу пир оллида тақсирлиқ,
Истар эсанг давлат ила пирлиқ,

*Хожа Муҳаммад Порсодин ҳаж аҳли дуо истидъо қилмоқ ва ўғли
Хожа Абу Наср анинг истидъоси била дуо қилмоқ.*

Ҳақ йўлида хожан қудсий жаноб,
Роқими «Қудсия»у «Фасл ул-хитоб».

Наъли изи гунбади давворсо,
Улки лақаб келди анга Порсо.

Гарчи ўзи нодиран аср эди,
Ўғли анинг Хожа Абу Наср эди.

Фақрда ул бир шаҳи озодахў,
Ул шаҳи озодау шаҳзода — бу.

Хожаға чун Макка сори бўлди азм,
Хожа Абу Наср доғи бўлди жазм.

Айлаб ато солики атворлиқ,
Ўғли қилиб маҳрами асрорлиқ.

Улки қўлоб бодияда ҳар қадам,
Бу ҳам этиб пўя қадам бар қадам.

Чун неча кун бодия қатъ эттилар,
Манзили мақсадлариға еттилар.

Халқ ҳаж арконини айлаб тамом,
Тошибон ул тавф ила олий мақом.

Яхши-ёмон муршиду солик доғи,
Йўқ киши ўрниға малоик доғи.

Истадилар фонию боқий жаноб,
Ҳар тилаги Ҳақ қошида мустажоб.

Халқ ниёзини адо қилғоли,
Борча халойиқни дуо қилғоли,

Мунча улус ичраки кўз тиктилар,
Хожа сори борча рақам чектилар.

Чунки бу иш Хожага топти вукуъ,
Хожа Абу Насрга қилди ружуъ.

Айттиким, ул манга фойиқ дурур,
Бўйла баланд иш анга лойиқ дурур.

Кимсаки йўқ раҳбари бу йўл аро,
Мумкин эрур озмоги ҳар қўл аро.

Йўқ эди бу йўлда манга раҳнамоӣ,
Тенгри мени қилди анга раҳнамоӣ.

Бўлди менинг ишим анга парварииш,
Парваришимдин анга иш қилмоқ иш.

Йўл итари мени ҳаросон қилиб,
Йўлни ҳаросим анга осон қилиб.

Менда хавотирдин ўлуб юз футур,
Анда сулук ичра шухуду ҳузур.

Ўзум учун, онинг учун менда ғам,
Ул гум этиб Ҳақда ўзин, мени ҳам.

Бўйла дебон қилди ишорат анга,
Узрга не ҳадди иборат анга.

Очти илик ашк тўкуб шамъвор,
Ё ичи куйганда нечукким чанор.

Раҳмату афв истамак ойин этиб,
Хожа туруб йиғлабон омин этиб,

Сўнгни дуо бу эдиким, ё Илоҳ,
Дермен уётдин санга айлаб паноҳ.

Билмас есам мен тилак ойинини
Айлама зойи анинг оминини.

Саъй этибон ўйла атодек киши,
Етти бу ғайратга ўғулнинг иши.

Ё Раб, ул омину дуо ҳурмати,
Ё ул ўғул бирла ато ҳурмати,

Ким бу ато бирла ўғулни мулом,
Давлату дин тахтида тут мустадом.

Ўзга ўғулларни ҳам эт муҳтарам.
Анга ўғул, мунга иниларни ҳам.

Жумлаи оламга алар ихтиёр,
Олам эли ичра шаҳу шаҳриёр.

Шоҳ дуосида тутонди калом,
Эмди Навоийга эрур бода ком.

Соқий, олиб кел қалаҳи бодае
Шаҳ тутсун, ё ани шаҳзодае.

То бўлайин маест сабоҳу масо,
Неча риё бирла бўлай Порсо.

LXII

*Бу фақр кулбасини ажзу инкисор туфроқларин чехра чурук сомони
уза пешони арақин оқизмоқ била каҳгил этиб, юз оҳу сўз била сувамоқнинг
итмоми ва бу фано хирқасини заъфу ифтиқор ямоқларин кирпик синуқ
игнасига ашк узун торин тоқиб, юз дарздўзлик била ямамоқнинг
ихтитоми ва ул меъморлик хижолатидин узр ҳужрасига юз урмоқ
ва бу хайётлик узридин хижолат ёқасига бош яшурмоқ ва
Ҳақ маъмураи эҳсонидин маскани афв тиламак ва хазонаи
лутфидин хилъати бахшиши истамак.*

Чун мени шайдоваши ошурфта ҳол,
Бўйла таманноға сингурдум хаёл¹,

Ким неча кун ранжи ниҳони чекай,
Оби ҳаёт истаю жоне чекай.

Тун ёшурур шукқай анбарвашин,
Субҳ чиқорур алами заркашин.

Рост ўшул чоққачаким, бу алам
Ўзин этар санжақи мулки адам.

Қилмоқ учун тира шафақ ҳарфини
Шом қўшар дудаға шингарфини.

Чарх қилур зоҳир этиб кавкабин,
Дурға мукалал қора чодаршабин.

Менда бу мобайн эрур зорлиқ,
Халқ жафосига тирифторлиқ.

Бир дам улус меҳнатидин ком йўқ,
Бир нафас эл жавридин ором йўқ.

Келгучи бу хаста ғамободиға,
Кетмаги худ келмай анинг ёдиға.

Бир сурук албатта кўруб кетмайин.
Токи бурун икки сурук етмайин.

Ўт солибон хотири вайронима,
Тонгдин ақшомға етиб жонима.

Иш буюруб ўйлаки осон эмас,
Бутмаги ақл оллида имкон эмас.

Узр демак борчаға қаттиғ келиб,
Неча чучук сўз деса, аччиғ келиб.

Базл агар бор эса афлокча,
Ҳар фалаки оллида хошокча.

Ҳар киши кўзинки тамаъ очти кенг,
Қатрау дарё эрур оллида тенг.

Олибу изҳори шикоят қилиб,
Кўпни оз ўрнида ҳикоят қилиб.

Ҳар бирига ўзгача сўз муддао,
Ўзгача сўз демаки, юз муддао.

Бор эса Рустамча биров қуввати.
Ҳотами Тойича анинг ҳиммати.

Илгида Қорунча бўлуб ганжу мол,
Топмоқ эрур халқ ризосин маҳол.

Менки буларнинг баридин фардмен,
Зафъ уйида ҳамнафаси дардмен.

Мунча ғаму меҳнат ила бовужуд,
Мунча тараддуд била гуфту шунуд.

Заъфи табиий худ ўлуб бир сори,
Борчалари бир сори, бу бир сори:

Кундуз олиб онча юбусат димоғ,
Ким кеча уйқу била топмай фароғ.

Кундузиким, бўлди яна ҳол бу,
Кечаки бўлди яна аҳвол бу.

Кимгаки фурсат бу сифат бўлса тор
Назми хуш андин қачон имкони бор.

Мен чу дедим узр, эрурмен маоф,
Бўлмаса бу назм дури асру соф.

Риштаи авқот чу кўтоғ эди,
Келмади ул навъки дилхоғ эди.

Чун бу сифатдур бари ойин анга,
Қайдин эрур мартаба чандин анга,

Ким эл аро бўйла тушуб ҳою хуй,
Ҳар сори солғай бир узун гуфту гўй.

Бўлса эди онча манга дастрас,
Ким кеча-кундузда бир-икки нафас,

Рафъ ўлубон меҳнату фарсудалиқ,
Етса эди ком ила осудалиқ,

Гўшаи хилват аро айлаб нишаст,
Таъни қилсам эди фикратпараст,

Назм дури истарига хос ўлуб,
Баҳри тахайюл аро гаввос ўлуб.

Қилсам эди улча хиромим дурур,
Олсам эди ончаки комим дурур.

Билгай эди кимгаки маъни бўлур,
Ким равиши назм деган не бўлур.

Ул биридин чунки тиҳи қолди жайб,
Кирмаса жайб ичра бу бир ҳам не айб.

Мен бу наво бирла тараннумсарой,
Ким деди ногаҳ хиради покррой:

К-ей қаламинг ажз мидоди аро,
Бош қўюб инсоф саводи аро.

Ҳақдин ўлуб заъфинга қувват қарин,
Сурати инсофингга юз офарин.

Буки баён айладинг эрмас йироқ,
Ким не олурсен мундин яхшироқ.

Десанг эди ҳам тилагандек баланд,
Бўлсанг эди истагудек дилписанд.

Мунчаму бўлғай эди бозор анга,
Жумлаи офоқ харидор анга.

Бўйлаки савдоси жаҳон ичрадур,
Шўру шари кавну макон ичрадур.

Андин эрурким, бу жаҳон зевари,
Гавҳар аро баҳр ила кон зевари.

Қилди шараф касбини шоҳ отидин,
Меҳру карам зилли Илоҳ отидин.

Улки шараф баҳри анинг зотидур,
Гавҳар ўшул баҳр аро отидур.

Эй сўкулуб сиккаи адл отинга,
Хутбаи давлат ўкулуб зотинга.

Ҳалқа этиб кўкни уётинг сенинг,
Хотами хуршед уза отинг сенинг.

Мен киму мадҳингни баён айламак,
Зарраға чарх узра макон айламак.

Қатра керак англаса ўз поясин,
Баҳр ила тенг тутмаса сармоясин.

Лек не иш кимгаки, тақдир эрур,
Анга шуруида не тадбир эрур.

Ўт аро парвонаға девонавор,
Кирмагига қайда эрур ихтиёр.

Телбанинг атфол тоши ёраси —
Емагидин борму дурур чораси?

Шеърки ҳам тушти менинг шонима,
Ул ўту бу тошдурур жонима.

Не де олурмен тузубон баркини,
Мумкин эмас худ туторим таркини.

Гарчи хаёлимға келур гоҳ-гоҳ,
Ким неча бу дағдағи умрқоҳ.

Шеърдур улким демаги суд эмас,
Кўп деса, худ гайри зиёнбуд эмас.

Улки ғазал чехрасига берса зеб,
Англаб ани таъкашу дилфиреб.

Чин демаги ҳарзаву ҳазён бори,
Турфа буким, яхшиси ёлгон бори.

Кимгаки умрида бу воқеъ дурур,
Умр анга минг йил эса зоеъ дурур.

Авло эрур улки, уруб томи фақр,
Кўйи фано ичра чекиб жоми фақр.

Дунё иши майлини оз айласам,
Уқбо узун йўлини соз айласам,

Шарбат эса, ул йўл аро рағбатим,
Бўлса юрак қони менинг шарбатим.

Сийм керак бўлса қилурға фароғ,
Ул ҳам ўлуб тандоғи ҳар сори доғ.

Хилъати давлат яланг эғнимда гард,
Икки аёғ сайрим учун раҳнавард.

Соя учун чатрни қилмай писанд,
Пўя аро раҳинга йўқ пойбанд,

Сайрда ҳар бир қадамим юз йиғоч,
Тожи шараф бошима жўлида соч.

Ёлинг аёғим таҳида хорлар,
Силсилаи фақрима мисморлар.

Раҳна синуқ бошима ҳар тошдин,
Чиққоли ўзлук тараби бошдин.

Кўзда сиришким дури шоҳонаси,
Борча фано қушларининг донаси;

Чун бу қуш ул дона била ром ўлуб,
Риштаи жисмимдин анга дом ўлуб.

Кўксума ғам ханжари солгон шикоф,
Дард элига жисм уйин айлаб матоф.

Пўя қабарчуқ била айлаб нисор,
Мақдамима юз гуҳари облор.

Ё дури ашкимки, йўл узра тушуб,
Қонлиқ аёғим таҳиға ёпушуб.

Захмларим қони бўлуб қатрабор,
Дарду бало даштин этиб долазор.

Оҳ ўти учқунлариким чарх уруб,
Лола ёпурғоғини ел совуруб.

Ҳар шарари лолага яфроғ анинг,
Тира ўчук жузви ўлуб доғ анинг.

Ранж солиб жисмға фарсудалиқ,
Йўлда даме истасам осудалиқ.

Йўл аро бир тоғ этагин топибон,
Жисмима афлок этагин ёпибон.

Уйкуға кўймоқ тиласам ерга бош.
Такяи хоро манга бир хора тош.

Ер уза туфроғ бўлуб бистарим,
Соялек устига ёғиб пайкарим.

Икки аёғимким, юрурдин толиб,
Кўйнига Фарҳод ила Мажнун олиб.

Буки алар ишқича юз жонима,
Дардича минг хотири вайронима.

Келдию мен кимсаға фош этмадим.
Нола чекиб васл талош этмадим.

Иккиси ҳайратда бу ҳолат била,
Ўзлари ишқида хижолат била,

Англаб эрур ишқ мусаллам манга,
Ул бириси, бу бириси ҳам манга.

Ишқ чекиб поям анингдек рафийъ,
Дард қилиб кўнглум анингдек васийъ,

Ким манга кўк ер била яксон бўлуб,
Чарх очуқ гулшани зиндон бўлуб.

Ҳимматим ул авжда силкиб этак,
Ким ёрутуб гарди била кўз малак.

Қилса шабистони шуҳудум зуҳур,
Хайли малоик анга жамъи туюр.

Тайр дема, ҳар сори хуффош де,
Анжуму кўк ҳуққау хашхош де.

Деб чу очиб дилаи ибратни кенг,
Бор ила йўқ, йўқ ила борини тенг.

Истабон ўтмак бору йўқдин далер,
Ўйлаки Саййид Ҳасани Ардашер.

Кўнглум этиб бўйла мақом орзу,
Лек бўлуб, нафсга ком орзу.

Ҳиммат учуб равзаи хуррам сори,
Нафс чекиб чоҳи жаҳаннам сори.

Юзда малакваш бўлуб, аммо нуҳуфт,
Дев ила шайтон бўлуб иккиси жуфт,

Йўқки бу икки бўлубон жуфту бас,
Ўзларидек юз туғуруб ҳар нафас.

Ҳар кишиким, бўлса ичида ниҳон,
Дев ила шайтони жаҳон дар жаҳон.

Ботин аро бошласа юз макру рев,
Фитна қилиб мунча шаётину дев.

Ҳарне алар солса таманно манга,
Турфа буким, борча муҳайё манга.

Тенгри учун, эй кўнгул, инсоф бер,
Диндин агар нафс чиқармас не дер.

Менки бу нафс илгида афгор мен,
Мунча балоларга гирифтормен.

Зоҳирим авқоти ёмондин-ёмон,
Ботиним аҳволи худ ондин ёмон.

Йиғласам ўз хотири ношодима,
Етмагуси ул доғи фарёдима.

Ашкни фарзанки қилай баҳри соф,
Кўксума солиб кема янглиғ шикоф.

Не юруй олгай кемалек пайкарим,
Кўҳи гунаҳдин бўлубон лангарим.

Зоҳири ҳолимда башар сурати,
Сурати жисмимда киши ҳайъати.

Маъни ичинда кишилиқдин йироқ,
Балки аромизда минг иллик фироқ.

Ўзни сафо аҳли қачон бўлса жамъ,
Равшану туз кўргузуб андоқки шамъ.

Кўнгул аро чирмашибон юз йилон,
Балки хавотир елидин қўзғалон,

Улчаки мен-мен демасам яхшироқ,
Яхшилар ўлсун, бу ёмондин йироқ.

Зулмат аро ботиниму зоҳирим,
Турфа буким, ўйла тилаб хотирим,

Ким мени эл аҳли яқин англагай,
Тақвою тоатга қарин англагай.

Ошиқи ғамнок дегайлар бари,
Кўнгли, қўзи пок дегайлар бари.